

**Andrzej Wawryniuk
Michał Gołoś**

**Historia, gospodarka, polityka
Wielki leksykon lubelsko-wołyńskiego pobuża**

**GMINA SOSNOWICA
powiat parczewski**

Chel̄m, 2009

**Copyright by Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej
w Chełmie**

Wydanie I

Recenzenci:

Prof. dr hab. Maria Marczewska-Rytko, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Prof. dr hab. Bogdan Jarosz, Narodowy Uniwersytet Wołyński im. Łesi Ukrainki w Łucku.
Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach.

ISBN: 978-83-924909-8-2

Zdjęcia: Andrzej Wawryniuk
Projekt okładki: Jacek Kasprzycki
Na okładce: Mapa wojskowa z lat 30-tych XX wieku
Korekta: Joanna Greczkowska
Mapy udostępnili: Marek Zieliński: marek@mapywig.org
Urząd Gminy w Sosnowicy

Skład i druk: Drukarnia SEYKAM, 22-100 Chełm, ul. Lubelska 69, tel. 082 565 34 39
e-mail: drukarnia@seykam.com.pl

WSTĘP

Opracowanie, które oddajemy do rąk czytelników, jest pilotażową publikacją zaplanowanego na wiele lat cyklu wydawniczego związanego z prowadzonymi w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych, Pracowni Badań Stosunków Polski i Ukrainy, Wyższej Szkoły Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie, badaniami dziejów terenów wschodniego pogranicza.

Celem prowadzących badania i władz Uczelni jest, by efekty poszukiwań, analiz i naukowych przemyśleń ukazywały się w sukcesywnie wydawanych tomach, częściach, czy zeszytach tworzących całość – jak to określiliśmy w tytule dziejów lubelsko – wołyńskiego poboża.

Podjęta tematyka badań nie jest przypadkowa. Przemawiają za nią potrzeba uzupełnienia luki wydawniczej w tym zakresie, zainteresowania naukowców, a także współpraca z ośrodkami akademickimi Ukrainy, w tym z Narodowym Uniwersytetem Wołyńskim im. Lesi Ukrainki w Łucku oraz z Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki we Lwowie.

Z dużym zadowoleniem przyjęliśmy fakt, że recenzentami całego cyklu będą: prof. dr hab. Maria Marczevska-Rytko z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, prof. dr hab. Bogdan Jarosz, kierownik Katedry Politologii NUW w Łucku oraz prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Cykl rozpoczynamy opracowaniem dotyczącym gminy Sosnowica, która historycznie należała do Ziemi Chełmskiej. Jej złożone losy, położenie na pograniczu kultur i religii obligował nas, by pilotażowe wydawnictwo dotyczyło tej właśnie jednostki administracyjnej.

Konwencja jaką przyjęliśmy dla całego cyklu – to cytaty z - naszym zdaniem - najważniejszych materiałów faktograficznych, w tym dokumentów archiwalnych, map, dzienników urzędowych, kronik, w tym kronik parafialnych i szkolnych, materiałów niepublikowanych, a także uznanych za dzieła epokowe w zakresie historii, geografii, czy politologii badanego regionu. Omawiając dzień dzisiejszy, nie mogliśmy ominąć nie uwzględnić doniesień aktualnej prasy, czy informacji internetowych.

Ponadto ważnym źródłem wiedzy były też badania terenowe, którymi objęliśmy wszystkie miejscowości interesującego nas obszaru.

Zdajemy sobie sprawę z tego, iż wybrane cytaty mogą być dla czytelnika kontrowersyjne. Nie było naszym zamiarem dokonywanie ich ocenie, czy głębokiej analizy. Nie komentujemy też zjawisk, które opisujemy za pomocą cytatów, uznając, że w dzisiejszych czasach interpretacja przedstawionych faktów jest możliwa do dokonania przez samych czytelników.

Korzystając z okazji serdecznie dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do tego, że pilotażowe wydawnictwo cyklu ukazało się w druku.

Słowa szczególnego uznania i szczerzej wdzięczności kierujemy do pracowników Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Chełmie, Muzeum Chełmskiego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Oddział w Chełmie, Muzeum w Białej Podlaskiej, oraz wielu bibliotek.

Jesteśmy też wdzięczni Kolegom Naukowcom z różnych ośrodków akademickich za podpowiedzi, sugestie i wskazówki udzielane nam w trakcie prowadzonych badań.

Mamy nadzieję, że niniejszy tomik trafi pod przysłowiowe strzechy i uzupełni wiedzę o badanym regionie.

GMINA SOSNOWICA

(Historycznie przynależna do powiatu włodawskiego i Ziemi Chełmskiej.
Od 1 stycznia 1999 r. w powiecie parczewskim)

Gmina Sosnowica administracyjnie należy do powiatu parczewskiego w województwie lubelskim. Powierzchnia gminy wynosi 172,30 km², zaś ilość mieszkańców to 2 807 osoby.

Obszar gminy położony jest w zlewiskach rzek Wieprz i Bug. Główna rzeka to Piwonia i Bobrówka. Wzdłuż zachodniej i północno-zachodniej granicy gminy przepływa kanał Wieprz-Krzna. Zasoby wód powierzchniowych uzupełniają duże kompleksy stawów w rejonie Sosnowicy, Pieszowoli i Libiszowa - Hetman, Jedlina, Anielski, Kłoda, Kościuszko i Raclawice - w sumie tworzą ponad 600-hektarowe lustro wody (stawy zarybione – 257 ha, tj. 1,4 % pow. gminy). Na terenie gminy znajdują się także liczne jeziora: Białe Sosnowickie (pow. 144,8 ha), Tomasz (85,5 ha), Skomielno (75 ha), Czarne Sosnowickie (38,8 ha), Cycowe (Komarowskie) – 11,3 ha, Gumienno (8,1 ha) i najmniejsze - Zienkowskie (pow. 7,6 ha). Łączna powierzchnia jezior – 371,10 ha, tj. 2,15% powierzchni gminy.

Stojące wody, otoczone szuwarami stwarzają doskonale warunki lęgowe dla występującego tu licznie ptactwa wodnego takiego jak: żurawie, kormorany, gęś gegawa, sowa błotna, czapla biała, kulik wielki, czernica, zausznik, krakwa, nur czarnoszyi, perkoz dwuczuby, czapla siwa, rybitwa białowąsą i białoskrzydła. W akwenach wodnych gminy Sosnowica żyje także ok. 30 gatunków ryb. W stawach hodowlanych odławia się karpie, leszcze, liny, szczupaki i węgorze - słynące z niezwykłych walorów smakowych. W stawach i jeziorach spotkać można wydrę. W północnej części gminy znajdują się zwarte kompleksy leśne. W obniżeniach terenu, w pobliżu stawów i jezior występują miejsca wilgotne i podmokłe, stanowiące podłoże boru bagiennego i olsu. W lasach (powierzchnia 8500 ha, tj., 45 % pow. gminy) i na polach występuje około 30 gatunków ssaków, między innymi: kret, mysz domowa, zając szarak, wiewiórka, lis, jeż, jenot, borsuk, sarna, kuna leśna, dzik, łoś, łasica i gronostaj. Najbardziej wartościowe przyrodniczo tereny gminy objęto ochroną w formie Ekologicznego Systemu Obszarów Chronionych (ESOCH). Na terenie gminy ESOCH tworzą: Poleski Park Narodowy, Poleski Park Krajobrazowy, Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu. Uzupełniają go rezerwaty przyrody, pomniki przyrody i parki podworskie. Obszary podlegające ochronie prawnej zajmują ponad 68 % powierzchni gminy.

Poleski Park Narodowy z siedzibą w Urszulinie obejmuje unikalny w skali kraju krajobraz Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego z dużym udziałem terenów wodno-torfowiskowych i leśnych. Obszar parku przypomina miniaturę europejskiej tundry i lasotundry. Na terenie gminy Sosnowica znajduje się północno-zachodnia część parku - rozległe łąki, fragmenty

terenów bagiennych Polesia Lubelskiego, torfowiska w okolicach Zbójna i Lejna, cieki wodne: Bobryk, Piwonia i Górna, oraz jez. Gumienno.

Funkcję ochronną w stosunku do PPN pełni - utworzony w 1983 r. - Poleski Park Krajobrazowy. PPK obejmuje cenne przyrodniczo obszary leżące wokół PPN, tworząc kilka enklaw. Najcenniejszy przyrodniczo teren stanowi torfowisko nad Jez. Czarnym, które jest ścisłym rezerwatem florystycznym (pow. 47,87 ha). Jest to przykład rzadkiego w Polsce torfowiska typu kontynentalnego, porośniętego sosną karłowatą i brzozą karłowatą. Całkowitą ochroną objęte są występujące w rezerwacie: rosiczka okrągłolistna, bagno zwyczajne, zimoziół północny, widłak goździsty i jałowcowy oraz grąziel żółty.

Bogata jest także fauna rezerwatu. Spotyka się tu żurawia, bociana czarnego i trzmielojada.

Na obszarze gminy znajdują się drzewa będące pomnikami przyrody, są to m. in.: 3 dęby szypułkowe rosnące w parku podworskim w Pieszowoli, dąb szypułkowy o obw. pnia 505 cm rosnący w parku podworskim w Sosnowicy, jawor i klon zwyczajny rosnące w pobliżu siedziby Nadleśnictwa Sosnowica. Część lasów gminy o łącznej powierzchni 684,42 ha uznano za lasy ochronne grupy pierwszej (lasy masowego wypoczynku i turystyki).

Przy wyjątkowo wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, dużej ilości jezior i lasów gmina Sosnowica posiada bardzo dobre warunki do rozwoju turystyki i rekreacji. Na gości czekają kąpieliska i plaże nad jeziorami, łowiska dla wędkarzy i piesze szlaki turystyczne: „Nałęcz” - czarny szlak historyczno-przyrodniczy, niezwykle atrakcyjna ścieżka przyrodnicza „Perehod” wiodąca wokół stawów w Pieszowoli do schronu ornitologicznego. Spotkać tu można ponad 150 gatunków ptaków np. wodniczkę, gęś gęgawę, bąka, żurawia, bociana czarnego, orla bielika. Warte polecenia jest także szlak niebieski - Centralny Szlak Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. Atrakcyjne miejsca noclegowe można znaleźć w Libiszowie oraz w Sosnowicy (turystyka). Coraz aktywniej rozwija się agroturystyka. Prowadzący bazy agroturystyczne oferują dobre warunki mieszkaniowe, domowe posiłki. Dodatkowe atrakcje to możliwość zbioru jagód i grzybów. W gminie występuje 556 gospodarstw rolnych (średnia powierzchnia – 5,8 ha). Istnieje wodociąg. Długość sieci – 35 km. przy pomocy której woda dostarczana jest do 13 wsi. Z przyłączy korzysta 95% mieszkańców gminy.

W ostatnich wyborach do rady gminy, które odbyły się 12 listopada 2006 r. zarejestrowane zostały 44 listy wyborcze, 8 komitetów wyborczych, z 72 kandydatami. Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego zgłosił 12 kandydatów na radnych w 7 okręgach wyborczych; Komitet Wyborczy Prawo i Sprawiedliwość – 15 kandydatów, w 9 okręgach wyborczych; Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej – 15

kandydatów, w 9 okręgach wyborczych; Komitet Wyborczy Wyborców NIEZALEŻNY KOMITET WYBORCZY WYBORCÓW – 12 kandydatów, w 7 okręgach wyborczych; Komitet Wyborczy Wyborców RAZEM Dla Sosnowicy – 14 kandydatów, w 8 okręgach wyborczych; Komitet Wyborczy Wyborców MŁODZI – NIEZALEŻNI – 1 kandydat, w jednym okręgu wyborczym; Komitet Wyborczy Wyborców TOMASZA KOŁODZIEJA „GŁOSUJEMY NA LEPSZE JUTRO” – 1 kandydat, w jednym okręgu wyborczym; Koalicyjny Komitet Wyborczy SLD+SDPL+PD+UP Lewica i Demokraci – 1 kandydat, w jednym okręgu wyborczym. W wyniku głosowania mandaty otrzymali: Marian Antoni Szuptarski, (otrzymał 51 głosów), Orzechów Stary; Robert Matejuk, (47 głosów), Nowy Orzechów; Bronisława Katarzyna Grzywaczewska, (98 głosów), Sosnowica; Maria Majewska, (96 głosów), Sosnowica; Antoni Niezabitowski (73 głosy) Pieszowola; Mirosław Marian Dawidek (45 głosy), Sosnowica, Jarosław Kostecki (70 głosów), Zienki, KWW PiS; Urszula Maria Hołowińska, (62 głosy), Nowy Orzechów, Marzena Anna Szymańczuk, (31 głosów), Lejno; Krzysztof Waldemar Siwik, (99 głosów), Sosnowica; Marek Stanisław Chibowski (70 głosów), Pieszowola; Bożena Marianna Lędzwa, (29 głosy), Turno; Bronisław Chomiuk (50 głosów), Górki, KWK PSL; Krzysztof Tyszczyk (126 głosów) Sosnowica, WKW NKWW; Krzysztof Szeliga, (41 głosów), Zienki, KWK SLD+SDPL+PD+UP Lewica i Demokraci. Przewodniczącym rady jest Bronisława Katarzyna Grzywaczewska.

Wybory wójta gminy odbywały się w dwóch turach. W pierwszej - 12 listopada 2006 r. - startowało 5 kandydatów: Zygmund Jan Babkiewicz, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Prawa i Sprawiedliwości, bezpartyjny, na którego oddało głos 264 wyborców; Krystyna Maria Juśkiewicz, zgłoszona przez Komitet Wyborczy Wyborców RAZEM Dla Sosnowicy, członek Ligi Polskich Rodzin – uzyskała 445 głosów; Tomasz Kosik, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Wyborców NIEZALEŻNY KOMITET WYBORCZY WYBORCÓW, bezpartyjny – otrzymał 145 głosów; Jerzy Maśluch, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Polskiego Stronnictwa Ludowego, członek PSL – otrzymał 461 głosów; Tadeusz Zbigniew Trójniak, zgłoszony przez Komitet Wyborczy Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej, członek Samoobrony Rzeczypospolitej Polskiej – otrzymał 211 głosów. W drugiej turze rywalizowali: Maria Krystyna Jaśkiewicz (939 głosów) i wybór na wójta oraz Jarzy Maśluch – 559 głosów. Wójtem gminy jest Krystyna Maria Jaśkiewicz¹.

Do rady powiatu parczewskiego z terenu gminy Sosnowica nie startował nikt.

---

¹ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006
<http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

BOHUTYN, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°05'E i 51°35'N). Leżał w pobliżu rzeki Piwonia. W 2008 r. we wsi mieszkały 34 osoby, w tym 4 uczniów szkół podstawowych, 1 gimnazjalista, 1 student, 2 panny, 5 kawalerów powyżej 30 roku życia i 2 wdowy. Były 4 gospodarstwa domowe i 10 gospodarstw rolnych. Ich właściciele posiadali między innymi: 7 samochodów osobowych, 1 samochód ciężarowy, 4 ciągniki, 1 antenę satelitarną i 5 domów drewnianych, w tym 1 opuszczony². Od strony lasu, przed początkiem wsi, stał duży drewniany krzyż z napisem: „Ratuj Jezu nas, Bohutyn, lipiec 1992 r.”. Radnym gminy była Maria Majewska. Bohutyn wchodził w skład sołectwa Sosnowica. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy³.

Z dziejów

- W źródłach z 1485 r. po raz pierwszy pojawiła się nazwa uroczyska Bohutyn - na rzeczce zwanej Sosnowka był staw o tej nazwie (Bohutyn - nazwa ukraińska, polska - Bogutyn, od Bogusza). Osada młyńska z czasem (nie wiadomo dokładnie kiedy przyp. aut.) przeistoczyła się w wieś⁴.

- Datowany na 1714 r.⁵.

- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodził między innymi Bohutyn, sprzedany wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego⁶.

- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z Bohutyna należały do niej 42 osoby, w tym 22 mężczyzn⁷.

- Bohutyn, ws, pow. włodawski, gm. Turna, par. Sosnowica, ma 5 dm, 43 mk., 274 mórg. (...) W 1827 r. miejscowość wchodziła w skład gminy Turno⁸.

---

² Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

³ Tamże.

⁴ Por. S. Jadcak, Gmina Sosnowica, monografia, Lublin - Sosnowica, 2003, s. 71.

⁵ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Bełskiej, Wrocław, 1988, s. 160.

⁶ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

⁷ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

⁸ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 15 i 400.

- Do 1864 r. Bohutyn należał do dóbr sosnowickich. W tym samym roku nastąpiło uwłaszczenie ziemi dworskiej. Wieś została włączona do gminy Turno⁹.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Bohutyna otrzymali 279 mórg i 254 pręty ziemi uprawnej¹⁰.

- Miejscowość wymieniona na mapie - wykaz miast i gmin w powiecie radzyńskim, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie. Wieś przed 1866 r. Wówczas Bohutyn¹¹.

- W 1870 r. wieś wchodziła w skład dóbr Sosnowica os. 8, nr. 280. Wówczas Bohutyn¹².

- W 1880 roku było tu zaledwie 5 domów a mieszkało 43 osoby. Obszar wsi wynosił 274 morgi ziemi¹³.

- Teodor Libiszewski założył w Sosnowicy duże gospodarstwo rybackie. Przedsięwzięcie to pociągnęło za sobą znaczne zmiany stosunków wodnych. Prace prowadzone były w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku i polegały na utworzeniu całego kompleksu stawów o powierzchni ok. 800 morgów. Założone zostały one po północnej stronie zespołu dworsko-parkowego - bezpośrednio z parkiem sąsiedował ogromny staw Hetmański - i ciągnęły się pomiędzy Sosnowicą, folwarkiem Lasek, wsią Turna, Olchówka i Bohutyn, ta ostatnia w związku z powyższymi zmianami przeniesiona została na nowe miejsce¹⁴.

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej¹⁵.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Bohutyn wieś i Bór leśniczówka (spisane łącznie) należały do gminy Turno. Posiadały 3 domy i 3 inne budynki z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyły 28 osób, w tym

---

⁹ Strona internetowa Gminy Sosnowica <http://www.sosnowica.pl/sosnowica.pdf>

¹⁰ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

¹¹ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

¹² Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880, s. 375.

¹³ Strona internetowa Gminy Sosnowica <http://www.sosnowica.pl/sosnowica.pdf>

¹⁴ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 34.

¹⁵ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

13 mężczyzn oraz 15 kobiet, w tym 18 rzymskokatolików i 10 prawosławnych. 18 osoby deklarowało narodowość polską, a 10¹⁶.

- W 1935 r. w skład gromady Bohutyn wchodziły: Bohutyn wieś i Zawady-Bór kolonia¹⁷.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 71 mieszkańców¹⁸.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Bohutyna wysiedlono 6 rodzin (21 osób)¹⁹.

- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 5 dzieci do lat 7, 5 dzieci do lat 14, 18 kobiet i 19 mężczyzn. Łącznie wieś liczyła 52 mieszkańców, wszyscy Polacy²⁰.

- W 1952 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola²¹.

- W 1996 r. wieś otrzymała telefony stacjonarne²².

GÓRKI, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°07'E i 51°30'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 233 osób, w tym 11 uczniów szkół podstawowych, 14 gimnazjalistów, 14 uczniów szkół średnich, 13 studentów, 6 panien, 9 kawalerów powyżej 30 roku życia, 19 wdów i 4 wdowców. Były 52 gospodarstwa domowe i 54 gospodarstw rolnych. Ich właściciele posiadali między innymi: 45 samochodów osobowych, 13 ciągników, 1 kombajn, 5 anten satelitarnych i 18 domów drewnianych²³. Funkcjonował wodociąg, z którego korzystało 54 domostwa. Ludową twórczość artystyczną prowadziły: Jolanta Osenko (pisanki), Barbara Krygier (pisanki), Anna Ulińska i Katarzyna Ulińska (wyroby ze sznurka i słomy) oraz Teresą Grzeszczuk (koronkarstwo). Przez miejscowość przebiegał szlak turystyczny „Łącznikowy”, czarny, o długości 13,3 km, który prowadził od Sosnowicy

¹⁶ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 119.

¹⁷ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

¹⁸ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

¹⁹ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

²⁰ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

²¹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Rejestr wymiaru podatku gruntowego za 1952 r., sygn. 120.

²² Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²³ Tamże.

obok Stawów Hetman i Anielski poprzez wieś Górki do Jamnik. Obowiązki sołtysa pełniła Teresa Gajos. Radną gminy była Bronisława Chomiuk. Zachował się głazy narzutowe - z czerwonego granitu skandynawskiego (okruchy skalne przyniesione z dalekiej Północy przez lodowiec przed ok. 244-273 tysiącami lat), a na północ od wsi, przy drodze do Sosnowicy było pole bitwy w 1863 r. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy²⁴.

Z dziejów

- Datowane na 1567 r.²⁵. W 1786 r. Gorki²⁶.
- W 2 poł. XVI i w XVII w. właścicielami miejscowości byli przedstawiciele rodów Sosnowskich i Wietrzyńskich²⁷.
- (...) Z I połowy XVIII w. pochodzą wiadomości o nowo wybudowanej karczynie z browarem we wsi Górki²⁸.
- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r.²⁹.
- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodziły między innymi Górki, sprzedane wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego³⁰.
- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z Górek należały do niej 272 osoby, w tym 139 mężczyzn³¹.

---

²⁴ Tamże.

²⁵ Rocznik Chełmski, Chełmska Biblioteka Publiczna w Chełmie, Zarząd Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Chełmie, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Chełmie, t.6, Chełm 2000, s. 50.

²⁶ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Bełskiej, Wrocław, 1988, s. 166.

²⁷ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 17.

²⁸ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, 2008, s. 51

²⁹ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

³⁰ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007.s. 51.

³¹ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

- G., wś, pow. włodawski, gm. Turno, par. Sosnowica. W r. 1827 było tu 42 dm. i 223 mk. (...) W tym samym roku miejscowość wchodziła w skład gminy Turno³².

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Górek otrzymali 974 mórg i 036 przętów/ 54 mórg i 125 przętów ziemi uprawnej³³.

- W 1870 r. wieś wchodziła w skład dóbr Sosnowica os. 39, mr. 974³⁴.

- Miejscowość wymieniona na mapie Metzburga z lat 1797 - 1803³⁵. Widnieje także na mapie Galicji Zachodniej Heldensfelda z 1801 -1804 r.³⁶.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 17 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 6 osób z Górek³⁷.

- Do 17 grudnia 1917 r. w miejscowości (wówczas Horki przyp. aut.) istniała jedna z dziesięciu w powiecie włodawskim ukraińska szkoła ludowa. Zajęcia prowadził jeden nauczyciel³⁸.

- We wrześniu 1925 r. powstała tu - jako czwarta w powiecie włodawskim - filia Towarzystwa „Ridna Chata” licząca 21 członków. Mężem zaufania został Andrzej Kusznirczuk³⁹.

- W 1935 r. w skład gromady Górki wchodziły: Górki kolonia i Darczyn kolonia⁴⁰.

- W 1940 r. w miejscowości funkcjonował szkoła ukraińska, do której uczęszczało 93 dzieci. Zajęcia prowadził Piotr Mielnik⁴¹.

---

³² Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 74 i 400.

³³ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

³⁴ Tamże, s. 357.

³⁵ Mapa Metzburga (1797 - 1803).

³⁶ Mapa Galicji Zachodniej Mayre a von Heldensfelda z 1801 - 1804 r.

³⁷ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

³⁸ Strona internetowa www.interklasa.pl/portal/dokumenty/

³⁹ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica, monografia, Lublin - Sosnowica, 2003, s. 71.

⁴⁰ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁴¹ L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 66-68.

- W lutym 1940 r. Ukraińcy za zgodą niemieckich władz okupacyjnych utworzyli ukraińska szkołę powszechną, która funkcjonowała do 1944 r.⁴².
- W 1940 r. istniała Spółdzielnia Związkowa „Wygoda””. W „Statystyce Spółdzielni Związkowych” z 1941 r. zapisana pod numerem 287⁴³.
- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Hańsk. Liczyła 367 mieszkańców⁴⁴.
- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 452 mieszkańców⁴⁵.
- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. ze wsi Górki wysiedlono 91 rodzin (290 osób)⁴⁶.
- Ankieta z 1947 r. podaje, że w miejscowości żyło: 16 dzieci do lat 7, 21 dzieci do lat 14, 61 kobiet i 51 mężczyzn⁴⁷.
- Zestawienie wymiaru wpływów, odpisów i zaległości podatku gruntowego w ziemiopłodach 1947 r. podaje, że mieszkańcy wsi mieli obowiązek sprzedać państwu 195 kg żyta⁴⁸.
- Po wysiedleniu ludności (ukraińskiej przyp. aut.) uaktywniła się grupa SB „Wołodi”, która w dniach 27-31 maja 1947 r. spaliła częściowo następujące wsie: (...) Górki⁴⁹.
- Wykaz gminny analfabetów podaje, że w 1951 r. w Górkach mieszkało 16 analfabetów, 5 z nich skierowano na kurs czytania i pisania⁵⁰.
- W marcu 1951 r. dokonano kontroli w Spółdzielni Produkcyjnej w Górkach. Stwierdzono, że „siewnik nawozowy jest w stanie dobrym,

⁴² S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 71.

⁴³ Statystyka Spółdzielni Związkowych za rok 1940, Warszawa, 1941, s. 62.

⁴⁴ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁴⁵ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁴⁶ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

⁴⁷ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146.

⁴⁸ APLOCh, Akta gminy Hańsk, Rejestr, sygn. 97.

⁴⁹ G. Motyka, Stosunki polsko-ukraińskie na terenie powiatów: Chełm..., w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 218-219.

⁵⁰ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Wykaz analfabetów 1951, sygn. 143.

siewnik (zbożowy przyp. aut.) jest w stanie dobrym, sprzężynówka jest w stanie dobrym”. Ponadto w dyspozycji spółdzielni było: 12 pługów (6 dobrych), 9 kompletów bron, 2 pługi dwuskibowe, 1 zaprawiarka, 1 tryjer i 1 wialnia⁵¹. Od 1954 r. Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Górkach, pow. Włodawa⁵².

- W 1951 r. sołtysem wsi był Antoni Pilarski, PZPR, a obowiązki podsołtysa pełnił Stanisław Budzyński, PZPR⁵³.

- W 1952 r. miejscowy PGR posiadał 377,62 ha ziemi⁵⁴.

- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 0,05 ha maku, 0,2 ha fasoli, 1 ha gryki, 0,05 ha kukurydzy, 1,5 ha lnu na słomę i 0,2 ha lnu na włókno. Spółdzielnia Produkcyjna w Górkach otrzymała następujące limity: 5 ha gryki, 1 ha lnu na słomę i 0,2 ha lnu na włókno⁵⁵.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Sosnowicy⁵⁶.

- Rolnicza Spółdzielnia produkcyjna „Zgoda” przetrwała okres likwidacji spółdzielni w połowie lat 50-tych i funkcjonowała do końca XX w. W 1984 r. gospodarowała na 1000 ha (w tym 633 ha gruntów orných). Spółdzielnia zajmowała się hodowlą bydła, trzody chlewnej i kur, a także karpi w 27-hektarowym stawie. RSP miała warsztat naprawczy samochodów i maszyn rolniczych oraz cegielnię wypalającą 2,5 mln szt. cegieł rocznie. (...) Dzięki spółdzielni produkcyjnej Górki zmieniły w latach PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa przyp. aut.) całkowicie swój wygląd. W miejsce kurnych chat wybudowano bloki mieszkalne. Wieś otrzymała drogowe połączenie z Sosnowicą, wodociąg i kanalizację, doprowadzono do niej sieć telefoniczną. Jest tu wiejska świetlica⁵⁷.

- 1989 r. Kandydatem na delegata na XI (ostatni) Zjazd PZPR był Piotr Szelepajło, prezes RSP w Górkach⁵⁸.

---

⁵¹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 142, k-2.

⁵² APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 142, k-14.

⁵³ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 2, k- 1-2.

⁵⁴ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

⁵⁷ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 72-73.

⁵⁸ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Górek do rady gminy w Sosnowicy startowali: Bronisław Chomiuk, (uzyskał 50 głosów i zdobył mandat), Komitet Wyborczy PSL; Mariola Muzyka (49 głosów) KW PiS; Milena Renata Budzyńska (5 głosów) KW Samoobrona RP; Ewa Jolanta Zajączkowska (7 głosów) KWW RAZEM Dla Sosnowicy⁵⁹.

Najstarsze obiekty budownictwa

- Zagroda nr 4, wł. Antoni Milarski: dom, obora, 2 stodoły i spichlerz, drewn., z ok. 1935, 4 domy, jeden datowany na 1927 r., pozostałe na l. 20 XX w.; wiatrak koźlak, wł. Józef Grzywaczewski, drewn., l. 20 XX⁶⁰.

IZABELIN, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°09'E i 51°09'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 19 osób, w tym 4 uczniów szkół średnich, 1 student, 3 kawalerów powyżej 30 roku życia, 5 wdów i 1 wdowiec. Były 4 gospodarstwa domowe i 11 gospodarstw rolnych. Ich właściciele posiadali między innymi: 2 samochody osobowe, 3 ciągniki oraz 5 domów drewnianych, w tym 3 opuszczone⁶¹. Miejscowość wchodziła w skład sołectwa Sosnowica Dwór. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁶².

Z dziejów

- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z miejscowości Lasek należało do niej 41 osób, w tym 22 mężczyzn⁶³.

- Izabelin to nazwa przysiółka Sosnowicy - Lasek, położonego wśród lasów około 2 km na wschód od osiedla rybackiego. Izabelin powstał po 1864 roku⁶⁴.

- Izabelin powstał po 1864 r. (? przyp. aut.)⁶⁵.

---

⁵⁹ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁶⁰ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 302.

⁶¹ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁶² Tamże.

⁶³ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

⁶⁴ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 73.

⁶⁵ Tamże.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Izabelin folwark należał do gminy Turno. Posiadał 2 domy i 21 mieszkańców w tym 11 mężczyzn oraz 10 kobiet, w tym 9 rzymskokatolików i 12 prawosławnych. Wszyscy deklarowali narodowość polską⁶⁶.

KOMARÓWKA, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°04'E i 51°29'N). Leżała nad rzeką Piwonia. W 2008 r. we wsi mieszkały 82 osoby, w tym 7 uczniów szkół podstawowych, 6 gimnazjalistów, 4 uczniów szkół średnich, 1 student, 1 stara panna, 4 kawalerów powyżej 30 roku życia, 6 wdów i 4 wdowców. Było 9 gospodarstw domowych i 53 gospodarstwa rolne. ich właściciele posiadali między innymi: 22 samochodów osobowych, 1 samochód ciężarowy, 17 ciągników, 2 anteny satelitarne, 9 domów drewnianych, w tym 4 opuszczone⁶⁷. Sołtysem była Agnieszka Lipko. W skład sołectwa Komarówka wchodziła mała kolonia Daleczką (dawna nazwa Daleki Kąt). W pobliżu wsi znajdowało się Jezioro Cycowskie (Komorowskie). Jego powierzchnia wynosiła 11,3 ha, a maksymalna głębokość - 4,1 m. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁶⁸.

Z dziejów

- W 1827 r. miejscowość należała do gminy Wereszczyńska Wola⁶⁹.

- W 1905 r. we wsi były 3 domy oraz 50 mieszkańców, w tym 48 rzymskokatolików i 2 Żydów. W granicach miejscowości leżało 116 d. ziemi, w tym ziemi chłopskiej ukazowej nadanej w latach 1864 i 1866, ziemi ornej 51 łąk 15, lasów 40 i nieużytków 10 d.⁷⁰.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 26 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 7 osób z Komarówki⁷¹.

- Statystyka wiernych parafii unickiej w Lejnie z 1911 r. podaje, że z miejscowości Komarówka należało do niej 90 osób, w tym 46 mężczyzn⁷².

⁶⁶ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 119.

⁶⁷ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 419.

⁷⁰ Por. Sprawocznaja książka lublińskiej guberni, Lublin, 1905, s. 223.

⁷¹ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

⁷² M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 129.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Włodawa. Posiadała 17 domów. Liczyła 110 osób, w tym 56 mężczyzn oraz 54 kobiet, w tym 79 rzymskokatolików, 18 prawosławnych i 13 wyznania mojżeszowego. 110 osób deklarowały narodowość polską. Daleczkont (pisownia oryginalna przyp. aut. – w omawianym okresie wieś z 8 domami i 40 mieszkańcami, wszyscy narodowości polskiej)⁷³.

- W 1935 r. w skład gromady Komarówka wchodziły: Komarówka wieś i Daleczką wieś⁷⁴.

- 1943. Żandarmi z Sosnowicy rozstrzelali 3 mieszkańców wsi. Zginęli: Jan Karpiński, Jan Orłowski, Zygmunt Śniatkowski. W/w osoby były podejrzane o przynależność do podziemnej organizacji. Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji, później ekshumowano i przeniesiono na cmentarz w Sosnowicy. (...) 9 VII 1944. Podczas pacyfikacji wsi, żandarmi rozstrzelali 6 osób. Zginęli: Aniela Bakun, l. 37, Jan Bakun, l. 48, Anna Durys, l. 63, Agata Kret, l. 47, Janina Kret, l. 46 Zofia Kret, l. 38. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy⁷⁵.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Miała 253 mieszkańców⁷⁶.

- W latach 1943 - 44 Komarówka była okresowo siedzibą dowództwa Lubelskiego Obwodu GL - AL (Gwardii Ludowej - Armii Ludowej przyp. aut.). Nic więc dziwnego, że właśnie w tej wsi wyznaczono punkt etapowy w drodze do Moskwy pierwszej grupy delegatów lewicowej Krajowej Rady Narodowej. Kwaterowali tutaj Edward Osóbka-Morawski, Marian Spychalski, Kazimierz Sidor i Jan Haneman (przedstawiciele RPPS i PPR), którzy z Komarówki udali się na rozmowy polityczne ze Stalinem⁷⁷.

- Po wojnie Komarówka została spalona przez UPA (Ukraińska Armia Powstańcza przyp. aut.)⁷⁸.

- Wykaz ludności gminy Wola Wereszczyńska z 15 marca 1945 r. podaje, że w miejscowości było 11 rodzin pochodzenia ukraińskiego (40 osób)

⁷³ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 121.

⁷⁴ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁷⁵ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 48.

⁷⁶ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁷⁷ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 73.

⁷⁸ Tamże.

i 44 rodziny polskie (152 osoby). Do wyjazdu na Ukrainę zgłosiło się 10 rodzin ukraińskich (36 osób). Wyjechały 3 rodziny (11 osób)⁷⁹.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Komarówki wysiedlono 1 rodzinę (4 osoby)⁸⁰.

- Wyciąg z powiatowego wykazu okręgów w związku z sumarycznym spisem ludności cywilnej z dnia 14 lutego 1946 r. podaje, że w skład sołectwa Komarówka wchodziła Komarówka kolonia i Daleczką kolonia⁸¹.

- W 1948 r. przedstawicielem gromady Komarówka do Gminnej Rady Narodowej Wola Wereszczyńska w Urszulinie był Bronisław Bochman⁸².

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Orzechowie Nowym⁸³.

- W końcu XX w. do wsi doprowadzono sieć telefoniczną. Miejscowość liczyła wówczas 81 mieszkańców i 18 gospodarstw rolnych⁸⁴.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Komarówki do rady gminy w Sosnowicy startował Henryk Zdzisław Bielecki, który uzyskując 48 głosów mandatu nie zdobył. Startował z KWW NKWW⁸⁵.

Najstarsze obiekty budownictwa

- Zagroda nr 1, wł. Kazimierz Kosiński: dom, obora i stodoła, drewn., ok. 1927; 4 domy: trzy z ok. 1920 r.: właściciele: Stanisław Szykora, Regina Chybowska i Kazimierz Chybowski, czwarty datowany na l. 30 XX⁸⁶.

---

⁷⁹ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

⁸⁰ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

⁸¹ Tamże.

⁸² APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Plenum G.R.N. (1947/48), sygn. 15.

⁸³ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

⁸⁴ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 73.

⁸⁵ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁸⁶ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 303.

KROPIWKI, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°08'E i 51°34'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 24 osób, w tym 11 uczniów szkół podstawowych, 1 gimnazjalista i 3 wdowy. Było 10 gospodarstw domowych i 40 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 4 samochody osobowe, 1 samochód ciężarowy, 17 ciągników, 2 anteny satelitarne i 9 domów drewnianych, w tym 4 opuszczone⁸⁷. Obowiązki sołtysa pełnił Andrzej Zarczuk. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁸⁸.

Z dziejów

- W 1771 r. miejscowość należała do parafii prawosławnej w Holi⁸⁹.
- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r., wówczas należała do Litwy⁹⁰.
- W 1795 r. stara wieś wchodziła w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego. W II połowie XVII w. w Kropiwkach, w kluczu Krzywowierzbowskim ekonomii brzeskiej, dzierżawił 12 włók ziemi Oktawian Sosnowski, właściciel pobliskiej Sosnowicy. Po jego śmierci w 1674 r. dzierżawę objęła wdowa Katarzyna z Zamiechowskich Sosnowicka⁹¹.
- Miejscowość wymieniona na mapie Metzburga z lat 1797 - 1803⁹².
- Kropiwiki, wś, pow. włodawski, gm. Turna, par. Holi (prawosł.). W 1827 r. wś rządowa ma 33 dm., 171 mk., obecnie 32 dm., 283 mk., 979 mr. rozl. (...) W tym samym roku miejscowość wchodziła w skład gminy Turno⁹³.
- W 1898 r. dzieci z Kropiwek uczęszczały do szkoły carskiej w Holi⁹⁴.

---

⁸⁷ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ AWOSOZLDCh, B. Seniuk, Cerkiew w Holi, studium historyczno - architektoniczne, Lublin 1990, maszynopis, s. 28, sygn. 447.

⁹⁰ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulín, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

⁹¹ Por. S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 74.

⁹² Mapa Metzburga (1797 - 1803).

⁹³ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 167 i 400.

⁹⁴ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica, monografia, Lublin - Sosnowica, 2003, s. 87.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 16 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 30 osób z Kropiwek⁹⁵.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Turno. Posiadała 48 domów, w tym 3 niezamieszkałe, i 2 inne budynków z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyła 176 osób, w tym 90 mężczyzn oraz 86 kobiet, w tym 25 rzymskokatolików, 148 prawosławnych i 3 wyznania mojżeszowego. 173 osoby deklarowały narodowość polską, a 3 żydowską⁹⁶.

- W 1926 r. wieś w granicach gminy Turno. Usługi świadczył D. Strupak (wiatrak)⁹⁷.

- W 1935 r. w skład gromady Kropiwiki wchodziła wieś Kropiwiki⁹⁸.

- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 100 dzieci, w tym 62 rzymskokatolików, 34 prawosławnych i 5 wyznania mojżeszowego. W placówce pracował 1 nauczyciel⁹⁹.

- W 1940 r. istniała Spółdzielnia Związkowa „Solidarność”. W „Statystyce Spółdzielni Związkowych” z 1941 r. zapisana pod numerem 305¹⁰⁰.

- Jesień 1942. Żandarmi rozstrzelali 2 rodziny Żydowskie. Łącznie 8 osób. Zwłoki pochowano w miejscu zbrodni. (...) V 1944. Podczas pacyfikacji wsi, żandarmi rozstrzelali 2 kobiety. Zginęły: Fruzja Bartoszuik i Maria (?) Paradyszczuk. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Holi. (...) VI 1944. Żandarmi z Adampola rozstrzelali mężczyznę. Zginął: Jan Dawidziuk, l. 23, podejrzany o udzielanie pomocy partyzantom radzieckim. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Holi¹⁰¹.

---

⁹⁵ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

⁹⁶ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 119.

⁹⁷ Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, Bydgoszcz 1926/27, s. 1186.

⁹⁸ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁹⁹ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

¹⁰⁰ Statystyka Spółdzielni Związkowych za rok 1940, Warszawa, 1941, s. 62.

¹⁰¹ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 55.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 203 mieszkańców¹⁰².
- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Kropiwek wysiedlono 24 rodzin (73 osoby)¹⁰³.
- 9 lipca 1946 r. Ukraińska Armia Powstańcza spaliła m. in. Kropiwki¹⁰⁴.
- Ankieta z 1947 r. podaje, że w miejscowości żyło: 8 dzieci do lat 7, 12 dzieci do lat 14, 27 kobiet i 24 mężczyzn¹⁰⁵.
- W 1949 r., według rejestru wymiaru podatku gruntowego, miejscowość należała do gminy Krzywowierzba¹⁰⁶.
- W 1951 r. sołtysem wsi był Jan Wownysz, bezpartyjny, a obowiązki podsołtysa pełnił Jan Solecki, bezpartyjny¹⁰⁷.
- W 1952 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola¹⁰⁸.
- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 1 ha trawy, 0,05 ha buraków cukrowych, 0,05 ha maku, 0,1 ha fasoli, 1 ha gryki, 1,5 ha lnu na słomę i 0,3 ha lnu na włókno¹⁰⁹.
- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Holi¹¹⁰.
- Decyzją Rady Ministrów w 1958 r. z gromady Hola, w powiecie włodawskim wyłączone zostały wsie Kropiwki, Turno oraz PGR Turno i włączono je do gromady Sosnowica w powiecie parczewskim¹¹¹.

¹⁰² Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

¹⁰³ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

¹⁰⁴ G. Motyka, Stosunki polsko-ukraińskie na terenie powiatów: Chełm..., w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 218-219.

¹⁰⁵ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146.

¹⁰⁶ APLOCh, Akta Gminy Krzywowierzba, sygn. 98.

¹⁰⁷ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 2, k- 1-2.

¹⁰⁸ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Rejestr wymiaru podatku gruntowego za 1952 r., sygn. 114.

¹⁰⁹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

¹¹⁰ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

¹¹¹ Dz.U. z 1958 r. Nr 76, § 4, ust. 1. Rozporządzenia Rady Ministrów poz. 392.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Kropiwek do rady gminy w Sosnowicy startował Andrzej Zarczuk, który otrzymał 30 głosów i mandatu nie zdobył. Startował z KWW RAZEM Dla Sosnowicy¹¹².

Najstarsze obiekty budownictwa

- 3 zagrody, najstarsza nr 11, wł. Wacław Aleksiejczuk: dom, obora i spichlerz, drewn., z ok. 1920; 4 domy, najstarszy nr 8, wł. Marian Korneluk, drewn., ok. 1920 r., pozostałe z l. 30 XX¹¹³.

LEJNO, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°06'E i 51°26'N). W 2008 r. we wsi mieszkały 157 osoby, w tym 11 uczniów szkół podstawowych, 5 gimnazjalistów, 7 uczniów szkół średnich, 4 studentów, 2 panny, 15 kawalerów powyżej 30 roku życia, 8 wdów i 3 wdowców. Było 490 gospodarstw domowych i 97 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 36 samochodów osobowych, 1 samochód ciężarowy, 15 ciągników, 2 anteny satelitarne oraz 5 domów drewnianych, w tym 2 opuszczone¹¹⁴. Miejscowość leżała obok drogi powiatowej nr 06124. Przez wieś przebiegał szlak turystyczny (niebieski) łączący najciekawsze miejscowości Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego. Niedaleko wsi znajdowało się Jezioro Gumienek (8,1 ha 7,8 maksymalna głębokość, 376 m linii brzegowej), a także źródła rzeczki Jedlanki, dopływu Tyśmienicy. Dostępne od wschodu, a od północy przylega do lasu. Funkcjonował wiejski wodociąg, z którego korzystały wszystkie domostwa. Sołtysem był Zdzisław Filipiak. Obowiązki radnego gminy pełniła Marzena Anna Szymańczuk. W skład sołectwa Lejno wchodził Zamłyniec (10 budynków mieszkalnych, w tym 4 drewniane i 6 murowanych). Istniała Ochotnicza Straż Pożarna (powstała w 1941 r.). OSP liczyła 19 członków. Jej prezesem był Leon Simborski, a naczelnikiem Kazimierz Woźniak. Jednostka posiadała lekki samochód pożarniczy i 2 motopompy¹¹⁵. Wieś należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Woli Wereszczyńskiej¹¹⁶.

Nazwa miejscowości związana jest ze staropolskim „lej, leja” - tj. deszczem ulewnym.

¹¹² Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

¹¹³ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 303.

¹¹⁴ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ Diecezja Siedlecka, gazeta internetowa (www.diecezja.siedlecka.pl) 2004.

Z dziejów

- Datowane na 1541 r.¹¹⁷. W 1564 r. Lieyno¹¹⁸.
- W 1564 r. miejscowość wymieniona w księdze poboru Ziemi i powiatu chełmskiego nr 37. Wówczas Lieyno, współwłasność Stanisława Wereszczyńskiego, Andrzeja Wereszczyńskiego, Alberta Uniszowskiego, Bogdana Wereszczyńskiego¹¹⁹.
- Pierwsza znana informacja na temat cerkwi prawosławnej w tej miejscowości pochodzi z 1726 r.¹²⁰.
- W 1771 r. Leon (Lew) na Wereszczynie Wereszczyński, dziedzic wsi, wybudował w Lejnie drewniana cerkiew unicką, przy której została utworzona parafia unicka¹²¹.
- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r.¹²².
- Miejscowość umieszczona na mapie województwa lubelskiego z 1826 r.¹²³.
- Lejno, Lino, wś i folw., pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par (rus.) Lejno. Posiada cerkiew parafialną dla ludności rusińskiej, szkołę podstawową. W 1827 r. było tu 4 dm., 368 mk.; obecnie dobra L. mają 1458 mr. obszaru. Folw. Lin al. Lejno (z wsiami: L., Zamłyniec, koloniami czynszowymi: Jagodno, Rowisko, Zarowie, Zamłyniec i Daleki Kąt), podług wiadomości z r. 1866 rozl. mr. 3693: grun. orne i ogr. mr. 512, łąk mr 798, pastw. mr. 184, lasu mr. 968, zarośli mr. 497, nieuż. i place mr. 598, rozl. powyższa jest ogólną dla folwarku, jako też i 5 koloni wytworzonych. Wś. Lin osad 66, z grun. mr. 1775; wś Zamłyniec osad 6, z grun. mr. 22. Gr. un. cerkiew par. erygował Leon na Wereszczynie Wereszczyński 1771 r. W dobrach L. są jeziora: Wielkie al. Wytyckie, Głębokie, Chumeńko i Blizny

¹¹⁷ W. Czarnecki, Przemiany sieci osadniczej w Ziemi Chełmskiej od 1511 roku..., w: Rocznik Chełmski, t. VI, Chełm, 2000, s. 47-51.

¹¹⁸ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 176.

¹¹⁹ A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902, s. 183.

¹²⁰ Chołmszczyna i Pidlaszczja historyczno – etnograficzne dosłidzenia, Kijów 1997 r. s. 143. W cytowanym dokumencie naukowcy I. i R. Kuprianowicz podają także inny rok – 1771.

¹²¹ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 74.

¹²² AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

¹²³ Mappa generalna województwa lubelskiego ułożona według najlepszych źródeł przez Juliusza Colberga 1826.

połączone ze sobą rowami. Przepływa przez nie rz. Piwonia. W pobliżu L. bierze początek rz. Jedlanka, stanowiąca równie jak i Piwonia dopływ Tyśmienicy. W 1827 r. miejscowość należała do gminy Wereszczyńska Wola¹²⁴.

- W 1863 r. właścicielem Lejna był J.S. Liniewski, powstaniec¹²⁵.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Zamłyńca otrzymali 22 morgi i 069 prętów ziemi uprawnej¹²⁶.

- Od 1867 r. w parafii Lejno działa jedna szkoła¹²⁷.

- Po reformie w 1867 r. wieś i folwark Lejno weszły w skład nowoutworzonej gminy Wola Wereszczyńska w powiecie włodawskim guberni siedleckiej. Z tą gminą (gromadą) Lejno związane było aż do 1975 r., kiedy to weszło w skład nowoutworzonej gminy Sosnowica. Z dawnej historii Lejna warto jeszcze przypomnieć funkcjonowanie rosyjskiej szkoły początkowej I-klasz od 1875 do 1915 roku, zamianę administracyjną cerkwi unickiej na prawosławną w 1875 r. po likwidacji unickiej diecezji chełmskiej; ewakuację i przesiedlenie ludności prawosławnej przez Rosjan w 1915 r. i definitywna likwidację cerkwi.. W latach 20-tych XX wieku rozebraną starą cerkiew unicką, od 1875 r. - prawosławną. Po Kościele wschodnim w Lejnie pozostały tylko cmentarze¹²⁸.

- LEJNO [Лейно]. Cerkiew grekokatolicka istniała w 1872 roku, parafia grekokatolicka liczyła wówczas 515 wiernych; brak bliższych danych¹²⁹.

- W 1874 r. rozpoczęło się prześladowanie Unii (unitów przyp. aut). (...) Proboszcz parafii unickiej w Lejnie Aleksander Tonkiel, początkowo stawiał opór, ale gdy został aresztowany i odstawiony do Siedlec, przyjął prawosławie. Żona jego z domu Czerluszczakiewicz, córka księdza z hrubieszowskiego, bardzo dobra kobieta, przejście to i następne przy kwestii unickiej, przeplaciła życiem. Spoczywa na cmentarzu w Lejnie¹³⁰.

---

¹²⁴ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 179 i 419.

¹²⁵ WOSOZLDCh, B. Seniuk, Cerkiew prawosławną w Horostycie, studium historyczno - architektoniczne, Lublin 1990, s.16, sygn. 448.

¹²⁶ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

¹²⁷ Por. APPCh, Chełmsko..., 1891, s. 20-23, sygn. 163.

¹²⁸ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 76.

¹²⁹ A. Saładiak, Pamiątki..., s. 366.

¹³⁰ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica 2003, s. 37.

- W 1898 r. nauczycielem szkoły carskiej w Lejnie był Iwan Lesiuk, a w 1913 r. Maksym Demczuk¹³¹.
- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 17 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 26 osób z Lejna¹³².
- Statystyka wiernych parafii unickiej w Lejnie z 1911 r. podaje, że z miejscowości Jejno należało do niej 451 osób, w tym 220 mężczyzn, a z Zamłynca 106 osób, w tym 55 mężczyzn¹³³.
- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Posiadała 87 domów, w których mieszkało 228 osób, w tym 107 mężczyzn oraz 121 kobiet, w tym 129 rzymskokatolików i 3 prawosławnych. 127 osób deklarowały narodowość polską, a 5 rusińską. Zamłyniec wieś: 22 domy, w których mieszkały 113 osoby, w tym 47 mężczyzn i 66 kobiet, w tym 74 rzymskokatolików i 35 prawosławnych. 96 osób deklarowało narodowość polską, 13 rusińską i 4 inną¹³⁴.
- W 1926 r. wieś należała do gminy Wola Wereszczyńska. W miejscowości pracował między innymi: J. Kowaleski (młynarz.)¹³⁵.
- W 1935 r. w skład gromady Lino wchodziły: Lino wieś i Zamłyniec wieś¹³⁶.
- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 78 dzieci, w tym 14 rzymskokatolików i 64 prawosławnych. W placówce pracował 1 nauczyciel¹³⁷.
- W 1943 r. Lino (pisownia oryginalna przyp. aut.) należało do gminy Wola Wereszczyńska. Miało 404 mieszkańców¹³⁸.
- Wykaz ludności gminy Wola Wereszczyńska z 15 marca 1945 r. podaje, że w miejscowości był 67 rodzin pochodzenia ukraińskiego (240 osób) i 20

¹³¹ Tamże, s. 87.

¹³² J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

¹³³ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 129.

¹³⁴ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 121.

¹³⁵ Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, Bydgoszcz 1926/27, s. 1193.

¹³⁶ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

¹³⁷ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

¹³⁸ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

rodzin polskich (70 osób). Do wyjazdu na Ukrainę zgłosiły się 43 rodziny (137 osób), wyjechały 3 rodziny (8 osób)¹³⁹.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Lejna wysiedlono 30 rodzin (103 osoby)¹⁴⁰.

- W 1948 r. przedstawicielem gromady Lejno do Gminnej Rady Narodowej Wola Wereszczyńska w Urszulinie był Marceł Chmiel¹⁴¹.

- W 1950 r., według rejestru podatku gruntowego, miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska¹⁴².

- Lejno, dnia 11.VII.1954 r. Zobowiązania. My mieszkańcy gromady Lejno, gm. Wola Wereszczyńska na ogólnym zebraniu w dniu 11 lipca b.r. w obecności 35 osób, w celu uczczenia 10-lecia istnienia Władzy Ludowej zobowiązujemy się : do dnia 25 lipca 1954 r. zakończyć żniwo, i do dnia 30 lipca 54 roku dokończyć siewu poplonów na powierzchni 8 ha. do dnia 15 sierpnia b.r. przeprowadzić omłoty i obowiązkowe dostawy zboża wykonać w 100%. Za gromadę - sołtys¹⁴³.

- W 1996 r. radną gminy z tej miejscowości była Lucyna Skoczylas¹⁴⁴.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Lejna do rady gminy w Sosnowicy startowali: Anna Marzena Szymańczuk (zdobyła 31 głosów i uzyskała mandat), KW PSL; Zbigniew Józwiak (4 głosy) KW Samoobrona RP; Zdzisław Józef Filipiak (23 głosy) KWW NKWW¹⁴⁵.

Najstarsze obiekty budownictwa

---

¹³⁹ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

¹⁴⁰ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

¹⁴¹ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Plenum G.R.N. (1947/48), sygn. 15.

¹⁴² APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 94.

¹⁴³ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Zebrania gromadzkie 1949 r., sygn. 31.

¹⁴⁴ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

¹⁴⁵ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

- Kapliczka, mur., l. 20 XX; zagroda nr 14, wł. Eugeniusz Pieszakowski: dom, drewn., ok. 1910, spichlerz, drewn., ok. 1930; 6 domów, wszystkie z l. 30 XX; stodoła w zagrodzie nr 9, wł. H. Jagiełło, drewn., ok. 1940¹⁴⁶.

Cmentarze i mogiły

- Dawny cmentarz unicki z XVIII-XIX wieku, położony wśród pól przy drodze gruntowej do Orzechowa, z widocznymi śladami po cerkwi unickiej - wpisany do ewidencji zabytków¹⁴⁷. Powierzchnia 0,08 ha. Najstarszy istniejący nagrobek - symboliczna mogiła Bogdanowicza (?) - 1865 (?). Według Mencła T. „(...) Na cmentarzu Liniewski postawił krzyż a na nim zamieszczono tablicę z napisem : „Pamięci Kazimierza Boghanowicza, rozstrzelanego w Lublinie 6 marca 1863 r.”¹⁴⁸.

- Cmentarz prawosławny z końca XIX wieku, położony na zachód od zabudowy wsi, 150 m od drogi z Lejna do Orzechowa - wpisany do ewidencji zabytków¹⁴⁹. Najstarszy istniejący nagrobek - krzyż żeliwny z końca XIX w. (ogrodzony żel. płotkiem). Powierzchnia 0,3 ha.¹⁵⁰

- Mogiła powstańca styczniowego (lub symboliczna mogiła Kazimierza Bogdanowicza). Założona w 1863 r. Zlokalizowana na dawnym cmentarzu grecko-katolickim (przycerkiewnym)¹⁵¹.

LIBISZÓW, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°01'E i 51°16'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 25 osób, w tym 1 gimnazjalista i 1 student. Było 14 gospodarstw domowych. ich właściciele posiadali między innymi: 4 samochody osobowe i 1 dom drewniany¹⁵². Wszystkie domostwa posiadały wodę bieżącą. Wchodził w skład sołectwa Sosnowica. W granicach wsi znajduje się Jezioro BIAŁE LIBISZOWSKIE (zwane też Wieki), położone w dorzeczu Piwonii Północnej, w odległości 2 km na południowy - zachód od Sosnowicy. W jeziorze są wszystkie znane gatunki ryb słodkowodnych występujących na Polesiu, a także amury i tołpygi. Przedsiębiorstwo rybackie „Polesie” udostępnia do wędkowania w okresie od maja do września. Wędkowanie od wschodu do zachodu dwoma wędkami lub spinningiem z brzegu, a w soboty i niedziele także z łodzi.. Jego powierzchnia wynosiła 144,8 ha, maksymalna głębokość 2,7 m. Zachował się dawny folwark

¹⁴⁶ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 303-304.

¹⁴⁷ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 111.

¹⁴⁸ Por. T. Mencel, Wieś pańszczyźniana w Królestwie Polskim w połowie XIX w, Lublin 1988.

¹⁴⁹ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 111.

¹⁵⁰ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - d. cmentarz prawosławny w Lejnie, sygn. 200.

¹⁵¹ AWOSOZLDCh, Karta obiektu - mogiła powstańców styczniowych (lub symboliczna mogiła Kazimierza Bogdanowicza) w Lejnie.

¹⁵² Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

rybacki. Baza noclegowa – „Rybakówka” - dworek zarządcy stawów rybackich z początku XX wieku, z pozostałościami niewielkiego parku krajobrazowego z początku XX w. - wpisany do ewidencji zabytków¹⁵³. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy¹⁵⁴.

Z dziejów

- Prawdopodobnie początki miejscowości sięgają pierwszych lat XX w. Świadczy o tym istniejący z tego właśnie okresu dwór¹⁵⁵. Właściciel dóbr sosnowickich Teodor Libiszowski po praktyce w Rykach zajął się wówczas hodowlą ryb. W tym celu na bagnach poleśnych między jeziorami sosnowickimi Białym i Czarnym wykopano kanały i urządzono stawy hodowlane: Kościuszko, Morskie Oko, Giewont Nosal i in. o łącznej powierzchni ponad 600 ha. Na początku XX wieku była tu tylko jedna osada - położona na wzgórzu rybaczkówka, w której mieszkał rybak zakładający wcześniej sieci niewodów na Jeziorze Białym. Nowy folwark rybacki wraz z dworem i stawami otrzymał nazwę hipoteczną Libiszów, od nazwiska właściciela majątku. (...) W omawianym okresie Teodor Libiszewski sprzedał go właścicielowi dóbr łączyńskich Ludwikowi Grabowskiemu¹⁵⁶.

- Z pocz. XX w. ówczesny właściciel Sosnowicy Teodor Libiszowski zdecydował się wykopać stawy wśród przyjeziornych torfowisk: zajęły ok. 600 ha. Powstała rybakówka, następnie osada, która od nazwiska właściciela otrzymała nazwę Libiszów. Oto fragment jego wspomnień: „W 1896 roku rada familijna (gdyż rodziców wcześniej utraciłem) przekazała mi majątek Sosnowica, położony w powiecie włodawskim – około 3000 ha, z serwitutami czterech wsi i miasteczkiem tejże nazwy, oraz dużymi obciążeniami. Według oceny rady i fachowców długi przewyższały o sto kilkadziesiąt tysięcy rubli ówczesna wartość majątku glebie lekkiej, przeważnie piaszczystej, zachwaszczonych łąkach, bagnach poleśnych, z niewygasłym kontraktem hipotecznym kupców leśnych. (...) W tym czasie zostałem zaproszony na Andrzejki i związane z tym odlewy z wosku. (...) Gdy przyszła kolej na mnie i wylałem gorący wosk, spłynął na wodę okaz rasowego karpia. (...) I tak zapadła decyzja: rybołówstwo stawowe musi powstać w Sosnowicy. (...) I tak powstały stawy: Kościuszko, Morskie Oko, Giewont, Nosal i inne. Całość, ok. 600 ha, otrzymała nazwę hipoteczną Libiszów. (...) A gdy znowu, po dokonanych połowach na zimę, żywe karpie w beczkach wyruszyły wagonami do Warszawy, Łodzi i innych większych

¹⁵³ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

¹⁵⁴ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

¹⁵⁵ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

¹⁵⁶ Por. S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 76.

miast, szła ogarnął tę ubogą, zapomnianą, głuchą okolicę. Gdzie kto posiadał jakąś nizinę, łączkę, bagienko, jakiś przepływający strumyk, wszyscy rzucili się do sypania grobli i zakładania stawów¹⁵⁷.

- W 1910 r. Teodor Libiszewski, ówczesny właściciel dóbr Sosnowica rozbudowuje gospodarstwo rybne¹⁵⁸.

- Marzec 1911 r. W ostatnich latach okolica Sosnowicy ożywia się bardzo i życie czynne zawrzało na polu rolnictwa i przemysłu. (...) Na znacznych przestrzeniach mniej zdalnych na łąki i zasiewy założono okazałe przestrzenie rybołówstwa. W Libiszowie Januszewscy założyli hodowlę karpia na przeszło 750 morgach, urządzili zimochowy – posypali groble, urządzili wycierowe i przesadzkowe sadzawki, postępując według nauki i wskazówek w tej gałęzi, tak, że w krótkim czasie będzie to rybołówstwo jedno z pierwszorzędnych w kraju. W Woli-Wereszczyńskiej, Tyśmienicy, Krasnem obszary kilku włókowe zajęto pod stawy. W Sosnowicy okazałe rybołówstwo urządzono na kilkuset morgach moczarów, które przedtem bardzo problematyczne zyski, jako liche łąki przynosiły¹⁵⁹.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Libiszów folwark należał do gminy Turno. Posiadał 1 dom i 21 mieszkańców, w tym 9 mężczyzn oraz 12 kobiet, w tym 18 rzymskokatolików i 3 prawosławnych. Wszyscy deklarowali narodowość polską¹⁶⁰.

- W 1922 r. do Sejmu RP kandydował Teodor Libiszowski, rolnik z Sosnowicy. Był jednym z trzech zastępców listy 8, okręgu wyborczego 25 obejmującym powiaty: Biała Podlaska, Radzyń, Konstantynów i Włodawa¹⁶¹.

- W 1927 r. powstała orkiestra Ochotniczej Straży Pożarnej w Sosnowicy. Jej pierwszym kapelmistrzem był p. Czerniak - pracownik w majątku T. Libiszewskiego¹⁶².

---

¹⁵⁷ W. Wójcikowski, Polesia czar..., s. 374-375.

¹⁵⁸ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 6.

¹⁵⁹ Głos Podlasia nr 4 z 1911 r. s. 8.

¹⁶⁰ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 119.

¹⁶¹ T. i W. Rzepeccy, Sejm i Senat 1922-1927, Podręcznik dla wyborców, zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmowych oraz mapy poglądowe, Poznań 1923, s. 220. Oprócz Teodora Libiszewskiego, zastępcami listy 8 byli: Wiktor, rolnik-organista z Białej Podlaskiej i Daniel Łopaciuk, rolnik z Horodnicy, powiat Konstantynów.

¹⁶² S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 93.

- W 1933 r. dziedzic Libiszowa podarował mieszkańcom Sosnowicy działkę pod budowę szkoły. Była zlokalizowana obok plebanii. Do budowy placówki nie doszło, ponieważ wiosną każdego roku teren był zalewany¹⁶³.

- Mapa WIG z 1938 r. wymienia folwark Libiszów, położony w bezpośrednim sąsiedztwie Jeziora Białego¹⁶⁴.

- Wykaz ludności gminy Wola Wereszczyńska z 15 marca 1945 r. podaje, że w Łowiszowie (?) były 4 rodziny pochodzenia ukraińskiego (18 osób) i 30 rodzin polskich (150 osób). Do wyjazdu na Ukrainę zgłosiły się wszystkie rodziny ukraińskie. Dwie z nich (9 osób) pozostały w Polsce¹⁶⁵.

- Po II wojnie światowej majątek został znacjonalizowany i stawy przejęła początkowo Gminna Spółdzielnia „SCh” w Sosnowicy. Później stawy i dawny folwark weszły w skład nowoutworzonego Państwowego Gospodarstwa Rolnego. W latach 60-tych na terenie parku podworskiego wybudowano osiedle mieszkaniowe PGRIbackiego. Do oddalonej o 2 km Sosnowicy usypano szutrową drogę¹⁶⁶.

Stawy. Kompleks Libiszów położony jest na zachód od Piwonii. Obejmuje on stawy w rejonie Libiszowa (tab. 3) oraz jeziora (m.in. Białe i Czarne Sosnowickie). Łączna powierzchnia kompleksu wynosi około 493,42 ha. Poziom piętrzenia w stawach waha się od około 158,5 do 162 m n.p.m. Stawy libiszowskie utworzono na obszarze rozległych obniżeń, których geneza jest podobna do genezy jezior sosnowickich posiadających w przeszłości znacznie większą powierzchnię, a ulegających procesowi zarastania. Dla utworzenia tych stawów ważnym czynnikiem była bliskość rzeki Piwonii i możliwość wykorzystania wody tej rzeki. Powierzchnia zlewni kompleksu Libiszowskiego wynosi 28,5 km². Większość stawów Libiszowskich odwadniana jest do Konotopy. Stawy kompleksu Libiszowskiego zasilane są również z piętrzenia na Kanale Wieprz-Krzna. Doprowadzalnik główny o długości 9,95 km ma następujący przebieg: Kanał W-K – Giewont, Nosal (od południa) – Raclawickie (od wschodu) – Kościuszko (od wschodu i północy) – Morskie Oko (od południa i zachodu) – Wyklik – J. Białskie (od południa i wschodu) – Płone Bagno (od wschodu i północy) – Rumieniec Duży (ujście). Z doprowadzalników bocznych zasilane są: Olszynka Górna i Dolna, J. Białe, J. Czarne oraz

---

¹⁶³ Tamże, s. 88.

¹⁶⁴ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989 (spis fotografii).

¹⁶⁵ APLOCh. Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

¹⁶⁶ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 76-77.

stawy położone na północ od stawu Kościuszko. Stawy kompleksu Libiszowskiego odwadniane są przez tzw. rów I – Giewont II i Stare Magazyny. Pozostałe stawy zlokalizowane w okolicach Jeziora Białego odwadniane są przez tzw. rów 17 uchodzący do Konotopy poniżej stacji pomp, rów ten pełni rolę rowu opaskowego dla Jeziora Białego.

Staw Wyklik odwadniany jest do rowu „M” uchodzącego do Konotopy nieco poniżej rowu 17. pozostałe stawy odwadniane są do rowów melioracyjnych kierujących się na północ, uchodzących również do Konotopy, przy czym wody stawów Płone Bagno zasilają wspomniane rowy melioracyjne pośrednio przez rów opaskowy ograniczający omawiany kompleks od zachodu. Na obszarze gminy Sosnowica w system gospodarki wodą włączono jeziora pełniące funkcje zbiorników retencyjnych. Dla potrzeb magazynowania wody ogroblowano m.in. Jezioro Białe w związku z czym zmienił się obieg wody w jego zlewni – naturalny spływ został częściowo zmieniony na sztuczny poprzez rowy. Z faktem magazynowania wody związane są okresowe zmiany jej poziomu w jeziorach (w Jeziorze Czarnym około 1m), a tym samym powierzchni jezior. Gospodarowanie wodą na stawach warunkuje rozkład odpływu w ciągu roku ze zlewni, a tym samym wpływa na kształtowanie przepływów Pivonii i Konotopy. Wyrażna sezonowość odpływu występuje w zlewni stawów sosnowickich, gdzie jest on zdecydowanie największy w okresie jesiennym (od końca września do początków listopada), kiedy to spuszcza się wodę ze wszystkich stawów tego kompleksu. Do okresu ponownego zalewu (marzec) woda ze zlewni odpływa systemem rowów dennych i opaskowych. Odpływ ze zlewni stawów Libiszowskich jest znacznie bardziej ustabilizowany w ciągu roku. Związane jest to m. in. z położeniem stawów w zlewni (gdzie nie ma możliwości sterowania odpływem na taką skalę jak w Sosnowicy), wykorzystaniem w okresie wegetacyjnym wód z Kanału Wieprz-Krzna dla potrzeb melioracji w dolinie Konotopy (przerzut przez Jezioro Białe).

W południowo-wschodniej części gminy na terenie Poleskiego Parku Narodowego znajduje się końcowy odcinek doprowadzalnika „Kanał Bogdanka-Wola Wereszczyńska, zrealizowany do zasilania – wodami Wieprza – jezior, stawów, użytków zielonych. Doprowadzalnik bierze swój początek w okolicach Puchaczowa, jego długość wynosi 28 km. W wyniku eksploatacji węgla przez Kopalnię Węgla Kamiennego „Bogdanka” nastąpiło osiadanie doprowadzalnika. W latach 1994-1995 został przebudowany w ramach „szkód górniczych”, ale ze względu na lokalizację w obrębie Poleskiego Parku Narodowego, od 1994 roku nie jest eksploatowany¹⁶⁷.

Najstarsze obiekty budownictwa

¹⁶⁷ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007. s. 30-31.

- Zespół dworski, wł. AWRSP: dwór i budynek gospodarczy, murowane, pocz. XX, park krajobrazowy z aleją dojazdową, pocz. XX¹⁶⁸.

Parki i pomniki przyrody

- Założenie parkowe z początku XX wieku wokół dawnego folwarku rybackiego. Po II wojnie park został zdewastowany. Zachował się odcinek alei dojazdowej długości ok. 200 m oraz rozproszone skupiska drzew w wieku ok. 100 lat (świerk pospolity, buk pospolity, brzoza gruczołkowata, klon srebrzysty i robinia akacjowa¹⁶⁹).

LIPNIAK, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°11'E i 51°28'N). Położona w granicach Poleskiego Parku Narodowego. W 2008 r. we wsi mieszkało 12 osób, w tym 2 kawalerów powyżej 30 roku życia, 2 wdowy i 1 wdowiec. Były 3 gospodarstwa domowe i 33 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 4 samochody osobowe, 3 ciągniki oraz 4 domy drewniane, w tym 2 opuszczone¹⁷⁰. Sołtysem był Marian Koncewicz. Miejscowość leżała obok drogi powiatowej nr 06126 o utwardzonej nawierzchni. Jeden z mieszkańców wsi miał kilkudziesięcioulową pasiekę. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy¹⁷¹.

Z dziejów

- W okolicach Zienek istniały (...) dwie wsie zamieszkiwane przez oczynszowanych chłopów. Pierwszą z nich był Lipnik, założony 1 I 1906 r. na mocy porozumienia Karola Godowskiego z osadnikami. W 1846 r. zamieszkiwało tam siedmiu gospodarzy – Jakub Sokołowski, Piotr Ryciński, Filip Kosobudzki, Wawrzyniec Zieliński, Jan Suchorab, Marcin Izdebski i Maciej Suchorab. Każdy z nich posiadał gospodarstwo o powierzchni 12 mórg, w tym po 1 morgu siedliska i ogrodu, 8 mórg pola ornego i 3 mórg łąk, czyli w sumie mieli oni 84 mórg. Każdy z nich wysiewał rocznie 4 korcy oziminy i 3 korcy zbóż jarych. W zamian za otrzymaną ziemię chłopci ci zobowiązani byli do płacenia 9 rb. rocznie czynszu. Poza tym uiszczali podatki, podymny – 85 kop., liwerunkowy – 80 kop., szarwark drogowy – 90 kop., transportowy – 3 kop., rekrucki – 3 kop. Chłopi (...) otrzymywali również bezpłatne drzewo i opał oraz mieli wolność wypasania

¹⁶⁸ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 304.

¹⁶⁹ S. Jadczak, Gmina Sosnowica..., s. 120.

¹⁷⁰ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

¹⁷¹ Tamże.

swojej trzody w lasach pańskich za zezwoleniem. W zamian jednak musieli odrabiać latem 20 dni pańszczyzny pieszej oraz odbywać 10 dni przymusowego najmu¹⁷².

- W 1827 r. miejscowość należała do gminy Wereszczyńska Wola¹⁷³.

- L., wś, pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. Wereszczyn, 7 dm., 60 mk., 369 mr.¹⁷⁴.

- Wieś stała się bardzo znana w czasie Powstania Styczniowego. (...) W październiku 1863 r. koncentrował się „na Lipnikach” oddział litewski - zgromadziło się tu ok. 1 tys. ludzi dowodzonych przez ppłk Walerego Wróblewskiego¹⁷⁵.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci ze wsi Lipniak otrzymali 369 mórg i 047 przętów ziemi uprawnej¹⁷⁶.

- Wieś należąca do dóbr Łomnica w parafii Wereszczyn w latach 1867 - 1975 wchodziła w skład gminy Wola Wereszczyńska. W 1892 r. miała 9 domów i 62 mieszkańców¹⁷⁷.

- Wymienione w dokumentach w 1884 r.¹⁷⁸.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 18 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 7 osób z Lipniak¹⁷⁹.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Posiadała 18 domów, w których mieszkały 132 osoby, w tym 62 mężczyzn oraz 70 kobiet, w tym 129 rzymskokatolików i 3 prawosławnych. 127 osób deklarowało narodowość polską, a 5 rusińską¹⁸⁰.

---

¹⁷² M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 98-99.

¹⁷³ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 419.

¹⁷⁴ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 182.

¹⁷⁵ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 77.

¹⁷⁶ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

¹⁷⁷ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 77.

¹⁷⁸ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 176.

¹⁷⁹ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

¹⁸⁰ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 121.

- W okresie międzywojennym w Lipniaku funkcjonowała 1-klasowa Szkoła Powszechna, do której uczęszczały dzieci ze wsi Lipniaki, Kol. Janówka (w 1921 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Posiadała 22 domy. Liczyła 172 mieszkańców, w tym 290 mężczyzn oraz 371 kobiet, w tym 243 rzymskokatolików, 391 prawosławnych i 27 wyznania mojżeszowego. 272 osoby deklarowały narodowość polską, 375 rusińską i 14 żydowską¹⁸¹) i Zbójno¹⁸².

- W 1935 r. w skład gromady Lipniak wchodziła Wieś Lipniak¹⁸³.

- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 31 dzieci, w tym 31 rzymskokatolików. W placówce pracował 1 nauczyciel¹⁸⁴.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Miała 95 mieszkańców¹⁸⁵.

- W 1944 lub 1945 r. do ZSRR wywieziony został Tadeusz Szymański, członek AK. Obóz nie ustalony (prawdopodobnie Borowicze). Powrócił 5.II.1946 r.¹⁸⁶.

- Wykaz ludności gminy Wola Wereszczyńska z 15 marca 1945 r. podaje, że w miejscowości były 22 rodziny polskie (85 osób)¹⁸⁷.

- W 1950 r., według rejestru podatku gruntowego, miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska¹⁸⁸.

MOŚCISKA, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°08'E i 51°35'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 17 osób, w tym 2 uczniów szkół średnich, 1 wdowa i 1 wdowiec. Było 5 gospodarstw domowych i 19 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 4 samochody osobowe, 5 ciągników, 2 kombajny i 2 anteny satelitarne¹⁸⁹. Miejscowość leżała obok drogi powiatowej nr 06103. Wieś wchodziła w skład sołectwa Olchówka. Przy szosie do Uhnina stał przydrożny krzyż z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej i mosiężną tabliczką z napisem:

¹⁸¹ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 121.

¹⁸² Por. Tamże.

¹⁸³ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

¹⁸⁴ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

¹⁸⁵ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

¹⁸⁶ Tygodnik Chełmski nr 7-21 z 1990 r.

¹⁸⁷ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

¹⁸⁸ APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 93.

¹⁸⁹ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

„Kochana Matko nasza opiekuj się nami.. zsyłaj nam wiele łask w życiu doczesnym. W godzinę śmierci przyjdź zamknąć nam oczy i ciała nasze otulić do snu. Dla nachodzącej duszy bądź przewodniczką przed tron Twego Syna w niebie. Amen. Królowo Polski. Jestem przy Tobie pamiętam. Czuwam”¹⁹⁰. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy¹⁹¹.

Z dziejów

- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r., wówczas należała do Litwy¹⁹².

- Do III rozbioru Polski wieś wchodziła w skład ekonomii brzeskiej w pow. brzeskim Wielkiego księstwa Litewskiego. Dopiero w granicach Galicji Zachodniej (po 1795 r.) została związana z obecnym terenem gminy Sosnowica, oddzielonej wcześniej granicą między Koroną a Litwą¹⁹³.

- Wydział i sekcja Woyny. Rząd Gubernialny Lubelski. W dniu 18/30 Marca r. b.: wieczorem chłopak Mikita Duś z wsi Mościsk gminy Krzywowierzba Powiatu Włodawskiego Obwodu Radzyńskiego Gubernii Podlaskiej lat 7. mający w sukmanę nową czarę czapkę chłopską pospoły ubrany, w powrocie do domu od paszenia bydła na drodze gościńcem od Włodawy do Warszawy stanowiący pomiędzy wsią Turnem a Mościskami zaginął, tak iż najmniejszego śladu na porewanie go przez zwierzęta naprowadzić mogącego mimo robionego na razie śledztwa niedostrzeżono i iako wnosić tylko można przez kogoś gościńcem tym przejeżdżającego zabranym i uwięzionym został.- Rząd Gubernialny wskutek odezwy Sądu Policji Poprawczej Wydziału Bialskiego z dnia 9/21. Kwietnia r.b. Nro 1262., poleca wszystkim władzom Administracyjno Policyjnym aby śledztwo pomienionego chłopca zarządziły i wrazie wynalezienia go które aby obecny posiadacz usprawiedliwić się nie zdołał i posiadania Sądownemu o tem doniósł. W Lublinie dnia (17) 29 Kwietnia 1837 r.¹⁹⁴.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Mościsk otrzymali 363 mórg i 263 pręty ziemi uprawnej¹⁹⁵.

---

¹⁹⁰ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

¹⁹¹ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

¹⁹² AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

¹⁹³ Por. J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

¹⁹⁴ Dziennik Ustaw Gubernii Lubelskiej nr 24 z 1837 r., s. 354. Pisownia oryginalna.

¹⁹⁵ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 14 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 30 osób z Mościsk. (Między innymi przyp. aut.) takie nazwiska jak: Łopatiuk i Szumski¹⁹⁶.

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej¹⁹⁷.

- Datowane na 1921 r. (? przyp. aut.)¹⁹⁸.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Turno. Posiadała 19 i 93 mieszkańców, w tym 45 mężczyzn oraz 48 kobiet, w tym 25 rzymskokatolików, 54 prawosławnych i 14 wyznania mojżeszowego. 77 osoby deklarowały narodowość polską, 2 rusińską i 14 żydowską¹⁹⁹.

- W 1935 r. w skład gromady Mościska wchodziła wieś Mościska²⁰⁰.

- 20 XII 1941. Żandarmi rozstrzelali 4 jeńców radzieckich, ukrywających się we wsi. Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji. (...) 10 II 1942. Żandarmi rozstrzelali ukrywającego się we wsi partyzanta radzieckiego. Zwłoki pochowano początkowo w miejscu egzekucji, po zakończeniu wojny przeniesiono na cmentarz we Włodawie. (...) 1942. Żandarmi rozstrzelali 8 mężczyzn, 2 kobiety i 4 dzieci pochodzenia żydowskiego. Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji. (...) 7 V 1944. Podczas pacyfikacji wsi, żandarmi rozstrzelali 15 osób²⁰¹.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 104 mieszkańców²⁰².

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Mościsk wysiedlono 12 rodzin (148 osób)²⁰³.

---

¹⁹⁶ Tamże.

¹⁹⁷ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

¹⁹⁸ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 182.

¹⁹⁹ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

²⁰⁰ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

²⁰¹ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 13.

²⁰² Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

²⁰³ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 3 dzieci do lat 7, 5 dzieci do lat 14, 8 kobiet i 10 mężczyzn²⁰⁴.

Najstarsze obiekty budownictwa

- Dom nr 1, wł. A. Brabaj, drewn., l. 30 XX²⁰⁵.

NOWY ORZECHÓW, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°02'E i 51°27'N). Leżał w pobliżu rzeki Piwonia. Mieszkało tu 305 osób, w tym 16 uczniów szkół podstawowych, 11 gimnazjalistów, 5 uczniów szkół średnich, 11 studentów, 3 panny, 8 kawalerów powyżej 30 roku życia, 22 wdów i 5 wdowców. Było 236 gospodarstw domowych i 200 gospodarstw rolnych. Ich właściciele posiadali między innymi: 54 samochody osobowe, 1 samochód ciężarowy, 49 ciągników, 6 kombajnów, 8 anten satelitarnych oraz 45 domów drewnianych, w tym 3 opuszczone²⁰⁶. Wszystkie domostwa były podłączone do wiejskiego wodociągu. Miejscowość leżała obok drogi powiatowej nr 061214. Istniała kaplica rzymskokatolicka p.w. Miłosierdzia Bożego, remiza i kilka sklepów a także Ochotnicza Straż Pożarna (powstała w 1956 r.). OSP liczyła 25 członków. Jej prezesem był Marek Drożyński, a naczelnikiem Józef Matejuk. Jednostka posiadała lekki samochód pożarniczy i 2 motopompy. Ponadto działalność prowadziła filia biblioteczna, gdzie pracowała Renata Poźniak. Ludową twórczość artystyczną zajmowała się Elżbieta Ziniuk (koronkarstwo). Działał Zespół Ludowy „To My”. Grupa występowała w następującym składzie: Krystyna Jabłońska (kierownik), Aneta Chruścik, Edyta Grodek, Helena Grodek, Magda Jabłońska, Halina Muzyka, Agnieszka Piekarcz i Jadwiga Piekarcz. Sołtysiem była Marta Matejuk, a obowiązki radnych gminy pełnili: Urszula Maria Hołowińska i Robert Matejuk. W pobliżu wsi znajdowało się Jezioro Tomaszne zwane również Domasznie. Jego południowym i północno-zachodnim brzegiem przebiegała granica województw chełmskiego i lubelskiego (tzw. małych województw, które istniały od 1975 r. do 1998 r. przyp. aut.). Powierzchnia jeziora 85,5 ha, a maksymalna głębokość wynosi 3,1 m. 1,5 km na południowy wschód znajdowało się Jezioro Zagłębocze (59 ha, 23,3 m maksymalna głębokość, 942 m długość linii brzegowej). Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy²⁰⁷.

Z dziejów

²⁰⁴ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146.

²⁰⁵ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 304.

²⁰⁶ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²⁰⁷ Tamże.

- W 2 poł. XVI i w XVII w. właścicielami miejscowości byli przedstawiciele rodów Sosnowskich i Wietrzyńskich²⁰⁸.
- Wieś wykształciła się z Orzechowa Starego w wyniku działań majątkowych w XVII - XVIII w.²⁰⁹.
- W 1678 r. w Orzechowie Nowym istniał dwór, wybudowany w w/w roku²¹⁰.
- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r.²¹¹.
- Miejscowość wymieniona na mapie Metzburga z lat 1797 - 1803²¹².
- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodził między innymi Orzechów Nowy, sprzedany wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego²¹³.
- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z Orzechowa Nowego należało do niej 288 osób, w tym 136 mężczyzn²¹⁴.
- Miejscowość umieszczona na mapie województwa lubelskiego z 1826 r.²¹⁵.
- W 1827 r. Nowy Orzechów (zwany także Orchowem Nowym) miał 42 domy i 223 mieszkańców. Powierzchnia majątku wynosiła 3109 mórg, w tym 1616 mórg lasu i 175 mórg wody²¹⁶.
- O. Stary, wś i O. Nowy, wś, pow. włodawski, gm. Uscimów, par. Sosnowica, odl. 42 w. od Włodawy a 7 w. od Ostrowa. Są tu dwa jeziora (ob. Domasznie), pokłady torfu, młyn wodny. O. Stary ma 23 dm., 203 mk.;

²⁰⁸ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 17.

²⁰⁹ Por. S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 78.

²¹⁰ I. Rolska-Boruch, Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych lubelszczyzną 1500-1700, Lublin, 1999, s. 213.

²¹¹ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

²¹² Mapa Metzburga (1797 - 1803).

²¹³ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

²¹⁴ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

²¹⁵ Mapa jeneralna województwa lubelskiego ułożona według najlepszych źródeł przez Juliusza Colberga 1826.

²¹⁶ Por. S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 78.

O. Nowy zaś 47 dm., 512 mk. Leżą między jeziorami Domasznie i Lejno. Dobra O. składały się w 1876 r. z fol. O. Nowy, awulus Czarnoładzice, os. młyn. Bobryk; wsi O. Stary i O. Nowy, rozl. mr. 3109: gr. or. i ogr. mr. 765, łąk mr. 344 past. mr. 135 wody mr. 175, lasu mr. 1616, nieuż. mr 74; bud. mur. 2, z drzewa 25; las nieurzadzony. Wś O. Stary os. 26, z gr. mr. 649; wś O. Nowy os. 51, z gr. mr. 1899²¹⁷.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Orzechowa Nowego otrzymali 1890 mórg i 047 prętów ziemi uprawnej²¹⁸.

- W Orzechowie Nowym chłopci dostali prawo do drzewa na opał, drzewo na remonty według potrzeby oraz prawo wypasania 279 sztuk bydła rogatego. W 1882 r. wobec kontrowersji o ilość przypadającego chłopom drzewa spisano szczegółowo prawa chłopów w tym zakresie. Przysługiwało im corocznie 2 sosen (długość po 18 łokci, grubości 13 cali w szerszym i 7 cali w węższym końcu) na remonty, 26 wozów jednokonnych lub 17 1/3 dwukonnych. Raz na trzy lata chłopci otrzymywali graba (długości 15 łokci, 10 cali grubości w szerszym i 6 cali w węższym końcu) oraz na ogrodzenie dąb (długości 15 łokci i grubości 12 cali w szerszym i 6 1/2 cala w węższym końcu) i 31 żerdzi (długości 15 łokci i grubości 5 cali w węższym końcu). Co pięć lat przysługiwał im – dąb bez kory na narzędzia (długości 2 łokci i grubości 12 cali w szerszym i 6 1/2 cala w węższym końcu)²¹⁹.

- W 1898 r. nauczycielem szkoły carskiej w Nowym Orzechowie był Teodor Łopaciuk, a w 1913 r. również uczył ten sam nauczyciel²²⁰.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 14 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 193 osoby z Orzechowa Nowego²²¹.

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej²²².

---

²¹⁷ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 271-272.

²¹⁸ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

²¹⁹ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 101.

²²⁰ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 87.

²²¹ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

²²² J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Uścimów. Posiadała 31 domów i 55 budynków z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyła 424 osoby, w tym 209 mężczyzn oraz 215 kobiet, w tym 187 rzymskokatolików, 223 prawosławnych i 14 wyznania mojżeszowego. 306 osób deklaroowało narodowość polską, 106 rusińską i 12 żydowską²²³.

- W 1928 r. wieś eksperymentalnie posiadała 1 drzewko morwy białej²²⁴.

- W 1935 r. w skład gromady Orzechów Nowy wchodziła wieś Orzechów Nowy, a gromadę Orzechów Stary tworzyły: Orzechów Stary wieś, Bobryk osada (w 1921 r. Bobryk kolonia miała 6 domków i 3 inne budynki mieszkalne, liczyła 54 mieszkańców, w tym 31 mężczyzn i 23 kobiety, w tym 31 katolików, 4 prawosławnych i 11 wyznawców mojżeszowych, 40 osób deklaroowało narodowość polską, 11 żydowską, a 3 inną²²⁵ i Orzechów kolonia²²⁶.

- W 1940 r. istniała Spółdzielnia Związkowa „Nowa Zgoda”. W „Statystyce Spółdzielni Związkowych” z 1941 r. zapisana pod numerem 330²²⁷.

- VII 1942. Żandarmi rozstrzelali 2 mężczyzn. Zginęli: Dudek Konrad, Szubski Onufry. (Wg relacji będących w posiadaniu M. Jędruszczaka, mieszkańcy Orzechowa Nowego twierdzą, iż w dn. 11 II 1942, w odwet za zabicie żandarma z Lubartowa w dn. 10 II 1942, żandarmi rozstrzelali 10 mieszkańców. Zginęli wówczas: Doroszek Piotr, l. 40, Korneluk Józef, l. 55, Łoziński Józef, Matwiejuk Artym, l. 52, Piwowski Ignacy, Saj Jan, Saj Mikołaj, l. 20. Szeremeta Jan, l. 32, Szubski Stefan, l. 36, (lub Wróblewski Bronisław z Lubartowa) Werduch Piotr, l. 25, sekwestrator. Część osób zginęła na wiejskiej drodze, część we własnych domach. Zwłoki rozstrzelanych pochowano na 2 cmentarzach w Uścimowie i Sosnowicy. (...) 1943. Żandarmi rozstrzelali 3 mężczyzn. Zginęli: Gil Jan, Lech Aleksander, Lech Bronisław²²⁸.

---

²²³ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

²²⁴ S. Koczyński, Przemysł Ludowy..., s.97.

²²⁵ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

²²⁶ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

²²⁷ Statystyka Spółdzielni Związkowych za rok 1940, Warszawa, 1941, s. 62.

²²⁸ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 70-71.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Orzechowa Nowego wysiedlono 44 rodziny (139 osób)²²⁹.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Orzechowie Nowym²³⁰.

- Rozporządzeniem Rady Ministrów z 10 stycznia 1957 r. Orzechów Nowy został wyłączony z powiatu włodawskiego i włączony do powiatu parczewskiego²³¹.

- W latach 1975 - 1998 miejscowość należała do województwa chełmskiego²³².

- W 1985 r. we wsi wybudowano kaplicę rzymskokatolicką p.w. Miłosierdzia Bożego²³³.

- 1996 r. Od dwóch lat istnieje zespół ludowy. Prezentuje pieśni, utwory satyryczne, kabaretowe. Najstarszą członkinią jest Halina Muzyka. Ponadto występują: Jadwiga Piekarcz, Ewa Krystyna Jabłońska, Helena Grodek, Ewa Szymańska i Stanisław Wawszczak, akordeonista²³⁴.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Nowego Orzechowa do rady gminy w Sosnowicy startowali: Urszula Maria Hołowińska (uzyskała 62 głosy i mandat zdobyła), Małgorzata Żako (23 głosy), KW PSL; Robert Matejuk (47 głosów i zdobyty mandat), Jerzy Łukaszuk (20 głosów) KW PiS; Krystyna Albina Kowalik (30 głosów), Wiesława Sabina Mrugała (42 głosy) KW Samoobrona RP; Barbara Bronisława Dorożyńska (41 głosów), Henryk Marian Szyplowski (15 głosów) KWW RDS²³⁵.

Najstarsze obiekty budownictwa

---

²²⁹ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoszkowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

²³⁰ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

²³¹ Dz.U. z 1957 r. Nr 8, § 1 ust. 6 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 stycznia 1957 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwach: lubelskim, opolskim, rzeszowskim, warszawskim i wrocławskim.

²³² Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

²³³ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²³⁴ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

²³⁵ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

- Szkoła, ob. dom mieszkalny nr 5, wł. Józef Miszczuk, drewn., ok. 1910; 4 zagrody, najstarsza nr 72, wł. Kazimierz Kowaluk: dom, drewn., ok. 1920, stodoła, drewn., ok. 1922; 26 domów z lat 1920-1939; stodoła w zagrodzie nr 9, wł. Waldemar Piwnicki, drewn., ok. 1935; stodoła w zagrodzie nr 83, wł. Tadeusz Małecki, drewn., ok. 1920; spichlerz w zagrodzie nr 75, wł. Antoni Działko, drewn., ok. 1920²³⁶.

Cmentarze i mogiły

- Cmentarz z I wojny światowej. Założony około 1915 r., po kampanii letniej. Położony około 1 km na płd. od zabudowań wsi Orzechów Stary²³⁷.

OLCHÓWKA, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°08'E i 51°33'N). Leżała w pobliżu rzeki Piwonia. W 2008 r. we wsi mieszkało 35 osób, w tym 1 uczeń szkoły podstawowej, 4 gimnazjalistów, 5 uczniów szkół średnich, 1 stara panna, 4 kawalerów powyżej 30 roku życia i 7 wdów. Było 5 gospodarstw domowych i 19 gospodarstw rolnych. Ich właściciele posiadali między innymi: 8 samochodów osobowych, 12 ciągników, 2 kombajny, 5 anten satelitarnych i 8 domów drewnianych. Obowiązki sołtysa pełnił Mirosław Wodnicki²³⁸. Wieś leżała nad bocznym traktem od szosy Parczew – Włodawa²³⁹. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy²⁴⁰.

Z dziejów

- W 2 poł. XVI i w XVII w. właścicielami miejscowości byli przedstawiciele rodów Sosnowskich i Wietrzyńskich²⁴¹.

- Datowana na 1714 r. Wówczas Olchówka²⁴².

- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r., wówczas należała do Litwy²⁴³.

---

²³⁶ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 305-306.

²³⁷ AWOSOZLDCh, Karta obiektu - cmentarz z I wojny w Orzechowie Nowym.

²³⁸ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²³⁹ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

²⁴⁰ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²⁴¹ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 17.

²⁴² B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 185.

²⁴³ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodziła między innymi Olchówka, sprzedana wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego²⁴⁴.
- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z Olchówki należało do niej 131 osób, w tym 69 mężczyzn²⁴⁵.
- Olchówka, wś, pow. włodawski, gm. Turna, par. obrz. wschodniego Sosnowica. Posiada gorzelnię z produkcją na przeszło 30,000 rs., 22 dm., 158 mk., ziemi 837 mr. W 1827 r. było tu 19 dm., 122 mk. (...) W tym samym roku miejscowość wchodziła w skład gminy Turno²⁴⁶.
- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Olchówki otrzymali 906 mórg i 102 przęty ziemi uprawnej²⁴⁷.
- W 1870 r. wieś wchodziła w skład dóbr Sosnowica os. 24, mr. 936²⁴⁸.
- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 14 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 61 osób z Olchówki. (Między innymi przyp. aut.) takie nazwiska jak: Szewczyk, Musiejuk, Puczyk, Dudycz, Zając, Chomiuk i Sidoruk²⁴⁹.
- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej²⁵⁰.
- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Turno. Posiadała 42 domy i 163 mieszkańców, w tym 87 mężczyzn oraz 76 kobiet, w tym 47 rzymskokatolików i 116 prawosławnych. 69 osób deklarowało narodowość polską, a 94 rusińską²⁵¹.

²⁴⁴ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

²⁴⁵ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

²⁴⁶ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 267 i 400.

²⁴⁷ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

²⁴⁸ Tamże, s. 357.

²⁴⁹ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

²⁵⁰ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

²⁵¹ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

- W 1935 r. w skład gromady Olchówka wchodziła wieś Olchówka²⁵².
- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 204 mieszkańców²⁵³.
- 5 VI 1944. Hitlerowcy rozstrzelali mężczyznę. Zginął Szymon Zając. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy²⁵⁴.
- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Olchówki wysiedlono 36 rodzin (101 osób)²⁵⁵.
- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 8 dzieci do lat 7, 10 dzieci do lat 14, 27 kobiet i 25 mężczyzn. Łącznie we wsi mieszkały 62 osoby, w tym 60 Polaków i 2 Ukraińców²⁵⁶.
- Dane z 1951 r. informują, że we wsi było 4 analfabetów. Przy dwóch nazwiskach napisano, że nie podlegają szkoleniu ze względu na wiek – powyżej 50 r. ż., a w jednym – „ciemny na jedno oko. W omawianym okresie sołtysem wsi był Chomiuk²⁵⁷.
- W 1952 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola²⁵⁸.
- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 1 ha gryki, 0,5 ha lnu na słomę i 0,2 ha lnu na włókno²⁵⁹.
- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Sosnowicy²⁶⁰.
- W 1996 r. wieś została stelefonizowana²⁶¹.

²⁵² Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

²⁵³ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

²⁵⁴ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 72.

²⁵⁵ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

²⁵⁶ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

²⁵⁷ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 143 k-1.

²⁵⁸ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Rejestr wymiaru podatku gruntowego za 1952 r., sygn. 114.

²⁵⁹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

²⁶⁰ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

²⁶¹ S. Jadczak, Gmina Sosnowica..., s. 71.

Najstarsze obiekty budownictwa

- 2 zagrody, najstarsza nr 3, wł. M. Turuk: dom i spichlerz drewn., ok. 1930; dom nr 2, wł. F. Klimkiewicz, drewn, ok. 1935²⁶².

PASIEKA, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°09'E i 51°30'N). W 2008 r. w byłym osiedlu robotniczym mieszkało 96 osób, w tym 10 uczniów szkół podstawowych, 4 gimnazjalistów, 6 uczniów szkół średnich, 2 studentów, 1 stara panna, 4 kawalerów powyżej 30 roku życia, 5 wdów i 2 wdowców. Było 40 gospodarstw domowych. ich właściciele posiadali między innymi: 10 samochodów osobowych oraz 2 domy drewniane, w tym 1 opuszczony²⁶³. Wszystkie domostwa posiadały przyłącza do wiejskiego wodociągu. Były 2 bloki mieszkalne, 2 domki dwurodzinne i barak mieszkalny. Pasieka wchodziła w skład sołectwa Sosnowica. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy²⁶⁴.

Z dziejów

- W okresie międzywojenny XX w. istniał folwark Pasieki. Jego właścicielem był Grzegorz Oleksiuk. Gospodarstwo liczyło 67 ha.²⁶⁵

- Według spisu z 30 września 1921 r. istniała Pasieka leśniczówka. Niezamieszkała²⁶⁶.

- W 1924 r. skorowidz miejscowości zniszczonych i niezamieszkałych, które istniały przed wojną światową (pierwszą przy. aut) w powiecie chełmskim wymienia między innymi Pasieki (...) Obecnie jednak (na jesieni 1930 r.) miejscowość jest odbudowana i odnotowana w zapisach wydziału samorządowego w G.U.S. w Warszawie²⁶⁷.

- W 1992 r. uległo likwidacji Państwowe Gospodarstwo Rolne w Pasiece. Wchodziło w skład Kombinatu PGR w Urszulinie. Ziemię po gospodarstwie - 190 ha - zakupił Jacenty Arasimowicz²⁶⁸.

---

²⁶² Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 306.

²⁶³ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²⁶⁴ Tamże.

²⁶⁵ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 79.

²⁶⁶ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

²⁶⁷ Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego, t. I zagadnienia podstawowe, red. I. Czuma, Lublin 1932, s. 135.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Pasieki do rady gminy w Sosnowicy startowała Krystyna Zofia Kępa (otrzymała 11 głosów i mandatu nie zdobyła) KW Samoobrona RP²⁶⁹.

PIESZOWOLA, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°11'E i 51°30'N). W 2008 r. we wsi i kolonii mieszkały 257 osoby, w tym 15 uczniów szkół podstawowych, 18 gimnazjalistów, 7 panien i 17 kawalerów powyżej 30 roku życia, 36 wdów i 2 wdowców. Było 66 gospodarstw domowych i 146 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 41 samochodów osobowych, 35 ciągników, 3 kombajny, 4 anteny satelitarne oraz 50 domów drewnianych, w tym 7 opuszczonych²⁷⁰. Prawie wszystkie domostwa korzystały z przyłączy wodociągowych. Obowiązki sołtysa pełniła Bożena Niezabitowska, a radnymi gminy byli: Marek Chibowski i Antoni Niezabitowski. W skład sołectwa Pieszowola wchodziły: Czeniów, niewielka kolonia, w której mieszka 6 rodzin, Czołoma, nazywana też Pieszowolą Kolonia, gdzie mieszkają na stałe 2 rodziny, a w sezonie 6 rodzin letników z Krakowa, Lublina i Warszawy; Hołodyska, gdzie mieszkają na stałe 3 rodziny rolnicze oraz 2 rodziny letników z Warszawy. Przez miejscowość przebiegał szlak turystyczny (niebieski) łączący najciekawsze miejscowości Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego. Wraz z utworzeniem Poleskiego Parku Narodowego we wsi zlokalizowano siedzibę Obwodu Ochrony „Zbójno”. Istniała Ochotnicza Straż Pożarna (powstała w 1950 r.). OSP liczyła 13 członków. Jej prezesem był Stanisław Semeniuk, a naczelnikiem Antoni Niezabitowski. Jednostka posiadała lekki samochód pożarniczy i 2 motopompy²⁷¹. We wsi mieszkała poetka Krystyna Kraheńska, autorka między innymi pieśni „Hej chłopcy, bagnet na broń! Długa droga, daleka przed nami...” (zginęła w powstaniu warszawskim). Jej postać symbolizuje pomnik Syreny w Warszawie dłuta L. Nitschowej²⁷². Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy²⁷³.

Z dziejów

---

²⁶⁸ Zestawienie - analiza z działalności gospodarzo finansowej gospodarstw zgrupowanych w Inspektoracie PGR Chełm, maszynopis, bez roku wydania.

²⁶⁹ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

²⁷⁰ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

²⁷¹ Tamże.

²⁷² Rocznik Chełmski, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Chełmie, Zarząd Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Chełmie, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Chełmie, t. 2, Chełm 1996, s. 181.

²⁷³ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

- W latach 1563-1564 posługiwano się zapisem Piesia Wolya, a następnie Piesi Chostch (piesichwost). Nazwa w tej formie była używana w latach 1565 – 1575, a zapewne i dłużej²⁷⁴.

- W 1564 r. miejscowość wymieniona w księdze poboru Ziemi i powiatu chełmskiego nr 37. Wówczas Piesia Wolia, własność Daniela Chońskiego, Michała i Iwana Andrzejewskich, Detiukowej, Joanny Juskowicz Andrzejewskiej, Joanny Chojeńskiej Kostowicz, Steczko i Hieronima Andrzejewskich oraz Sebastiana Chojeńskiego²⁷⁵.

- Datowana na 1564 r. Wówczas Piesia Wola. W 1952 r. Pieszowola²⁷⁶. W latach 1565 - 75 używano też nazwy Piesi Chostch (Piesichwosth)²⁷⁷.

- Piesia Wola, wś, pow. włodawski. W r. 1564 są tu drobne działki: Andrzejewskich, Dietiuków, Chojeńskich. Siedzą oni też w przyległych wsiach: Andrzejów, Bruss, Witwiczno, Wołosza²⁷⁸.

- Najwcześniejsze (?) dokumenty dotyczące Piesiej Woli (obecnie Pieszowola) pochodzą z lat 1682 - 1687. Jako właściciel Piesiej Woli wymieniany jest w nich Adam Andrzejewski oraz jego bracia Aleksander, Florian, Ditrich (?) i Tomasz. Piesia Wolę odziedziczyli po matce Katarzynie Andrzejewskiej. Część gruntów w spadku otrzymał kuzyn Andrzejewskich Paweł Gruszecki. Dobra Piesia Wola były rozległe i dokumenty z początku XVIII w., które zachowały się do dzisiaj dotyczą różnych fragmentów tych dóbr posiadających wielu właścicieli (część pod Wołoskowolą, część pod Orzechowem, część pod Turną (Sosnowica). Odnaleziony inwentarz Piesiej Woli należącej do „Bytników Andrzejewskich” w 1738 roku opisuje najistotniejszą część dóbr: ...”siedlisko na którym dwór stoi obszerne, wciąż idące, na którym (...) wysiewa się łączyńskiej miary plus aut minus korcy 30”... Wśród pól dworskich wymienionych w inwentarzu znajduje się „łanek u Mogiłek, na którym y z tym co za lasem wysiewa się korcy 2...” Naprzeciw dworu znajdowały się dwie łąki, z których każda ...” na kosarzów piętnastu...” a jedną z nich...” trzyma imię Pan Gruszecki”... Do dworu należały także „łąki błotne w Kutowołokach na Kostrzów dziesięciu...”. Autor inwentaryzacji

²⁷⁴ W. Czarnecki, Przemiany sieci osadniczej w Ziemi Chełmskiej od 1511 roku..., w: Rocznik Chełmski, t. VI, Chełm, 2000, s. 47-51.

²⁷⁵ A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902, s. 181.

²⁷⁶ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 186.

²⁷⁷ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 80.

²⁷⁸ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 284.

zwraca uwagę na to, że w sąsiedniej Wołoskowoli brak było budynków, dopiero widać „zaczęty zrab” przez Pana Bilizińskiego. Dwór w Piesiej Woli według tegoż inwentarza w roku 1738 był „cały nowemi snopkami posyty ...izdebka nowo przybudowana, lamus y piwnica przez pana Pouszyńskiego nowo zbudowane. Tenże lamus albo raczej spichlerz we trzy pietra, stajnia i wozownia - nowo teraz zbudowane, snopkami posyty, z podłogami. Stodoła jedna z drzewa po zgorzałych dwóch, nowo zbudowany browar ze słodownią, obory snopkami posyty, chlewy y kurnik...” (...) Około połowy wieku XVIII część dóbr Piesia Wola przeszła w ręce Poletylów. W roku 1791 Wojciech Poletyło „aktem donacji” przekazał część dóbr Michałowi Węglińskiemu. W roku 1796 Węgliński odkupił pozostałą część dóbr Piesia Wola i wieś Wołoska Wola od Karola Dobieckiego. Od tego czasu dobra Piesia Wola pozostają w rękach rodziny Węglińskich. W roku 1927 Piesza Wola (..) była dużą wsią. Folwark posiadał gorzelnię i cegielnię. Wydobywano też pokłady torfu. (...) W roku 1914 spłonął drewniany dwór w Pieszowoli. Właściciel nie odbudował go, lecz zamieszkał w budynku gorzelni folwarcznej (...) adaptując ją na cele mieszkalne²⁷⁹.

- Miejscowość wymieniona na mapie Metzburga z lat 1797 - 1803. Wówczas Piesza Wola²⁸⁰.

- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodziła między innymi część Pieszowoli, sprzedana wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego²⁸¹.

- W 1827 r. miejscowość wchodziła w skład gminy Turno²⁸².

- W 1888 r. w Pieszowoli uczyło się 41 chłopców i 6 dziewcząt, a nauczycielem był Iwan Wrzecionko. W 1898 r. nauczycielem szkoły carskiej w Pieszowoli (Piesia Wola) był Grigorij Lejlejo, a w 1913 r. Michał Parafiniuk²⁸³.

---

²⁷⁹ Por. AWOSOZLDCCh, E. Lorentz, Pieszowola, gm. Sosnowica, woj. chełmskie, Ewidencja parku podworskiego, Zamość, październik - listopad 1992, maszynopis, s. 1-3, sygn. 722.

²⁸⁰ Mapa Metzburga (1797 - 1803).

²⁸¹ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

²⁸² Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880, s. 400.

²⁸³ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica, monografia, Lublin - Sosnowica, 2003, s. 87.

- W 1889 r. miejscowość należała do parafii prawosławnej w Wołoskowi²⁸⁴.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 18 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 25 osób z Pieszowoli²⁸⁵.

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.) jako Piesia Wola. Wówczas w Guberni Siedleckiej²⁸⁶.

- W 1913 r. w okolicach wsi Pasieki zamordowany został Ludwik Krassowski (właściciel wsi Pieszowola). W miejscu tragedii stoi krzyż z napisem „Nie zabijaj”. Kossowski został pochowany na starym cmentarzu w pobliżu zespołu dworskiego w Pieszowoli. Przypuszcza się, że jest to miejsce określone w inwentarzu z 1738 r. jako „Mogiłki”²⁸⁷.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Piesia Wola (pisownia oryginalna przyp. aut.) wieś i folwark należały do gminy Turno. Wieś: posiadała 57 domów i 23 inne budynki z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyła 429 osób, w tym 207 mężczyzn oraz 222 kobiety, w tym 241 rzymskokatolików i 188 prawosławnych. 243 osoby deklarowały narodowość polską, a 186 rusińską. Folwark: 3 domy i 61 mieszkańców, w tym 26 mężczyzn i 35 kobiet, w tym 31 rzymskokatolików, 29 prawosławnych i 1 ewangelik. 33 osoby deklarowały narodowość polską, 26 rusińską, a 2 inną²⁸⁸.

- W 1926 r. wieś w granicach gminy Turno. Właścicielem ziemskim był Grzmisław Krassowski (688). Usługi świadczył J. Szafran (eksploatacja lasów)²⁸⁹.

- W 1930 r. sporządzono rejestr dóbr Pieszowola. (...) Całość ziemi należących do Grzmisława Krassowskiego wynosiła 631 ha 7521 m². Należy przypuszczać, że hodowlę ryb w stawach położonych na południe od folwarku podjął pierwszy z rodu Krassowskich - Tyburcy w latach 30 - tych

²⁸⁴ Por. APPCh, Chołmskij..., 1889, s. 173-175 oraz 193 – 195, sygn. 195.

²⁸⁵ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

²⁸⁶ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

²⁸⁷ Por. AWOSOZLDCh, E. Lorentz, Pieszowola, gm. Sosnowica, woj. chełmskie, Ewidencja parku podworskiego, Zamość, październik - listopad 1992, maszynopis, s. 5, sygn. 722.

²⁸⁸ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

²⁸⁹ Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, Bydgoszcz 1926/27, s. 1186.

XIX w. Całość systemu grobli i stawów oraz zbiorników hodowlanych była stopniowo usprawniana. Droga prowadząca wzdłuż wschodniej granicy parku i wychodząca na południe prowadzi na teren hodowlany (Obecnie - 1992 r. przyp. aut. częściowo zajmowany przez PGR Pasięka). Droga ta obsadzona lipami aż do granicy lasu sądząc z wieku drzew (odrosty korzeniowe mają średnicy 0,6 m - w 1992 r. przyp. aut.) - wyrastających ze starych korzeni powstała około połowy XIX w. Wyraźny jest związek tej drogi z gospodarczą częścią założenia dworskiego. Centrum tego założenia stanowiły 3 małe zbiorniki wodne i kilka budynków, - wśród których znajdowały się spichlerze, chlewy, kuźnia, stelmasznia i gorzelnia. Wielkość dóbr i stan majątku Grzmisława Krassowskiego pozostała bez zmian do roku 1939. Po wojnie Skarb Państwa stał się właścicielem dóbr Grzmisława Krassowskiego. (...) Część gruntów rozparcelowano na działki, a teren podworski i folwarczny oddano w użytkowanie PGR Pasięka. (...) Część budynków folwarcznych uległa zniszczeniu, kuźnię przeniesiono z gospodarczej części folwarku - ustawiając ją w centrum dawnego gazonu. W latach 70-tych (XX w. przyp. aut.) w sąsiedztwie fundamentów dworu - wybudowano jednopiętrowy blok mieszkalny dla pracowników PGR²⁹⁰.

- W 1935 r. w skład gromady Pieszowola wchodziła Wieś Pieszowola, a gromadę Pieszowola Dwór tworzyły: Pieszowola folwark i Ludwiczyn-Stary folwark²⁹¹.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Ludwiczyn folwark należał do gminy Turno. Posiadał 1 domów i 7 mieszkańców, 2 mężczyzn oraz 5 kobiet, w tym 4 rzymskokatolików i 3 prawosławnych. 4 osoby deklarowały narodowość polską, a 3 rusińską²⁹².

- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 113 dzieci, w tym 51 rzymskokatolików i 62 prawosławnych. W placówce pracowało 2 nauczycieli²⁹³.

- W 1940 r. w miejscowości funkcjonował szkoła ukraińska, do której uczęszczało 62 dzieci. Zajęcia prowadził Aleksander Tatomyr²⁹⁴.

---

²⁹⁰ Por. AWOSOZLDCh, E. Lorentz, Pieszowola, gm. Sosnowica, woj. chełmskie, Ewidencja parku podworskiego, Zamość, październik - listopad 1992, maszynopis, s. 3-4, sygn. 722.

²⁹¹ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

²⁹² Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 119.

²⁹³ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

²⁹⁴ L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 66-68.

- XII 1942. Hitlerowcy rozstrzelali 2 osoby²⁹⁵.
- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 711 mieszkańców. Pieszowola dwór – 75 mieszkańców²⁹⁶.
- W 1944 lub 1945 r. do ZSRR internowany został Aleksander Szelest, ur. 1910 r. Obóz nie ustalony (prawdopodobnie Borowicze). Powrócił na początku 1946 r.²⁹⁷.
- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Pieszowoli wysiedlono 76 rodzin (271 osób)²⁹⁸.
- Po wysiedleniu ludności (ukraińskiej przyp. aut.) uaktywniła się grupa SB „Wołodi”, która w dniach 27-31 maja 1947 r. spaliła częściowo następujące wsie: (...) Pieszowola²⁹⁹.
- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 40 dzieci do lat 7, 65 dzieci do lat 14, 159 kobiet i 149 mężczyzn. Łącznie we wsi mieszkało 460 osób. Łącznie we wsi mieszkało 460 osób, w tym 458 Polaków i 2 Ukraińców³⁰⁰.
- Po wysiedleniu ludności (ukraińskiej przyp. aut.) uaktywniła się grupa SB „Wołodi”, która w dniach 27-31 maja 1947 r. spaliła częściowo następujące wsie: (...) Pieszowola³⁰¹.
- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 40 dzieci do lat 7, 65 dzieci do lat 14, 159 kobiet i 149 mężczyzn. Łącznie we wsi mieszkało 460 osób. Łącznie we wsi mieszkało 460 osób, w tym 458 Polaków i 2 Ukraińców³⁰².

²⁹⁵ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 77.

²⁹⁶ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

²⁹⁷ Tygodnik Chełmski nr 7-21 z 1990 r.

²⁹⁸ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

²⁹⁹ G. Motyka, Stosunki polsko-ukraińskie na terenie powiatów: Chełm..., w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 218-219.

³⁰⁰ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

³⁰¹ G. Motyka, Stosunki polsko-ukraińskie na terenie powiatów: Chełm..., w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 218-219.

³⁰² APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

- Po wysiedleniu ludności (ukraińskiej przyp. aut.) uaktywniła się grupa SB „Wołodi”, która w dniach 27-31 maja 1947 r. spaliła częściowo następujące wsie: (...) Pieszowola³⁰³.

- Wykaz gminny analfabetów podaje, że w 1951 r. w Pieszowoli mieszkało 39 analfabetów³⁰⁴.

- Sołtys wsi Pieszowola, na zebraniu 3 czerwca 1951 r. „objaśnił zebrany, że na czas sianokosów musimy dać pomoc dla PGR Zienki i Turno, a to w formie ludzi jako najem dniówkowy za dobrym wynagrodzeniem. Zebrani wyrazili zgodę, że z licznych rodzin po kilka dni pójdą do pracy w P.G.R.(...)”³⁰⁵.

- W 1951 r. sołtysem wsi był Jan Kotlarek, PZPR, a obowiązki podsołtysa pełnił Jan Karpiński, bezpartyjny³⁰⁶.

- W 1952 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola³⁰⁷.

- W 1952 r. w Pieszowoli pracowali następujący rzemieślnicy: Jan Kwiatkowski (szewc), Franciszek Golecki (szewc), Jan Kotlarski (stolarz), Piotr Boczek (stelmach), Antoni Jadwirzuck (malarz), Antoni Goloch (kował) i Józef Pawluc (budowniczy)³⁰⁸.

- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 0,15 ha buraków cukrowych, 0,05 ha maku, 0,15 ha fasoli, 3 ha gryki, 0,1 ha kukurydzy, 2,5 ha lnu na słomę i 0,4 ha lnu na włókno³⁰⁹.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Wołoskowie³¹⁰.

---

³⁰³ G. Motyka, Stosunki polsko-ukraińskie na terenie powiatów: Chełm..., w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 218-219.

³⁰⁴ APLOCh, Akta gminy Wykaz analfabetów 1951, sygn. 143.

³⁰⁵ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

³⁰⁶ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 2, k- 1-2.

³⁰⁷ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Rejestr wymiaru podatku gruntowego za 1952 r., sygn. 114.

³⁰⁸ Tamże.

³⁰⁹ Tamże.

³¹⁰ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

- Rozporządzeniem Rady Ministrów z 18 lipca 1968 r. z gromady Wołoskowola w powiecie włodawskim wyłączone zostały wsie Hola i Pieszowola i włączone do gromady Sosnowica w powiecie parczewskim³¹¹.

- 1997 r. 62. rocznicę zaślubin obchodzili Stefania i Michał Grzywaczewscy. Powiedzieli sobie „tak” w kościele rzymskokatolickim w Sosnowicy³¹².

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Pieszowoli do rady gminy w Sosnowicy startowali: Stanisław Marek Chibowski (uzyskał 70 głosów i zdobył mandat), Mirosław Grzywaczewski (13 głosów), KW PSL; Antoni Niezabitowski (73 głosy i zdobyty mandat), KW PiS; Krzysztof Eugeniusz Mielniczuk (8 głosów), KW Samoobrona RP; Zofia Grażyna Kowalczyk – Turbaj (13 głosów) Robert Dariusz Grzywaczewski (31 głosów) KWW NKWW; Mariusz Zbigniew Grzeszczuk (16 głosów), Beata Świrski (50 głosów) KWW RDS³¹³.

- Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowicy w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Kulturalno Regionalnym „Nałęcz” w Sosnowicy z siedzibą w Pieszowoli oraz Stowarzyszeniem Przyjaciół Sosnowicy i Okolicy, od 22 września 2008 roku do 31 grudnia 2008 roku realizował Projekt „Rozwijanie i wspomaganie istniejących świetlic wiejskich na terenie gminy Sosnowica” w ramach Programu Integracji Społecznej komponentu Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich³¹⁴.

Najstarsze obiekty budownictwa

- Zespół dworski: dwór, ob. szkoła, mur., pocz. XX, obora, wł. AWRSP, mur., k. XIX, park krajobrazowy, 4 ćw. XIX; zagroda nr 26, wł. S. Chuciuk: dom, obora i spichlerz z ok. 1930; 6 domów, najstarszy nr 19, wł. Felicja Kondracka, drewn., ok. 1925³¹⁵.

Cmentarze i mogiły

---

³¹¹ Dz.U. z 1968 r. Nr 176, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1968 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwie lubelskim.

³¹² Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

³¹³ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

³¹⁴ Strona internetowa: http://www.sosnowica.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=1&Itemid=28

³¹⁵ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 306.

- Cmentarz rodziny Krassowskich, tzw. „Mogiłki” z XVIII-XX w. położony w polu, na północ od szosy i zespołu dworskiego³¹⁶. Powierzchnia 0,05 ha. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1913 r. (Właściciel majątku Pieszowola, Ludwik Krasowski, zamordowany został w sąsiedniej wsi Pasięka. Zgodnie z jego wolą, pochowano go na wzniesieniu zwanym „Mogiłki”. Tam również pochowana została jego żona Marianna)³¹⁷.

Parki i pomniki przyrody

- Park podworski z II połowy XIX wieku, w dużym stopniu zdewastowany. Rosną tu dominujące: lipa drobnolistna, grab pospolity, topola osika, dąb szypułkowy - w tym 3 dęby szypułkowe o obwodzie pni 360-410-470 cm rosnące nad stawem (są to pomniki przyrody)³¹⁸.

SOSNOWICA, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°05'E i 51°31'N). Leży nad rzeką Piwonia. W 2008 r. Sosnowica liczyła 685 mieszkańców, w tym 52 uczniów szkół podstawowych, 30 gimnazjalistów, 40 uczniów szkół średnich, 20 studentów, 10 panien 22 kawalerów powyżej 30 roku życia, 48 wdów i 8 wdowców. Było 160 gospodarstw domowych i 120 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 140 samochodów osobowych, 5 samochodów ciężarowych, 21 ciągników, 1 kombajn, 20 anten satelitarnych oraz 65 domów drewnianych, w tym 4 opuszczone³¹⁹. Wszystkie domostwa korzystały z miejscowego ujęcia wodnego i oddanej w 1999 r. oczyszczalni ścieków. Miejscowość leżała obok drogi powiatowej nr 06121. Przez miejscowość przebiegał szlak turystyczny (niebieski) łączący najciekawsze miejscowości Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego. W Sosnowicy miał swój początek szlak turystyczny „Łącznikowy”, czarny, o długości 13,3 km, który prowadził obok Stawów Hetman i Anielski poprzez wieś Górki do Jamnik. W pobliżu miejscowości znajdowało się Jezioro Czarne Sosnowickie (28,8 ha, 15,6 m maksymalna głębokość, 948 m długość linii brzegowej). Jezioro od północy miało brzeg piaszczysty. Funkcjonowało Centrum Szkoleniowo-Rekreacyjne „Dworek Kościuszki” i Szkolne Schronisko Młodzieżowe. Działalność prowadziły: Nadleśnictwo Parczew z siedzibą w Sosnowicy (nadleśniczy Ireneusz Kuberski), Leśnictwo Sosnowica, Gospodarstwo Rybackie „Polesie” które prowadziło hodowlę na ponad 1000 ha stawów (prezes Andrzej Armaciński), Bank Spółdzielczy Oddział w Sosnowicy (dyrektor Marianna

³¹⁶ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

³¹⁷ Karta cmentarza - cmentarz rodziny Krasowskich w inwentarzu z 1738 r. zwany „Mogiłki” w Pieszowoli, WOSOZLDCh, sygn. 206.

³¹⁸ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 120.

³¹⁹ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

Pąk), Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” (w likwidacji), Urząd Gminy (wójt Krystyna Maria Jaśkiewicz), Ośrodek Pomocy Społecznej (kierownik Grażyna Romaszewska), Zespół Szkół Publicznych, pracami którego kierowała Teresa Paluch-Kasprzak (zespół zatrudniał: 25 nauczycieli na pełnym etacie oraz 9 pedagogów na części etatu; gimnazjum: 135 uczniów, 5 oddziałów; szkoła podstawowa: 164 uczniów, 7 oddziałów - placówka nosiła imię T. Kościuszki)³²⁰, Gminna Biblioteka Publiczna (dyr. Anna Czarnowska), Gminny Ośrodek Kultury (dyr. Iwona Czeżko), Koło Gospodyń Wiejskich (przewodnicząca Agnieszka Stańczuk), Ochotnicza Straż Pożarna (prezes Tadeusz Czosnecki, naczelnik Adam Filipczuk), Społeczne Towarzystwo Kościuszkowskie (przewodniczący Jarzy Maśluch, zastępca przewodniczącego Alina Zawadzka), Koło Łowieckie nr 70 „Sokół” (prezes Stanisław Skowronek), Klub Abstynenta „Rodzina II” (prezes Władysław Szczerba), Ludowy Klub Sportowy „Grom” (prezes Zofia Łasocho). Pracował również Zespół Śpiewaczy „Hetmanki” (działający przy Gminnej Bibliotece Publicznej oraz zespół ludowy działający przy Kole Gospodyń Wiejskich. Ludową twórczość artystyczną prowadzili: Halina Nyszko (koronkarstwo, hafciarstwo), Maria Kowalczyk (hafciarstwo), Witold Kuzioła (wypalanie koszyków), Anna Bożyk (gobeliny), Agnieszka Grzywaczewska (kompozycje kwiatowe), Jolanta Krupka (malarstwo), Marzena Bancarz (grafika) i Barbara Zarębska (grafika). Sołtysiem sołectwa Sosnowica była Helena Świć. Obowiązki radnych gminy pełnili: Krzysztof Waldemar Siwik, Bronisława Katarzyna Grzywaczewska, Mirosław Marian Dawidek, i Krzysztof Tyszczyk. Funkcjonował Parafia Prawosławna p.w. Świętych Apostołów Piotra i Pawła obsługiwana przez duchownych z Lublina i stanowi filię Parafii Prawosławnej Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Horostycie³²¹. Pracę duszpasterską prowadziła Parafia Rzymskokatolicka p.w. Świętej Trójcy, proboszczem od 2001 r. był ks. Mieczysław Mikulski, wikariusz ks. Marcin Dąbrowski³²².

Historyczny herb miejscowości to herb rodowy Sosnowickich. Był to Nałęcz (biały) z białą chustą³²³.

Nazwa miejscowości jest typu topograficznego i pochodzi od sosny³²⁴.

Z dziejów

³²⁰ Kuratorium Oświaty w Lublinie, Dane identyfikacyjne szkół i placówek według danych SIO z 31 marca 2007 r. Nr 2007.03.31/01

³²¹ Strona internetowa <http://www.cerkiew.pl/administracja.php?mode=42>

³²² Tamże.

³²³ B. Zimmer, Miasta ziemi chełmskiej od XIII do XIX w. w zarysie, Lublin 1993, s. 215.

³²⁴ AWOSZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 15.

- Datowana na 1440-1447 r.³²⁵. W 1505 r. Sosznowycza. W 1839 r. Osada Sosnowica³²⁶.

- Decydujące dla jej (Sosnowicy przyp. aut.) dalszego rozwoju znaczenie miało założenie tu dworu i folwarku szlacheckiego, w związku z którym odnotowano wieś po raz pierwszy w 1446 r. Osiadły tu ród Sosnowskich pieczętujących się herbem „Nałęcz” należał do drobnej szlachty zamieszkującej głównie na terenie ziemi chełmskiej. W ciągu XV - XVII w. historię wsi możemy śledzić jedynie poprzez wzmianki dotyczące poszczególnych przedstawicieli tego rodu, odnotowanych w aktach z 2 poł. XV i XVI wieku w zasięgu wyłącznie w związku ze sporami i procesami, jakie ze sobą prowadzili. Wśród członków rodu mających w tym czasie swój udział w Sosnowicy, a którzy doszli do znacznie wyższych godności publicznych, należy wymienić Iwaszkę (Ione) Sosnowskiego (Syna Stanki), który w latach 1504 - 1507 i 1533 - 1545 był chełmskim biskupem obrządku wschodniego. Odnotowany był on wielokrotnie w związku ze sprawami majątkowymi rodziny. Do najistotniejszych należy tu wzmianka z 1539 r. o przekazaniu synowi nowo zbudowanego dworu w Sosnowicy. Nie wiadomo natomiast nic na temat istnienia tu wcześniej siedziby, choć należy sądzić, że takowa (przynajmniej jako miejsce czasowego pobytu) istniała. Brat Iwaszki - Grzegorz Sosnowski był od 1520 r. kanonikiem chełmskim, przeszedł wcześniej na katolicyzm. Należna jemu część dóbr przeszła droga sprzedaży i sukcesji w poł. XVI w. do rodziny Wietrzyńskich³²⁷.

- Najstarsze wiadomości o cerkwi datowane są na 1468 r. W chełmskich księgach grodzkich z 1553 r. wymieniony jest duchowny Timofin. (...) Stara cerkiew Pokrowy Pr. Bogurodzicy została zbudowana w 1543 r. (...) Od 1875 r. prawosławna. (...) Zamknięta po 1947 r.³²⁸.

- Parafia kościoła wschodniego z drewniana cerkwią datowana na początek XVI w. Obecnie w strukturach Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, w jurysdykcji Moskiewskiego patriarchatu – filia parafii włodawskiej. X VI w. Iwaszko Sosnowski, który przyjął zakonne imię Jonasz, pełnił urząd grecko-ortodoksyjnego władcy chełmskiego. Cerkiew obecnie istniejącą wzniesiono w latach 1891 – 1894, po planu pokojnego

---

³²⁵ W. Czarniecki, Sieć osadnicza Ziemi Chełmskiej od połowy XIV do połowy XV wieku, w: Rocznik Chełmski, t. 3, Chełm, 1997, s. 48-60.

³²⁶ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 192.

³²⁷ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 16.

³²⁸ W. Słobodian, Cerkwie chełmskiej eparchii, Lwów, 2005, s. 386.

akademika Syczugowa. Prace budowlane prowadziła firma Mołczanowa z Dyneburga³²⁹.

- W 1521 r. wymieniona w wykazie osad prawa niemieckiego³³⁰

W 1522 r. rozpoczęto budowę Cerkwi Pokrowskiej, zakończono w 1544 r. Zbudowana z drewna³³¹.

- Na północno-zachodnich krańcach ziemi chełmskiej początek XVI w. wyznaczał etapy intensywnej rozbudowy włości majątkowej Sosnowskich, której bazą była wieś Sosnowica. Tu swe korzenie rodowe posiadali dwaj władcy chełmscy (Iwaszko Sosnowski 1504-1507 oraz Iona Sosnowski 1533-1545), ale też Jerzy, kanonik chełmski i jednocześnie pleban lubomelski (1516). Podjęte przedsięwzięcia kolonizacyjne (...) pozostawiły trwałe ślad. Zmaterializował się on w postaci dwóch osad: Turna i Woli Orzechów (obec. Orzechów Nowy). Pierwsza z nich obdarzona była kilkoma funkcjami równoległe, lecz używanymi wymiennie, nazwami. W 1504 r. w źródłach pojawia się Wola Sosnowska dieta Turna, gdy zaledwie kilka wierszy dalej (w tej samej zapisce) wymieniona jest już prefata Wolya Turna³³².

- Pierwsza wiadomość o istnieniu drewnianej cerkwi p.w. Opieki Najświętszej Panny Marii (ukr. Pokrowy Preswjatoj Bohorodycy) w Sosnowicy jest datowana na 1522 rok. Cerkiew, na wyposażeniu której znajdował się dekorowany reliefem i cyryliczną inskrypcją dzwon z 1544 roku, rozebrano w roku 1890. Z materiału rozbiórkowego wzniesiono cerkiew cmentarną, zachowana do czasów obecnych (stan ruiny)³³³.

- W 1564 r. miejscowość wymieniona w księdze poboru Ziemi i powiatu chełmskiego nr 37. Wówczas Sosnowycza. Współwłaściciele: Jan Sosnowski Fieciułkowicz, Eustachy Sosnowski i Fryderyk Wietrzyński³³⁴.

---

³²⁹ B. Seniuk, Architekt Wiktor Iwanowicz Syczugow, członek Carskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu – autorem projektu prawosławnej cerkwi p.w. św. Aleksandra Newskiego (Narodzenia Najświętszej Panny Marii i św. Mikołaja Cudotwórcy) we Włodawie, w: Zeszyty Muzealne nr 12, s. 29.

³³⁰ W. Czarnecki, Dynamika procesów osadniczych w Ziemi Chełmskiej do końca XVI wieku, w: Rocznik Chełmski, t. 8, s. 85-89.

³³¹ Por. APPCh, Chełmsko..., 1894, s. 166-170, sygn. 166.

³³² W. Czarnecki, Rozwój sieci osadniczej Ziemi Chełmskiej w latach 1451-1510, w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 34.

³³³ Do piękna nadprzyrodzonego, tom I, referaty, Chełm 2003, s. 279.

³³⁴ A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902, s. 183.

- Sosnowica, wś, pow. włodawski. W roku 1564 wś ta w ziemi chełmskiej ma trzy działki. Iwan Sosnowski Fieciulowicz płaci od 12 łan., 11 zagr., 4 rze., cerkwi; Eustachy Sosnowski od 1 łanu, 3 zagr., Fryderyk Wietrzyński od 3 łan., 2 zagr., 1 rzem. Wieś należała do parafii łac. w Sawinie. (...) Sosnowica, dawne mko, wś i dobra nad rz. Piwonią (dopływ Tyśmienicy), pow. włodawski, gm. Turna, par. Sosnowica, odl. 30 w. na zach. od Włodawy, leży o kilka wiorst na prawo od traktu z Radzyna do Włodawy, posiada kościół par. mur., cerkiew par., szkołę początkową, szpital gminny, stary dwór. Osada, dawne mko, ma 30 dm., 338 mk., 14 mr. ziemi; wś i folw. 36 dm., 337 mk. W 1827 r. osada miała 24 dm., 107 mk.; wś i folw. 36 dm., 205 mk. Dobra S składały się w 1870 r. z folw. S., Lasek i Leśniów, rozległość ogólna mr. 6166. W skład dóbr wchodziły poprzedni: osada miejska Sosnowica os. 24, mr. 14; wś S os. 54, mr. 1463; wś Górki os. 39, mr. 974; wś. Olchówka os. 24, mr. 936; wś Bochutyn os. 8, mr. 280. Jest to gniazdo rodziny Sosnowskich. Katarzyna z Zamiechowskich Sosnowska zbudowała tu kościółek, stanowiący pierwotnie filię Wereszczyna. W 1685 r. biskup chełmski Świąteczki utworzył przy nim parafię. Obecny kościół murowany wzniosła wdowa po hetmanie Józefie Sosnowskim, wojewodzie płockim. Konsekrował go w 1804 r. Skarszewski, biskup chełmski. W głównym ołtarzu mieści się piękny obraz z Włoch sprowadzony (św. Trójca), w bocznych: św. Józef i N.M.P. Marya pędzla Smuglewicza, nieznane historykom malarstwa naszego i biografom artysty. Cerkiew wzniesli właściciele wsi w 1607 r. Kiedy S. otrzymała przywileje miejskie nie wiadomo. Jeszcze w 1802 r. nosi miano miasteczka. Zapewne rząd austriacki zniósł tu miejskie urządzenia. Życiorys hetmana Sosnowskiego skreślił Julian Bartoszewicz (Pisma zbiorowe Ohryski, t. I). Przechował się tu stary dworzec murowany i skarbiec piętrowy z data 1760 r. Obszerne oficyny i stajnie hetmańskie poszły w ruinę. S. par., dek. włodawski (dawniej parczewski) 980 dusz³³⁵.

- W pobliżu cerkwi, w centrum wsi, znajdowała się należąca do proboszcza karczma, o której dowiadujemy się w sposób pośredni z akt sądowych z 1645 r.³³⁶.

- 1645 r. 18 sierpnia ksiądz sosnowicki Marcin Budkiewicz (do Sądu Grodzkiego w Chełmie przyp. aut.) wniósł skargę na dzierżawcę Sosnowicy Pawła Golińskiego za duże krzywdy dokonane jemu i jego sługom³³⁷.

³³⁵ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 357.

³³⁶ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 23.

³³⁷ Akty izdatielnyje bileńskoju kommissjeju dla razbora drewnich aktow, t. XXIII. Akta chołmskiego gorodskogo syda, Wilna 1896, s. CII. Treść aktu znajduje się w cytowanym dziele na s. 211. Akt nosi numer 221.

- Sosnowica - dwór murowany. W 1666 r. istniał dwór, zbudowany na planie prostokąta, podpiwniczony (trzy piwnice), trójdzielny, dwutraktowy z sienią na osi. Po lewej stronie sieni pokój o 3 oknach, ogrzewany bordowym piecem kaflowym, komin szafiasty ceglany; pokój drugi o 2 oknach, piec kaflowy. Po prawej stronie pokoik ciemny. Po prawej stronie sieni izba czeladna o 1 oknie, w lewo pokoik o 1 oknie, spiżarka o 2 oknach. W sieni kuchnia o 1 oknie, gurba i schody (na strych ?). W pomieszczeniach drewniane pułapy i ceglane podłogi. Dwór kryty gontem, w dachu dymniki. Obok dworu oficyny murowane z cegły, otynkowane, na planie kwadratu, z zaokrąglonymi narożnikami. Piętrowa ze sklepionymi piwnicami, dwutraktowa z sienią i klatką schodową na osi. W dolnej kondygnacji sklepienie kolebkowo-krzyżkowe, na piętrze sufity. Zewnętrzne elewacje rozczłonkowane szerokimi lizenami w wielkim porządku; w tylnej elewacji lizeny w narożnikach. Otwory okienne w dolnej kondygnacji prostokątne, w górnej zbliżonej do frontowej - uszate. Dach czterospadowy mansardowy, z każdej strony lukarna, kryty gontem, po środku komin. Park o układzie geometrycznym z II poł. XVIII w., staw zwany Hetmańskim. Do dworu prowadzi most. Wybudowany przed rokiem 1666, rozbudowany w I poł. XVIII w. (rokokowy wystrój wewnątrz), oficyny z roku 1735, zniszczony w roku 1915. Właścicielami od XVI wieku byli Sosnowscy h. Nałęcz, w II poł. XVIII w. Józef Sosnowski hetman polny koronny. (...) Dwór drewniany z alkierzem (część zwana Bychowszczyzna). W 1666 r. - dwór, zbudowany na planie prostokąta z bocznym alkierzem, trójdzielny, półotraktowy, z sienią na osi. Po prawej stronie sieni izba o 2 oknach z alkierzem o 1 oknie, z alkierza wejście do murowanego lamusa. Po prawej stronie sieni piekarnia. W sieni komórka. Dwór kryty słomą. System obronny: otoczony draniami. Wybudowany w I poł. XVII w., zapewne w miejsce poprzedniego spalonego dworu. Właścicielem w roku 1740 był Antoni Łepkowski³³⁸.

- 1678 r. Powstaje pierwszy kościół jako filialny parafii Wereszczyn. (...) Zachowały się przekazy archiwalne będące relacją z czasów budowy kościoła (1678 r.): „Najprzód Ecelesiam widzieliśmy (...) już prawie blisko dokończenia tylko trochę dach dokryć potrzeba (...) na dzwonnicy drzewo już gotują, na cmentarz miejsce piękne i sposobne ale cmentarza jeszcze nie masz”. Wkrótce niezbędna zabudowa została zapewne uzupełniona, gdyż lustracja z 1696 r. mówi m. in., że „plebania ta ma koło siebie przysady, budynki z kilką izb i alkierzami, z oborami, stodołami, browarem, słodownią, stajnią z wozownią, łaźnią, owo zgoła ze wszystkim pobudowane. W pobliżu

³³⁸ I. Rolska-Boruch, Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych lubelszczyzną 1500-1700, Lublin, 1999, s. 274.

zabudowań znajdowały się sady, dwa ogrody warzywne, dwie sadzawki „kolo tego wszystkiego parkan porządnie postawiony i przy wrotach spichlerz. Ex opposition przed Kościołem ogrodzone pole.” Ponadto do plebana należały pola położone w różnych częściach wsi Sosnowica oraz wsiach sąsiednich. Sąsiadowały one z gruntami dworskimi i polami parafii greckokatolickiej. Pleban otrzymał także prawo połowu ryb „w jeziorach na Ruskiej i Lackiej części”, wolne mlewo we młynie oraz zezwolenie na wystawienie karczmy na własnym gruncie³³⁹.

- W 1685 r. biskup chełmski Stanisław Jacek Świąciecki erygował w Sosnowicy samodzielną parafię rzymskokatolicką, w dekanacie chełmskim, diecezji chełmskiej. Należały do niej okoliczne folwarki - Pieszowola, Orzechów, Turna, Hola, Górki i Zienki³⁴⁰. Są przypuszczenia, że w tym samym roku Sosnowica otrzymała prawa miejskie³⁴¹.

- Na podstawie rejestru poborowego Ziemi Chełmskiej z 1690 r. oraz innych materiałów (wiadomo, że przyp. aut.) Sosnowica podzielona była pomiędzy kilku właścicieli³⁴².

- OSADA. W ciągu w. XVII-XIX należy do Sosnowskich. Data nadania praw miejskich nieznana, zapewne z końca w. XVII; ich utrata w 1. pół. w. XIX. Miasto o charakterze rolniczo-targowym. Położone w pobliżu bagnistych brzegów Piwonii, przy dawnym trakcie z Parczewa do Włodawy. Plan otwarty z czworobocznym rynkiem i czterema ulicami wychodzącymi z jego naroży. Zabudowa luźna, przeważnie parterowa, drewniana. Kościół par. na pn. od rynku, na pn.-zach, założenie dworskie; na zach. od rynku, przy drodze z Lublina murowana cerkiew prawosławna w. XIX/XX, na miejscu unickiej istniejącej 1607³⁴³.

- Na synodzie w 1717 r. miejscowość zaliczona została do Dekanatu Chełmskiego³⁴⁴.

- W 1740 r. i 1755 Sosnowica występuje jako wieś, w której odbywają się jarmarki. Ok. 1790 r. jest miasteczkiem³⁴⁵.

³³⁹ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 13.21 i 22.

³⁴⁰ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 61.

³⁴¹ Por. J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.103.

³⁴² Ziemia Chełmska, 1961, s. 177-178.

³⁴³ Katalog zabytków sztuki w Polsce (województwo chełmskie), cz. II, Chełm 1991, s. 110.

³⁴⁴ Por. A. Pawłowska, Diecezja Chełmska Rzymskokatolicka 1359-1807, w: Rocznik Chełmski, t. 3, Chełm, 1997, s. 65-80.

³⁴⁵ Por. W. Trzebiński, Działalność urbanistyczna magnatów i szlachty w Polsce XVIII wieku, Warszawa 1962, s. 14.

- Dawna wieś rodu Sosnowskich - Sosnowica nad Piwonią awansowała do rzędu miast w 1740 roku, aby tracić i odzyskiwać status miasta w XVIII wieku. Bogaty ród, zajmujący wysokie stanowiska państwowe (wojewody, hetmana), bogacił się, a chcąc zwiększyć dochody, ściągał wolnych ludzi i tworzył rynek miejski w centrum swoich dóbr na nizinnych obszarach. Sosnowica leżała około 15 km od Ostrowa Lubelskiego, 20 km od Parczewa. Odległości te odpowiadały dostatecznym warunkom rozwoju funkcji ekonomicznych miasta tym bardziej, że mieściło się ono na węźle dróg lokalnych z Włodawy do Ostrowa i Parczewa oraz posiadało dawne kontakty z Chełmem³⁴⁶.

- Odnosnie Sosnowicy natrafiliśmy jedynie na wiadomość o jednym akcie normatywnym wydanym przez dziedzica w 1758 r., a dotyczącym zezwolenia dla proboszcza kościoła łacińskiego na robienie piwa i gorzałki na własne potrzeby³⁴⁷.

- W XVIII w. w województwie ruskim, wśród kilkunastu miejscowości, w których odbywały się targi była również Sosnowica. Prawo do corocznych jarmarków miejscowość otrzymała w 1759 r.³⁴⁸.

- Po pięcioletnim pobycie za granicą, wrócił Kościuszko do Polski w r. 1774 i najpewniej zaraz przedstawił się królowi ofiarując usługi swoje dla kraju. (...) Jednym z (...) manatów, do którego udał się Kościuszko, był jak się łatwo domyślić, Jozef Sosnowski, pisarz wielkiego księcia litewskiego, późniejszy wojewoda smoleński i hetman polny litewski, dawniej już, snadź przez stosunki bliższe z ojcem Tadeusza, dopomagający mu w promocji. Był on bardzo obrotny, umiejący z położeń korzystać, jakich ówczesnych walkach nie brakło; przez co z małego szlachcica wzbił się w wielką fortunę i godność. Stronnik reformy Czartoryskich, królowi oddany, należąc tem samem do rzędu zwolenników nowego porządku rzeczy, widział zapewne we wracającym zagranicą młodzieńcu, pomnażającym się o jedną niepoślednią osobistość ów zastęp ludzi, przez których Rzeczypospolita miała się z starego nieładu odrodzić. Czy ten, czy Iny powód, skłonił pisarza wielkiego księstwa litewskiego, że nie mając teraz żadnych widoków promocji dla Kościuszki, ofiarował mu dom swój, co tenże z wdzięcznością przyjął. (...) Wprawdzie opowiadają niektórzy, że Kościuszko stojąc garnizonem w Sosnowicy, dostał kwaterę w pałacu dziedzica jej, pana pisarza wielkiego księstwa litewskiego.

³⁴⁶ B. Zimmer, Miasta ziemi chełmskiej od XIII do XIX w. w zarysie, Lublin 1993, s. 143-144.

³⁴⁷ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 31.

³⁴⁸ J. Maroszek, Targowiska wiejskie w Koronie Polskiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku, Białystok 1990, s. 242-243.

Szczegół ten zdaje się jednak naciągany, a raczej zmyślony, dla nadania pewnej romansowej barwy całemu epizodowi. (...) Pan pisarz zapraszał Kościuszko nie miał powodu odmówić, i tak ujrzał się domownikami Sosnowicy. Niejeden przez interes dla naszego bohatera, spyta zapewne kędy ta Sosnowica? Licha dziś miejscina leży w Lubelskiem, w leśnych bagnistych i piaszczystych równinach między Parczewem a Włodawą. Śród smutnie jednostajnie okolicy, zabudowania dworskie obszerne i pańskie, niegdyś rezydencja pana hetmana polnego litewskiego, otoczona parkiem ciemnych świerków, wspaniałymi ulicami i ogrodami, tworzą jakby oazę Ne te pustyni. Miejsce to nie zwróciłoby na siebie uwagi, bo ileż to nie spotyka się takich opustoszałych siedzib dawnych panów! Gdyby nie ta okoliczność, że jakiś czas przebywał tam Kościuszko i przeżył jedną z najmilszych chwil życia, choć może zatrutą tem cierniem o którym jakiś poeta powiedział: Nieszczęśliwy, lecz jego nieszczęście świat zazdrości; Nie ma sławy bez cierpień, szczęścia bez miłości!

Swoboda wiejska, gościnność staropolska ułatwiająca zbliżenie się między gościem, a pańską rodziną i domownikami, przy tem pewien urok nowości otaczający młodzieńca świeżo przybyłego z Paryża, dobrze wyrażającego się i zaleconego niejednym talentem, mianowicie biegłością w malowaniu wszystko to przychylnie z jednej i drugiej strony, robiło przyjemny pobyt w Sosnowicy. Domyślać się można, że Kościuszko nawykły do pracy, nierad był przyjąć na siebie bezczynną rolę rezydenta, i czy to sam, czy też z natchnienia państwa pisarstwa wielkiego księstwa litewskiego, podjął się udzielać dwom ich córkom: Katarzynie i Ludwice lekcji historii, geografii i rysunków. Dziś jeszcze podanie miejscowe, które wszystkie zmiany przeżyło, wskazuje oficynę po lewej stronie sosnowickiego dworu, gdzie panny miały swój apartament, i mieszkały razem z ochmistrzynią i krewna domu, panną Karoliną Zenowiczówną. Pod jej okiem odbywały się lekcye; a że to oko musiało być łagodne i niepodejrzliwe, więc prędko zawiązał się poufalszy stosunek między nauczycielem a uczennicami. (...) Czy serce jego od razu mocniej zabiło dla młodszej córki domu, panny Ludwiki i wzajemny w sobie wzbudziło pociąg? czy dopiero w dłuższem zbliżeniu się nastąpiło dwóch serc porozumienie i skłonność? pozostanie tajemnicą. Jedno z podań powiada, że Kościuszko pierwszy raz poznał pannę Sosnowską na balu u kanclerza Jędrzeja Zamoyskiego w Warszawie; być może. Z tem wszystkim z różnych tych opowiadań najpodobniejszą do prawdy zdaje się być relacja jakiegoś Litwina, który w swoim opisie kampanii pod generałem Sierakowskim w roku 1794 poświęca długi przypisek wspomnieniu z życia Kościuszki (Pamiętniki księdza J. Kitowicza tom IV (dopełnienie z innych pism). Poznań 1845 przyp. aut.). Pisze on, że tenże „zaproszony przez Sosnowskiego, chętnie ofiarował się dawać lekcye rysunków, początków matematyki i historii powszechnej córce swojego protektora Ludwice; przy

codziennemu godzin kilku przepędzaniu, uczeni ci młodzi ludzie skłonność wzajemną; że zaś krewna Sosnowskiej, Karolina Zenowiczówna, przytomna zawsze byłabym lekcyom, trafili na sposób wzajemnych sobie oświadczeń, że młody Kościuszko, co miał powiedzieć Ludwice, zwracał to do Zenowiczówny, albo podnosząc według uczucia własnego odpowiedź krewniej swojej pasyi otwierała serce, i wzajemną wzniecała w kochanku”. (...)

Nie pozostało nic innego jak znaleźć protektora, któryby kochanków wziął pod swoje skrzydło, i albo perswazją starał się zmiękczyć rodziców, albo gdyby ci pokazali się nieubłagani od ich gniewu i zemsty zasłonił. (...)

Pasujący się własnymi myślami Tadeusz do kogo by się udać, co by mógł przeważnym wpływem zwalczyć opór rodziców pisarzówny, znalazł tylko dwie osoby nader wysoko stojące, aby ich wdanie się nie rokowało pomyślnego skutku. Jedną był Książę generał ziem podolskich, dawny jego komendant, drugi król, który mu zawsze przychylnie pokazywał oblicze. (...)

Jakoż udając pilny interes wyjechał do Puław, gdzie przypomniawszy się księciu który go przyjął z otwartymi ramionami, wyznał mu całą tajemnicę serca. (...) Książę przychylnie dla zakochanego usposobiony (...) przyrzekł o wspierać i bronić, wszakże radził wprzód zwierzyć się królowi. (...) Kościuszko pocieszony dobrym słowem księcia, ruszył do Warszawy, gdzie jako dawny kadet, łatwo otrzymał wstęp do Króla. Stanisław August przyjął go z całą życzliwością, wysłuchał spowiedzi serca, lecz zamiast pobłażania i otuchy z właściwą sobie wymową zaczął mu wybijać z głowy en niepotrzebny sentyment. (...) Młodzieniec wysłuchał tych rad ze spuszczoną głową, podziękował dobremu panu, ale w gruncie duszy nie myślał wyrzec się ani uczuć swoich, ani planu jaki sobie ułożył. Pozostając na jakiś czas w stolicy, miał sposobność widywać się kolegami i przyjaciółmi, a ci zauważywszy jego melancholijne usposobienie, przy tym zmianę cery, pytali o przyczynę. Nacierany przez kolegów, przyznał się im i wypowiedział z wewnętrznego Sanu i kto wie czy nie prosił o radę i pomoc. – Jeżeli ci panna sprzyja, rzekł na to któryś, to ją wykradnij; jak tu nas widzisz, jesteśmy na twoje rozkazy. (...) Najpewniej też w Warszawie, w gronie usłużnych kolegów ułożono plan wywiezienia panny i zrobiono potrzebne przygotowania; powóz, ksiądz umówiony, i wśród gór lub borów tajemnicze gniazdko mające parę uleciałych ptaszków przytulić (...)

Na nieszczęście czy szczęście, niedyskretne słówko puszczone w stolicy, doniosło się do króla, (który) natychmiast ostrzegł Sosnowskiego, będącego w wielkich łaskach, aby się miał na ostrożności, i córkę schował przed natarczywością kawalera. Podobno pan pisarz litewski nie był podonczas w Sosnowicy, ale umyślnego posłał do żony, polecając jej, aby dla niknienia gotującej się katastrofy, natychmiast córki z domu wywiozła. Prawie jednocześnie, jak ten list ostrzegający przyszedł do pani pisarzowej, a ta wydała rozkazy do najspieszniejszego wybierania się w drogę, zjawił się

Kościuszko w sosnowickim dworze. (...) Powitanie było nader ozięble; rozmowa sucha i urywana jakby z natrętem. (...) Nie było co dłużej popasać. Pożegnał się i odjechał, bez sposobności zamienienia choćby ostatnich spojrzeń z ukochaną osobą. I tu koniec romansu. Panna Ludwika niedługo potem oddała rękę księciu Józefowi Lubomirskiemu. Kościuszko wyjechał bić się za niepodległość kolonij amerykańskich³⁴⁹.

- Kościuszko znał zdawna Sosnowskiego, wojewodę smoleńskiego i pisarza litewskiego, a od 1775 r. hetmana polnego, jako swego współpowietnika, sąsiada i protektora, będąc zaś jeszcze kadetem zawarł znajomość, na pensji pani Schmidt, z rówieśniczką swoją, wojewodzianką Ludwiką Sosnowską. Miłość zakwitła w syrenim grodzie, rozwijała się zaś w Sosnowicy, w Podlaskiem, gdzie Kościuszko spędzał wczasy wakacyjne na dworze wojewody, udzielając wojewodziankom leksyi rysunków, matematyki i historii, nawzajem zaś korzystając z konwersacji francuskiej. Młodzi pod okiem matki, pani Sosnowskiej, ukrywali się w ogrodowej altanie, on rozwinął w niej pierwsze uczucia tkliwe, a jako „filozof” umiał wybornie dzień cały zapełnić. Sprzyjała im młoda generacja, a więc siostra Sosnowskiej Kasia, późniejsza Józefowa hr. Plater, i dwie kuzynki, Paszkowska i Teklunia Sosnowska, ładna pono i dobra, ale uboga. Niepodobna jednak było spodziewać się współczucia od ojca, człowieka lichego, słuźalca Renina i Stacjelberga, dosługującego się wszelkimi drogami tytułów, koligacyi i fortuny. Zwierzył się więc Kościuszko z serca swego tajemnic Czartoryskiemu i ten mu pono doradzał wykradzenie panny, zawarcie z nią ślubu w ukryciu i przeczekanie u Czartoryskich w Sieniawie, póki się srogi ojciec z losem nie pogodzi. Dowiedział się jednak o całej sprawie król, dał surową admonicję młodemu oficerowi, zagroził poważnemi konsekwencjami i nakazał wyjazd niezwłoczny za granicę. Ta przykra scena między Kościuszką a królem, która zwichnęła w zaraniu tęskne nadzieje jego serca musiała głęboko utkwąć w pamięci przyszłego wodza i stanowić podświadomie tło owej nieprzewyciężonej niechęci, jaką Kościuszko żywił do króla przez cały ciąg życia swego. Niechęć ta objawiała się szczególnie w dobie Insurekcji, choć na karb jego wysokiej etyki należy zapisać, iż nie szukał zemsty na królu za zdeptane szczęście osobiste. Gdy wrócił z zagranicy, jako młodzian pełen wiedzy, o świetnie zapowiadającej się przyszłości, i dowiedział się, że panna jeszcze nie zajęta, tęskni, marzy, pozostaje wierna, zaświtała mu nadzieja kusiciela i skłoniła do podjęcia nowych prób. Ale wszelkie zabiegi zawiodły. Dobiegały bowiem już w tym czasie do końca układy Sosnowskiego z Lubomirskim Stanisławem, wojewodą kijowskim, nawpół obłąkanym utracjuszem i graczem. Chodziło o wygraną przez Sosnowskiego w karty Świniogrodzyczną. Z długich targów

³⁴⁹ L. Siemieński, Żywot Tadeusza Kościuszki, Kraków 1866, s. 28 – 38.

wynika ugoda, że córkę Sosnowskiego, Ludwikę, zaślubi syn wojewody, Józef ks. Lubomirski, i bohdanka miała się stać ofiarnym haraczem, wyrównującym szulerskie sprawy swego ojca i regulującym pieniężne pretensje rodziny magnackiej. Mord nad uczuciem dziewczyny odbywał się z całym spokojem, na mocy prawa rodzinnego. Kościuszko nieświadomy sytuacji, udał się do Sosnowicy, snąc zapowiedziawszy swój przyjazd, ale pań nie zastał, wyprawione już były do Ratna, drugiego majątku hetmana, a miast widzenia się z ukochaną, usłyszał od Sosnowskiego grubiańskie słowa: „synogarlice nie dla wróbli, a córki magnackie nie dla drobnych szlachetków”. Upokarzająca odprawa, stała się „źródłem jego nieszczęść” i wpłynęła na długoletnie oddalenie się z kraju. W jakiś czas potem Ludwika przysłała mu długą opowieść o dalszych losach swoich: że po bolesnym rozstaniu uciekła przy pomocy uczciwej ochmistrzyni Kaczkowskiej do klasztoru Kamedulek, położonym w bezludnym ustroniu wśród lasów niedaleko Kowala; że za radą przełożonej pisała do króla o pozwolenie „pozostać, żyć i umierać w klasztorze”; że raz w noc burzliwą jęki kobiece, dochodzące z cmentarza poruszyły jej litość, a gdy wybiegła w towarzystwie starszej zakonnicy dla niesienia ratunku, porwali ją nieznani ludzie i zawieźli do zamku; że tu nazajutrz ukazał się ojciec i zapowiedział natychmiastowy ślub z właścicielem zamczyska, ks. Józefem Lubomirskim. „Oświadczam, że tylko ciebie kocham, że wyrzekłam się posiadania twej osoby, lecz nie twej miłości. Kapłan zdawał się o tym pojmować, ubolewał nad mną, lecz wyższa jakaś władza nim potęga”. Odbył się ślub przymusowy. „Tu myślą goniłam za tobą, bo jak moja dusza była przy tobie, to moje serce należy do ciebie, a tylko moją niezłączoną z duchem osobę oddałam księdzu... Jestem sercem niezmiennie i dozgonnie Twoją...” . Nieukożone pragnienia nie dawały jej spokoju i nawet po upływie lat kilkunastu, już po śmierci ojca, jeszcze czuła urazę do matki za zdeptane szczęście osobiste. Listy jej późniejsze do Kościuszki, poważne już i przyjacielskie, pełne były zawsze smutku i wspomnień, któremi żyła jej dusza opuszczona; nawet w kilkanaście lat potem (1789) prosiła go jeszcze, żeby prze wszystkie swe dni ... nie miał nigdy takiej, w któryby nie myślał o niej”, marzyła, żeby się z nim spotkać, chociaż na krótko; opiekowała się jego siostrzeńcem, ażeby dowieść wujowi, jak drogą do śmierci jest pamięć o nim; zapewniała, że pod słońcem niema nikogo, ktoby się nim żywiej interesował, że nawet niezdolna jest myśleć o nim bez pewnego wstrząśnienia serca i duszy. Miłość ta była dozgonna, wierna, beznadziejna. Nawet po jego śmierci, będąc już zdzieciniałą staruszką, jeszcze powtarzała bezzębniemi ustami jego imię, wciąż dopytywała się o niego i dawała sobie wmówić, że każdy prezentowany jej młodzieniec jest Kościuszką³⁵⁰.

---

³⁵⁰ W. Dzwonkowski, Tadeusz Kościuszko, Warszawa 1917, s. 21-27.

- Według kościelnego podziału administracyjnego z 1761 r. miejscowość należała do diecezji chełmskiej³⁵¹.

- W 1767 r. Józef Sosnowski (właściciel dóbr Sosnowica przyp. aut.) został posłem z Ziemi Chełmskiej na sejm nadzwyczajny³⁵².

- W cieniu cerkwi św. św. Piotra i Pawła w Sosnowicy kryje się tajemnica romansu Tadeusza Kościuszki z Ludwiką Sosnowską, córką właściciela tamtejszych dóbr. Zanim Tadeusz stał się narodowym bohaterem, o którego spierają się Białorusini z Polakami, był nauczycielem ślicznej i majątnej Ludwiki. Ten drugi przymiotnik charakteryzujący pannę jest mocno akcentowany przez biografów, poszukujących przyczyny „podania czarnej polewki” ubogiemu Kościuszcze. Wydaje się jednak, że nie tyle ubóstwo czy wyposażenie przez naturę w zadarty nos, co przynależność do obrządku grekokatolickiego (Kościuszkowie byli białoruskimi unitami - przyp. GJP) zdecydowały o odmowie ze strony ojca dziewczyny³⁵³.

- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r.³⁵⁴.

- W 1790 r. miejscowa parafia należała do dekanatu Chełm, diecezja chełmska³⁵⁵.

- W 1801 roku córki Józefa Sosnowskiego: Katarzyna Platerowa i Ludwika Lubomirska sprzedały dobra sosnowickie swemu kuzynowi – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego. Obejmowały one wówczas miasteczka i folwark Sosnowica oraz wsie Orzechów Nowy, Orzechów Stary, Turno, Olchówka, Bohutyn, Załuski, Górki, Leśniów i część Pieszowoli³⁵⁶.

- W czasie okupacji austriackiej Sosnowica była najmniejszym miasteczkiem Ziemi Chełmskiej: w 1807 r. miała zaledwie 95 mieszkańców. dane z 1810 r. mówią o 22 domach i 189 mieszkańcach. W miasteczku był burmistrz, funkcjonowała kancelaria miejska. W 1882 r. władze Królestwa Polskiego

³⁵¹ Por. A. Pawłowska, Diecezja Chełmska Rzymskokatolicka 1359-1807, w: Rocznik Chełmski, t. 3, Chełm, 1997, s. 65-80.

³⁵² S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 36.

³⁵³ W. Trzebiński, Działalność urbanistyczna magnatów i szlachty w Polsce XVIII wieku, Warszawa 1962.

³⁵⁴ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

³⁵⁵ Por. A. Pawłowska, Diecezja Chełmska Rzymskokatolicka 1359-1807, w: Rocznik Chełmski, t. 3, Chełm, 1997, s. 65-80.

³⁵⁶ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

odebrały Sosnowicy prawa miejskie. (...) W 1827 r. Sosnowica liczyła 36 domów i 205 mieszkańców. Na początku lat 30-tych XIX wieku dobra zostały podzielone pomiędzy rodzeństwo - osadę i wieś Sosnowicę oraz folwark Lasek objął Stanisław Sosnowski³⁵⁷.

- W ostatniej ćwierci XVIII w. Sosnowica liczyła 15 dymów. W 1810 r. były 22 domy i 189 mieszkańców³⁵⁸.

- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z Sosnowicy należały do niej 222 osoby, w tym 110 mężczyzn³⁵⁹.

- W 1827 r. miejscowość wchodziła w skład gminy Turno³⁶⁰.

- Inspektor Generalny Stad i stacji Stadnych w Królestwie Polskim. Podaje do wiadomości powszechnej, iż w r. b. 1839 dla dogodności mieszkańców w Królestwie Polskim, z upoważnienia Komissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchowych i Oświecenia Publicznego z dnia 3/15 Lutego r.b. Nro 831, oznaczone są punkty na Stacye Stadne, do których Ogiery Prowincjonalne wysłane zostaną: (...) VII. W Guberni Podlaskiej. (...) 18. Wieś Sosnowica w Radzyńskim Ogierów 5 (...)³⁶¹.

- Po Janówce z 11 lipca 1863 r. mamy kolejne bitwy i potyczki (...) 19 VIII 1863 - Sosnowica; 24 VIII 1863 - Fajslawice³⁶².

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Sosnowicy otrzymali 1463 mórg i 069 prętów ziemi uprawnej³⁶³.

- W okolicy Sosnowicy miało miejsce kilka potyczek oddziałów partyzanckich z wojskami rosyjskimi. Jedną z pierwszych był atak połączonych oddziałów płk W. Lewandowskiego, Krysińskiego i ks. Brzózki nocą 4 na 5 marca na stacjonujące we dworze 2 kompanie piechoty w sile 50 Kozaków dowodzonych przez płk Ćwicińskiego. Kozacy zostali wyparci i zmuszeni do odwrotu. W potyczce został ranny ks. Brzózka. Po raz drugi do utarczki pod Sosnowicą doszło 18-sierpnia 1863 r. między partią

---

³⁵⁷ S. Jadczak, Gmina Sosnowica..., s. 44.

³⁵⁸ B. Zimmer, Miasta ziemi chełmskiej od XIII do XIX w. w zarysie, Lublin 1993, s. 24.

³⁵⁹ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

³⁶⁰ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 400.

³⁶¹ Dziennik Urzędowy Guberni Lubelskiej nr 9 z 1839 r. s. 105. Oprócz wsi Ślepcze ogiery stacjonowały jeszcze tylko w Lublinie (12 szt.). Pisownia oryginalna.

³⁶² Guldenstern, Hanna, Poemat na tle powstania z 1863 r., 1890, s. XI.

³⁶³ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

Kupińskiego a oddziałem kpt. Zabłockiego (w sile 4 rot i 100 kozaków) Kupiński stacjonujący w Lejnie wycofał się, do Sosnowicy, gdzie zaatakowany został, przez Rosjan. Kupiński uległ przeważającym siłom nieprzyjaciela i wycofał się w kierunku Lipniaka i Pieszowoli. W utarczce padło 14 powstańców, wśród nich doboż, który przeszedł do powstania z wojska rosyjskiego. Zabitych złożono w cmentarnej kostnicy, a „następnie pochowano na cmentarzu łacińskim”, sosnowickim, w kącie o strony wschodu przy sztachetach będących od drogi a rowem dzielącym cmentarz stary od nowego. W tym także pochowano zabitych pod Białką z partii Jankowskiego i Zielińskiego. Potyczka pod Białką miała miejsce 1 IX 1863 r.³⁶⁴.

- Po uwłaszczeniu w 1864 r. dobra sosnowickie składały się z 3 folwarków: Sosnowica Dwór, Sosnowica Lasek i Leśniów. (...) Osada miejska Sosnowica miała w 1890 r. 24 posesje. We wsi Sosnowica były 54 gospodarstwa z 1463 morgami użytków rolnych. Osada liczyła 338 mieszkańców (łącznie ze służbą dworską. Na początku XX w. osiedlił się w Sosnowicy pierwszy w jej historii lekarz - L. Karwacki, syn dorożkarza z Chełma. Studiował we Włoszech dzięki pomocy Walerii Niepokólczyckiej (ówczesna właścicielka Sosnowicy przyp. aut.). Gdy wrócił Niepokólczycka utworzyła swoim kosztem ośrodek zdrowia w Sosnowicy. Funkcjonowała też rosyjska przycerkiewna szkoła „gramoty” (pisania)³⁶⁵.

- 24 stycznia 1874, w obronie wiary zginęło z rąk carskich żołnierzy 13 Unitów Podlaskich. W tej samej sprawie protestowało około 60 parafii w tym z Sosnowicy³⁶⁶.

- SOSNOWICA [Сосновиця]. Cerkiew prawosławna p. w. Świętych Piotra i Pawła. Murowana, zbudowana na przełomie XIX i XX wieku, klasycystyczna, dwukopułowa, z wieżą nad wejściem; czynna jako prawosławna. Kaplica cmentarna, na cmentarzu prawosławnym. Drewniana, z początków XX wieku, obecnie w ruinie. W 1872 roku parafia grekokatolicka liczyła 1624 wiernych³⁶⁷.

- W 1874 r. rozpoczęło się prześladowanie Unii (unitów przyp. aut.). Jak było do przewidzenia ks. Michał Somik przeszedł w 1875 r. na prawosławie i unicy w Sosnowicy zostali bez własnej świątyni. Wspomagali ich miejscowi

³⁶⁴ AWOSOZLDCh, Karta obiektu - mogiła powstańców styczniowych w Sosnowicy, bs.

³⁶⁵ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 46.

³⁶⁶ Schizma i jej apostołowie z okoliczności ostatnich prześladowań Unitów w Diecezji Chełmskiej przez A.P.L. Na korzyść książy Unitów wygnanych, Kraków, 1875, s. 43-44.

³⁶⁷ A. Saładiak, Pamiątki..., s. 366.

księża łacińscy. Już w 1875 r. generalny gubernator warszawski, jako najwyższy zarządca Królestwa Polskiego, otrzymał skargę na ks. Edmunda Radomyskiego, proboszcza parafii Sosnowica, że czynnie miesza się do spraw prawosławia. Tenże gubernator (19 (31) maja 1875 r. zwrócił się do biskupa lubelskiego, aby zakomunikował księdzu E.R., że o ile „nie otrzeźwieje” i nie zaprzestanie czynności wprost lub ubocznie odwiedzających parafian „prawosławnych” od ich cerkwi i obrządku, to gdy wpłynie do niego jeszcze jedna skarga, rząd wyśle go do jednej z najbardziej oddalonych guberni cesarstwa. Ostrzeżenie nie pomogło i już w następnym roku 6 (18) marca 1876 r. generał gubernator warszawski zażądał zwolnienia księdza Radomyskiego z probostwa w Sosnowicy i zgodził się na naznaczenie go na wikariat do Michowa. Ksiądz miał już 66 lat³⁶⁸.

- W 1893 r. Sosnowica liczyła 432 mieszkańców. Katolicy stanowili 8,3%, prawosławni - 5,6%, a Żydzi - 86,1%³⁶⁹.

- W 1898 r. nauczycielem szkoły carskiej w Sosnowicy był Aleksander Michajłowicz, a w 1913 r. Michał Panasiuk³⁷⁰.

- W końcu XIX wieku oprócz obiektów kulturowych - kościoła i cerkwi, funkcjonował w Sosnowicy szpital gminny i szkoła początkowa³⁷¹.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 19 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 27 osób z Sosnowicy³⁷².

- W latach 1905-1908 częstym gościem na dworze Teodora Libiszowskiego bywał Władysław Reymont. Zbierał materiały do opisu losu unitów w Ziemi Chełmskiej, zaowocowało to książką „Z Ziemi Chełmskiej”³⁷³.

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej³⁷⁴.

---

³⁶⁸ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica 2003, s. 37.

³⁶⁹ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.39.

³⁷⁰ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica, monografia, Lublin - Sosnowica, 2003, s. 87.

³⁷¹ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 39.

³⁷² J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

³⁷³ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

³⁷⁴ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

- 1909 r. Sosnowica jest wsią kościelną, choć w aktach urzędowych liczy się jako miasteczko. Sklepów i warsztatów nie ma, ludność wyłącznie rolnicza. Na uwagę zasługuje kościół, cerkiew i dwór. Kościół należy do najnowszych gmachów, pochodzi z pierwszych lat XIX wieku. Zewnętrzny wygląd skromny, wewnątrz zawiera piękne obrazy artystów włoskich i Smuglewicza. W narożnikach cmentarza od frontu wznoszą się dwie murowane wieże w kształcie dzwonnicy. Starsza znacznie cerkiew początkiem sięga w XVII stulecie. Najciekawszym zabytkiem Sosnowicy i najcenniejszym pod względem architektonicznym jest stary dwór, położony obok kościoła. Znikły już zupełnie tego rodzaju siedziby szlacheckie. Pałac sosnowicki, jako unikat, ze względu na strukturę, przypominającą średniowieczne zameczki parterowe, najczęściej drewniane, z basztami w narożach, powinien być podtrzymywany za wszelką cenę. Dziedzicznymi panami tego pięknego dworku byli Sosnowscy, wojewodowie smoleńscy *In partibus infidelium*. Rodzina ta już wygasła, majątek podupadł i przeszedł w obce ręce, rozległe oficyny, zabudowania gospodarskie, pałac i park to obraz spustoszenia, ruiny. Dzisiejszy właściciel zajął dawna leśniczówkę, z dała od wioski, którą przedziela niewielki las, dawny zwierzyniec zapewne. Ciekawy i tak niezwykle widzimy tu wybryk natury, jako przykład harmonii i zgody dwóch różnorodnych okazów flory. Oto, jak para czułych kochanków, dęb szalenie przywarł do sosny, jak bluszcz, oplata ją dokoła i dusi w serdecznym uścisku. Niezwykle wrażenie wywiera ta czuła, podziwu godna para, upoetyzowana w legendzie ludowej o zaklętych kochankach. W starym pałacu, jak w zapomnianym grobowcu pustka, zaniedbanie. Czas znęca się niemiłosiernie: z sufitów tynk opada całymi płatami, deszcz zalewa posadzki, które grzyb toczy i zjada. Z dawniejszej świetności ocalało trochę starych mebli, gobelinów, antenatów na ścianach oraz stół, przy którym pracował Kościuszko, po kątach stopy zapisanych papierów, rachunki domowe Sosnowskich. W opuszczonym parku życie zamarło zupełnie, tylko olbrzymie dęby, rozpostarłszy szeroko ramiona, szepczą rapsod bojowy z pod Raławic, Szczekocin, Dubienki, Maciejowic. W cieniu konarów często siadywał Kościuszko w towarzystwie nadobnej uczennicy, panny Ludwiki Sosnowskiej, i kiedy słowik zawodził po rosie trele, a żaby zawtórowały na wodach jeziora, szeroko rozpostartego obok, w szmaragdach traw, szuwarów, wysmukłych sosen, czarnych olch, Kościuszko, szepcząc czułe słówka, czynił miłosne wyznania swej bogdance. Jako młodzieniec o wyższej kulturze umysłowej, gładki w obejściu, stał się na dworze sosnowickim miłym towarzyszem. Sprzyjały mu wojewodzianki, a głównie panna Ludwika, do której Kościuszko również czuł większy afekt. W innym może wojewoda nic by nie miał przeciw temu, gdyby jedna z jego córek wyszła za młodego i wiele rokującego kapitana, dalekiego krewnego. Trzeba trafu, że na dworze Sosnowskich zaczął bywać Lubomirski, pełen stosunków

i koligacyj, karciarz, hulaka, utracjusz, człowiek bez żadnej wartości moralnej, ale Książę. Tytułem imponował wojewodzie. Pod względem przekonań politycznych przypadł również do gustu. Panna Ludwika, ulegając woli rodziców, zmuszona była wyjść za mąż za Lubomirskiego. Z głęboką raną w sercu opuszcza Kościuszko dom Sosnowskich, wyjeżdża do Ameryki, gdzie szuka zapomnienia w trudach wojennych i bojach za wolność Stanów Zjednoczonych³⁷⁵.

- W kościele katolickim w Sosnowicy ks. Ignacy Gołkowski (lub ks. Władysław Chojecki) odprawili w czasie Wielkanocy 1909 r. nabożeństwo błagalne w intencji „o pozostawienie Chełmszczyzny w Królestwie Polskim”³⁷⁶.

- Teodor Libiszewski założył w Sosnowicy duże gospodarstwo rybackie. Przedsięwzięcie to pociągnęło za sobą znaczne zmiany stosunków wodnych. Prace prowadzone były w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku i polegały na utworzeniu całego kompleksu stawów o powierzchni ok. 800 morgów. Założone zostały one po północnej stronie zespołu dworsko-parkowego - bezpośrednio z parku i pomniki przyrody sąsiedował ogromny staw Hetmański - i ciągnęły się pomiędzy Sosnowicą, folwarkiem Lasek, wsią Turna, Olchówka i Bohutyn (ta ostatnia w związku z powyższymi zmianami przeniesiona została na nowe miejsce³⁷⁷).

- Marzec 1911 r. W ostatnich latach okolica Sosnowicy ożywia się bardzo i życie czynne zawrzało na polu rolnictwa i przemysłu. (...) Na znacznych przestrzeniach mniej zdalnych na łąki i zasiewy założono pokaźne przestrzenie rybołówstwa. W Libiszowie Januszewscy założyli hodowlę karpia na przeszło 750 morgach, urządzili zimochowy – posypali groble, urządzili wycierowe i przesadzkowe sadzawki, postępując według nauki i wskazówek w tej gałęzi, tak, że w krótkim czasie będzie to rybołówstwo jedno z pierwszorzędnych w kraju. W Woli Wereszczyńskiej, Tyśmienicy, Krasnem obszary kilku włókowe zajęto pod stawy. W Sosnowicy pokaźne rybołówstwo urządzono na kilkuset morgach moczarów, które przedtem bardzo problematyczne zyski, jako liche łąki przynosiły³⁷⁸.

- Miejscowość wymieniona na mapie województwa lubelskiego z 1914 r.³⁷⁹.

---

³⁷⁵ W. Świątkowski, Podlasie piąta wycieczka po kraju, Warszawa 1929, s. 13-16.

³⁷⁶ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 157.

³⁷⁷ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 34.

³⁷⁸ Głos Podlasia nr 4 z 1911 r. s. 8.

³⁷⁹ Mapa województwa lubelskiego z 1914 r.

- W 1915 r. spłonął miejscowy dwór. Podpalenia dokonali Kozacy z rosyjskiej armii, wykonujący rozkaz cara o „spalanej ziemi”. (...) Z pożogi ocalały jedynie 3 budowle - alkierz południowo-wschodni oraz dwie oficyny - północna i południowa. (...) Oficyna północna to najbardziej znany zabytek Sosnowicy. To właśnie w tym budynku mieszkał przez kilka miesięcy 1775 roku 28-letni kapitan artylerii Tadeusz Kościuszko. (...) W latach 1983-1991 mieścił się w nim Urząd Stanu Cywilnego oraz dyrekcja Zakładu Remontowo-Budowlanego PGR. Później był własnością AWRSP, następnie gminy, która w 1998 r. sprzedała ją prywatnemu inwestorowi z Lublina za 2% wartości obiektu.. Po gruntownej modernizacji (...) oficynę adaptowano na pensjonat turystyczny „Dworek Kościuszki”, mieszczący restaurację, pokoje gościnne i sale konferencyjne³⁸⁰.

- Po odzyskaniu niepodległości (w 1915 r. przyp. aut.) pod (...) nazwą (Sosnowica przyp. aut.) określano osadę miejską, wieś i folwark Sosnowica oraz folwark Sosnowica-Lasek. Zorganizowano (wówczas przyp. aut.) pierwszą w historii osady polską szkołę, posterunek Policji państwowej, (...) Ochotniczą Straż Ogniową, urząd pocztowy. W połowie lat 20-tych XX w. rozpoczęto budowę drogi powiatowej (z bruku) (Włodawa) Kołacze - Sosnowica - Parczew (odcinek Sosnowica - Brus w 1928 r.). W 1933 r. otwarto w Sosnowicy Sejmikowy Ośrodek Zdrowia prowadzony przez dr Gogolińskiego. (...) W latach 30-tych XX w. uruchomiono komunikację publiczną - 3 razy w tygodniu autobus kursował do Parczewa i Włodawy³⁸¹.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Sosnowica: wieś, osada młyńska i folwark spisane łącznie. Należały do gminy Turno. Posiadały 69 domów i 25 innych budynków z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyły 616 osób, w tym 275 mężczyzn oraz 341 kobiet, w tym 167 rzymskokatolików, 174 prawosławnych i 275 wyznania mojżeszowego. 184 osoby deklarowały narodowość polską, 151 rusińską i 275 żydowską i 6 inną. Sosnowica-Lasek folwark: 8 domów i 128 mieszkańców, w tym 57 mężczyzn i 71 kobiet, w tym 124 rzymskokatolików oraz 4 prawosławnych. 124 osoby deklarowały narodowość polską, a 4 rusińską³⁸².

- Wykaz prawosławnych parafii i filii czynnych w dniu 7 marca 1922 r. podaje, że w miejscowości funkcjonowała cerkiew obrządku wschodniego³⁸³.

---

³⁸⁰ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 106-107.

³⁸¹ Tamże, s. 48.

³⁸² Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

³⁸³ G.J. Pelica, Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918-1939), Lublin 2007, s. 234.

- W latach 1923 – 1939, w Dratowie i Sosnowicy oraz na rozległym pograniczu powiatów: włodawskiego, lubartowskiego i chełmskiego, jako misjonarz pracował Mitrofan (Stelmaszuk, Stelmaszczyk) mnich z klasztoru w Jabłecznej³⁸⁴.

- W 1924 r. właścicielem apteki publicznej, wiejskiej był Ignacy Zawadzki³⁸⁵.

- W 1925 r. proboszczem miejscowej parafii rzymskokatolickiej był ks. Stanisław Safanowicz, a parafii prawosławnej ks. Sylwester Brodkiewicz³⁸⁶.

- W 1926 r. osada miejska, gmina Turno. Liczyła 616 mieszkańców. Działalność usługową świadczyli: J. Danielak (apteka, dzierżawca), M. Erlich (bławyty), F. Winograd i M. Gryszpan (handel końmi), P. Borysiuk i Krzysko (handel nierogacizną), S. Finkelsztejn (rzeźnik), A. Drozd (spirytualia), N. Cymerman, L. Gryf, I. Hamelbaum, Sz. Knopmacher, W. Kowalczyk, M. Salcer, M. Turbiner, L. Waserman, C. Winograd (artykuły spożywcze), F. Marcinkowski (wędliny), W. Maszkiewicz (wyszynk trunków), J. Tennenbaum i I. Winderbaum (żelazo)³⁸⁷.

- W 1927 r. proboszczem miejscowej cerkwi prawosławnej był Sylwester Brodkiewicz, w którego dyspozycji pozostawało 8,7 ha ziemi. Parafia liczyła 5788 wiernych. Roczny dochód administratora parafii wynosił 2470 zł.³⁸⁸.

- W 1927 r. z inicjatywy Józefa Szumskiego założona została orkiestra Ochotniczej Straży Ogniowej. Pierwszym jej kapelmistrzem był p. Czerniak. Po II wojnie światowej orkiestrą kierowali Henryk Armaciński i Józef Szumiło. Orkiestra przetrwała do 1982 r.³⁸⁹.

- W 1928 r. w miejscowości znajdował się Posterunek Policji Państwowej, który podlegał Powiatowej Komendzie Policji Państwowej we Włodawie³⁹⁰.

---

³⁸⁴ G. J. Pelica, Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918-1939), s. 181. Autor zauważył, że praca misjonarzy na Lubelszczyźnie była przeważnie nielegalna z punktu widzenia przepisów państwowych. G.J. Pelica nie powołuje się przy tym na konkretne rozwiązania prawne.

³⁸⁵ Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej w pracownaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia), Warszawa, 1924/25, s. 62.

³⁸⁶ Informator powszechny Rzeczypospolitej Polskiej z kalendarzem P.P. na rok 1925, Warszawa, 1925, s. 235.

³⁸⁷ Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, Bydgoszcz 1926/27, s. 1177.

³⁸⁸ G. J. Pelica, Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918-1939), s. 72.

³⁸⁹ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 93-94

³⁹⁰ I. Czuma, Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego, t. I, Zagadnienia podstawowe (z mapami, wykresami i ilustracjami), Lublin 1932, s. 107-113.

- Około 1930 r. wzniesiony został pomnik poświęcony pamięci poległych żołnierzy w latach 1914 - 20. Autor nieznan. Pomnik zlokalizowany przy drodze Sosnowica - Turno. Wykonany z granitu³⁹¹.

- W 1932 r. założona została Spółdzielnia Związkowa „Zgoda”. W 1940 r. liczyła 48 członków, w tym 9 kobiet, 6 robotników, 20 rolników i 6 urzędników. Spółdzielnia posiadała jeden prywatny sklep. Obroty ogółem wynosiły 20799 zł, w tym wszystkie sklepowe³⁹².

- W 1933 r. otwarto w Sosnowicy Sejmikowy Ośrodek Zdrowia, kierowany przez dr Gogolińskiego. (...) W tym samym roku podjęto próbę budowy szkoły. 8 października odbyło się zebranie organizacyjne Koła Towarzystwa Budowy Publicznych Szkół Powszechnych. Do Towarzystwa zapisało się w Sosnowicy 40 członków, a dziedzic z Libiszowa podarował wsi jedną morgę placu pod budowę nowej szkoły na zachód od plebanii, w pobliżu parku dworskiego. Zarząd Gminy rozpoczął przygotowania do budowy - postawiono szopę dla robotników, zakupiono i zwieziono cegłę na budowę, zlasowano wapno. I na tym inwestycję wstrzymano, bo Powiatowy Komitet Budowy Publicznych Szkół Powszechnych we Włodawie uznał plac podarowany przez dziedzica za nieodpowiedni - zbyt podmokły i wąski (2/3 powierzchni placu stało pod wodą każdej wiosny) (...) W 1938 r. reaktywował się Gminny Komitet Budowy Szkoły w Sosnowicy. Nową lokalizację wyznaczono koło apteki³⁹³.

- 1 VIII 1933 r. dyrektorem miejscowej szkoły został Bolesław Kluziak, w okresie powojennym nauczyciel Liceum Pedagogicznego w Chełmie. W roku szkolnym 1937/38 kierowanie szkołą objęła jego żona Maria Kluziakowa, w okresie powojennym nauczycielka szkół chełmskich³⁹⁴.

- W 1935 r. w skład gromady Sosnowica wchodziły: Sosnowica osada i Sosnowica wieś³⁹⁵.

- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 386 dzieci, w tym 127 rzymskokatolików, 185 prawosławnych i 74 wyznania mojżeszowego. W placówce pracowało 6 nauczycieli³⁹⁶.

---

³⁹¹ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

³⁹² Statystyka Spółdzielni Związkowych za rok 1940, Warszawa, 1941, s. 62.

³⁹³ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 88.

³⁹⁴ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

³⁹⁵ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

³⁹⁶ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

- II pół. 1939. Hitlerowcy rozstrzelali 6 Żydów. (...) VIII 1940. Żandarmi rozstrzelali mężczyznę. Zginął Karol Wajs, ur. 4 X 1894, s. Karola i Anny, mieszkaniec wsi. (...) 8 XI 1941. Żandarmi rozstrzelali 3 mieszkańców wsi Lubiczyn, podejrzanych o udzielanie ponoć; jeńcom radzieckim. Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji, po wyzwoleniu przeniesiono na cmentarz w Kodeńcu. (...) I 1942. Żandarmi z Sosnowicy rozstrzelali 4 osoby z rodzin; Stupaków. (...) V 1942. Żandarmi z 2 plutonu 2 szwadronu III oddz. policji konnej rozstrzelali 3 osoby. Zginęli: Kamińska /brak imienia/ - żona Hipolita, Kamińska Alina, 1. 17- c. w/Kamińska, Kamiński Hipolit - mąż i ojciec w/w. Podejrzewano ich o ukrywanie rodziny żydowskiej. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy. (...) 27 VII 1942. Hitlerowcy rozstrzelali 3 osoby - mieszkańców Kolonii Izabelin, pow. Parczew. Nazwiska ofiar: Świeć (Świeć) Michalina, ur. 2 VIII 1909, ż. Bolesława, Świeć Antoni, ur. 27 II 1931 i Świeć Jan, ur. 4 V 1933 synowie Bolesława i Michaliny. Zginęli za posiadanie broni przez ich ojca. (...) 1942. Żandarmi z Sosnowicy rozstrzelali 2 mieszkańców Uhnina. Śmierć ponieśli: Matejuk Franciszek, Matejuk Stanisław. (...) 20 I 1943. Hitlerowcy rozstrzelali sołtysa wsi Białka. Zginął Władysław Izdebski, s. Adama, ur. 21 III 1909. W/w poniósł śmierć za udzielanie pomocy Żydom. (...) 21 I 1943. Żandarmi z Sosnowicy rozstrzelali na podwórzu miejscowej parafii 4 mieszkańców Budki Starościńskiej. Zginęli: Gańsorowski Tadeusz, s. Adama i Franciszki, 1. 22, Markiewicz Franciszek, s. Antoniego i Antoniny, ur. 1917, Sidor Aleksander, s. Antoniego i Natalii, ur. 1923, Sidor Natalia, c. Macieja i Marianny, ur. 29 XI 1891, W/w byli podejrzani o współpracę z organizacjami podziemnymi. Zwłoki zakopano pierwotnie w parku w Sosnowicy, później ekshumowano je i przeniesiono na cmentarz w Ostrowiu Lubelskim. (...) I 1943. Hitlerowcy aresztowali we Wołoskowoli podczas łapanki na roboty do Rzeszy mieszkańca tej wsi. Wywieźli do Sosnowicy i tu rozstrzelali. Zginął Bolesław Grzywaczewski, s. Andrzeja, ur. 1911. (...) 29 XII 1943. Miejscowi żandarmi rozstrzelali 6 Polaków. Zginęli: Dawidek Antoni, 1. 24, Gliński Zygmunt, Niedziałkowska Irena, 1. 20, Niedziałkowski Marian, 1. 16, Niedziałkowski Mieczysław, 1. 12, Piątek Michał, 1. 22. Osoby dorosłe podejrzewano o współpracę z ruchem oporu. Zwłoki pochowano na miejscu egzekucji, a po kilku miesiącach przeniesiono na miejscowy cmentarz. (...) III 1943. Żandarmi z Sosnowicy rozstrzelali 2 mieszkańców wsi. Zginęli: Kowaluk Jan, Szamryk Jakub - sołtys. W/w byli podejrzani o współpracę z partyzantami. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Uhninie. (...) 2 VII 1944. Żandarmi z Sosnowicy rozstrzelali w parku 2 mieszkańców wsi Orzechów Stary. Nazwiska ofiar: Grzywaczewski Władysław /Jan/, 1. 22, Trupa Kazimierz, 1. ok. 31, W/w podejrzani byli o udział w ruchu oporu.

Zwłoki pochowano w miejscu egzekucji, następnie przeniesiono na miejscowy cmentarz³⁹⁷.

- W czasie II wojny światowej Mieczysław Bulanda prowadził tajne nauczanie³⁹⁸.

- W 1940 r. w miejscowości funkcjonował szkoła ukraińska, do której uczęszczało 62 dzieci. Zajęcia prowadził Jerzy Wintoniuk³⁹⁹.

- Styczeń 1942. W Sosnowicy istniał obóz pracy dla ludności Żydowskiej, przeciętnie 300 osób. Więźniowie wykonywali prace melioracyjne. W miejscowym getcie przebywali Żydzi z Mławy (40 osób od stycznia 1942) i Mielca (ponad 200 osób od marca 1942). Ogółem getto liczyło w lutym 1942 r. 584 osoby narodowości żydowskiej. W kwietniu 1942 Niemcy wysłali transport dzieci z getta do obozu zagłady. Pozostałych mieszkańców w listopadzie tego roku skierowano do Włodawy⁴⁰⁰.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 768 mieszkańców⁴⁰¹.

- Do 15 sierpnia 1944 r. (w pow. włodawskim przyp. aut.) rozparcelowanych zostało 39 majątków (9 uległo parcelacji częściowej, a 8 wyłączono). W tym czasie utworzono między innymi Gospodarstwo Rybne Sosnowica-Lasek⁴⁰².

- Jesienią 1944 roku wprowadzony dekret o reformie rolnej, który odbiera dobra sosnowickie ostatniemu ich właścicielowi Teodorowi Libiszowskiemu⁴⁰³.

- W 1944 lub 1945 r. został internowany do obozu w ZSRR Tadeusz Pogonowski, ur. W 1911 r., urzędnik, członek AK. Obóz nie ustalony. Powrócił 5.II.1945 r.⁴⁰⁴.

---

³⁹⁷ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 93-96.

³⁹⁸ L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 89-90.

³⁹⁹ L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 66-68.

⁴⁰⁰ Rybak A.: Dzieje Ziemi Chełmskiej kalendarium, Chełm, 1998, s. 170.

⁴⁰¹ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁴⁰² E. Olszewski, i R. Szczygieł, Dzieje Włodawy, Lublin - Włodawa 1991, s. 272.

⁴⁰³ Strona internetowa: http://www.sosnowica.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=119&Itemid=169

⁴⁰⁴ Tygodnik Chełmski nr 7-21 z 1990 r.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Sosnowicy wysiedlono 74 rodziny (239 osób)⁴⁰⁵.
- 17 lutego 1947 r. uchwałą gminy Wołoskowola na wójta gminy powołano jednogłośnie Tadeusza Pogonowskiego, sołtysa gromady Sosnowica⁴⁰⁶.
- Po wysiedleniu ludności (ukraińskiej przyp. aut.) uaktywniła się grupa SB „Wołodi”, która w dniach 27-31 maja 1947 r. spaliła częściowo następujące wsie: (...) Sosnowica⁴⁰⁷.
- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 38 dzieci do lat 7, 60 dzieci do lat 14, 136 kobiet i 1102 mężczyzn. Łącznie w osadzie mieszkało 400 osób, w tym 399 Polaków i 1 Ukraińiec⁴⁰⁸.
- Wykaz gminny analfabetów podaje, że w 1951 r. w Sosnowicy mieszkało 35 analfabetów⁴⁰⁹.
- Wykaz kowali gminy Wołoskowola z 1951 r. podaje, że w Sosnowicy usługi kowalskie świadczył Stanisław Jachimski⁴¹⁰.
- W 1951 r. przewodniczącym Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Sosnowicy był Kołodziej Stanisław, przedstawiciele Komitetu Gminnego PZPR – Czesław Kłębowski, kierownikiem warsztatów GOM Jabłoń – Józef Cybulski, kierownik GOM – Bronisław Kwiatkowski. W/w osoby tworzyły komisję, której celem było dokonanie przeglądu przed akcją siewną 1951 r.⁴¹¹.
- W 1951 r. sołtysiem wsi był Czesław Kłębowski, PZPR, a obowiązki podsołtysa pełnił Bolesław Tokarzewski, bezpartyjny⁴¹².

⁴⁰⁵ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

⁴⁰⁶ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Księga uchwał GRP gm. Wołoskowola, 1947, sygn. 1.

⁴⁰⁷ G. Motyka, Stosunki polsko-ukraińskie na terenie powiatów: Chełm..., w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 218-219.

⁴⁰⁸ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

⁴⁰⁹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Wykaz analfabetów 1951, sygn. 143.

⁴¹⁰ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

⁴¹¹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 142, k- 1. Komisja stwierdziła, że w gminie były 22 siewniki zbożowe i 1 siewnik nawozowy. Wszystkie sprawne,

⁴¹² APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 2, k- 1-2.

- Wykaz kowali gminy Wołoskowola z 1951 r. podaje, że w Sosnowicy usługi kowalskie świadczył Stanisław Jachimski⁴¹³.

- W 1952 r. miejscowe PGRyb. posiadało 225, 0 ha ziemi. W jego posiadaniu było też 134,65 ha stawów. PGR w Sosnowicy liczył 118,7 ha ziemi. Posiadał także 14 ha stawów⁴¹⁴.

- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 1 ha gryki, 0,5 ha lnu na słomę i 0,2 ha lnu na włókno⁴¹⁵.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Sosnowicy⁴¹⁶. Decyzją Rady Ministrów z 11 sierpnia 1954 r. gromada Sosnowica wyłączona została z powiatu włodawskiego i włączona do powiatu parczewskiego⁴¹⁷.

- W wyniku wyborów z 14 kwietnia 1961 r. radnymi Gromadzkiej Rady Narodowej w Sosnowicy zostali: Władysława Popławska, Józef Krukowski, Zdzisław Zawadzki, Stefania Dąbrowska, Piotr Sidoruk, Antoni Kubeluk, Maria Wyszynska, Grzegorz Doda, Czesław Żelazowski, Mieczysław Uliński, Lucyna Grzywaczewska, Czesław Wójcik, Stanisław Listos, Aleksander Kozłowiec, Czesław Choma, Henryk Białuszko, Czesław Pawlak, Jan Małecki, Stanisław Waszczuk, Czesław Żuk, Jan Harmasz, Stefan Bakun s. Jana, Bronisław Mikołajewski, Izidor Józwiak, Stefan Szatyło⁴¹⁸.

- Delegatem na I Konferencję Wyborczą Przedzjazdową PZPR w Chełmie, odbytej 17 listopada 1975 r. byli: Stanisław Bloch (KG PZPR), Jan Grzywaczewski i Stanisław Kwiatkowski⁴¹⁹.

- Od powstania województwa chełmskiego do listopada 1975 r. zastępcą członka KW PZPR w Chełmie z tej miejscowości był Stanisław Kwiatkowski, rolnik. Od 17.XI.1975 r. do 27.II.1978 r. członkami KW PZPR w Chełmie z tej miejscowości byli: Józef Grzywaczewski, kierowca PGR oraz Kwiatkowski Stanisław, rolnik. W tym samym okresie członkiem Komisji

---

⁴¹³ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 140.

⁴¹⁴ Tamże.

⁴¹⁵ Tamże.

⁴¹⁶ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

⁴¹⁷ Dz.U. z1954 r. poz. 214. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1954 r. w sprawie utworzenia powiatu parczewskiego w województwie lubelskim, §1 ust. 1 a i b.

⁴¹⁸ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 1 z 2 stycznia 1961 r. poz. 1.

⁴¹⁹ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1.

Rewizyjnej KW PZPR był Stanisław Bloch, I sekretarz KG PZPR. W latach 1978-1980 funkcję członka KW PZPR pełnił Wacław Siwik, rolnik oraz Józef Skulimowski, robotnik PGR. W 1981 r. na członka KW PZPR wybrany został Jan Szajda, kierownik IMUZ w Sosnowicy, obowiązki członka Wojewódzkiej Komisji Partyjnej KW PZPR pełnił Leszek Maczuga, przewodniczący Rady Zakładowej w Zakładzie Rolnym w Sosnowicy, a członkiem Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej był Bogdan Zarębski, I sekretarz KG PZPR w Sosnowicy. W latach 1986 – 1988 członkiem KW PZPR w Chełmie. W latach 1986 – 1988 członkiem KW PZPR w Chełmie był Józef Skulimowski, brygadzysta w Zakładzie Rolnym w gm. Sosnowica, a członkiem Wojewódzkiej Komisji Kontrolno – Rewizyjnej – Krystyna Piwnicka, inspektor oświaty i wychowania w Sosnowicy⁴²⁰.

- Według stanu na 31 grudnia 1977 r. Gminna Instancja Partyjna w Sosnowicy liczyła 332 członków, w tym 102 robotników (30,7%), 112 chłopów (33,8%), 95 pracowników umysłowych (28,6%), oraz 23 pozostałych (6,9%). Gminna PZPR skupiała 92 kobiety (27,7%) oraz 52 członków organizacji młodzieżowych (15,7%). W porównaniu ze stanem z 31 grudnia 1975 r. ilość członków partii zwiększyła się o 56 osób⁴²¹.

- W 1977 r. w parafii sosnowickiej został wyświęcony na kapłana ks. Józef Grzywaczewski pochodzący z Orzechowa. Nikt wówczas nie przypuszczał, że będzie to profesor, literat i dyrektor instytutu w Paryżu⁴²².

- W 1979 r. gmina Sosnowica odznaczona została Krzyżem Grunwaldu I klasy. Wydarzenie upamiętnione zostało obeliskiem z Krzyżem Grunwaldu II klasy⁴²³.

- Według stanu na 30 września 1979 r. Gmina Instancja Partyjna w Sosnowicy liczyła 354 członków, w tym 103 robotników (29,1%), 136 chłopów (38,4%), 95 pracowników umysłowych (26,8%), oraz 20 pozostałych (5,7%). Gmina PZPR skupiała 93 kobiety (26,3%) oraz 59 członków organizacji młodzieżowych (16,7%). W porównaniu ze stanem z 31 grudnia 1977 r. ilość członków partii zwiększyła się o 22 osoby⁴²⁴.

---

⁴²⁰ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.

⁴²¹ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 3.

⁴²² J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.96.

⁴²³ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁴²⁴ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 4.

- Od 1991 r. w Sosnowicy działa Klub Abstynenta „Rodzina II. Skupia szesnastu członków i około pięćdziesięciu sympatyków. Opiekuje się również dziećmi z rodzin zagrożonych⁴²⁵.
- W 1992 r. szkoła sosnowicka otrzymała imię Tadeusza Kościuszki⁴²⁶.
- 14-15 maja 1994 r. w Sosnowicy świętowano 200 rocznicę insurekcji kościuszkowskiej⁴²⁷.
- W 1994 r. odwiedził Sosnowicę Prymas Polski kardynał Józef Glemp (oglądał oficynę związaną z pobytem Tadeusza Kościuszki)⁴²⁸.
- W kwietniu 1994 roku zmieniono statut Państwowego Gospodarstwa Rybackiego na Gospodarstwo Stawowe Skarbu Państwa, a w maju 2001 roku przekształciły się one w spółkę pracowniczą „Polesie” z o.o. Posiada ona stawy w Sosnowicy, Libiszowie i Izabelinie. Prowadzi się tu głównie hodowla karpia. Baza gospodarstwa mieści się w Sosnowicy⁴²⁹.
- 1997 r. Halina Nyszko, miejscowa hafciarka wykonała nieodpłatnie dla kościoła rzymskokatolickiego w Kowlu (Ukraina) przepiękny obrus na ołtarz. Dar odebrał ojciec Zygmunt Majcher, proboszcz⁴³⁰.
- Maj 1998. Na nadzwyczajnej sesji radni zdecydowali, że w nowym podziale administracyjnym kraju ich gmina powinna należeć do powiatu łączyńskiego. Za takim rozwiązaniem opowiedziało się 9 radnych, 5 głosowało za przynależnością do powiatu parczewskiego, 1 za przynależnością do powiatu włodawskiego⁴³¹.
- 22 grudnia 2000 r. uroczyście wmurowano kamień węgielny pod budowę gimnazjum w Sosnowicy⁴³².

---

⁴²⁵ Tamże.

⁴²⁶ Tamże.

⁴²⁷ Tamże.

⁴²⁸ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.177.

⁴²⁹ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007. s. 28.

⁴³⁰ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁴³¹ Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 470.

⁴³² S. Jadczak, Gmina Sosnowica..., s. 90.

- Pod koniec sierpnia 2001 r. jedno z drzew zrosniętych ze sobą (symbol miłości Tadeusza i Ludwika) - sosna zwała się ze starości. Drzewo rośnie na terenie parku w Sosnowicy - Lasku⁴³³.

- 2 grudnia 2005 r. oddano do użytku przebudowaną drogę wojewódzką nr 819 na odcinku Parczew - Sosnowica⁴³⁴.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Sosnowicy do rady gminy w Sosnowicy startowali: Mirosław Marian Dawidek, (otrzymał 45 głosów i zdobył mandat), Stanisław Kasprzyk (66 głosów); Bronisława Katarzyna Grzywaczewska (98 głosów i zdobyła mandat), Maria Majewska (96 głosów i zdobyła mandat), Tadeusz Czarnecki (84 głosy), Zbigniew Jerzy Siwek (84 głosy) KW PiS; Stanisław Bancierz (93 głosy), Adam Filipczuk (78 głosów), Artur Osiej (38 głosów) i Krzysztof Waldemar Siwik (99 głosów i otrzymał mandat), KW PSL; Mariola Anna Muzyka (31 głosów), Andrzej Dariusz Sidor (45 głosów), Andrzej Deczkowski (28 głosów), Marek Waldemar Zalewski (29 głosów), KW Samoobrona RP; Krzysztof Tyszczyk (126 głosów i uzyskał mandat) KWW M-N; Marian Józef Gryciuk (34 głosy), Józef Jurczuk (12 głosów), Justyna Górka (31 głosów), Krzysztof Bogdan Andrzejuk (22 głosy) KWW NKWW; Monika Róża Jemielniak (28 głosów), Wiesław Romaszewski (41 głosów); Agnieszka Stańczuk (37 głosów); Marcin Wiązowski (28 głosów) WKW RDS; Tomasz Kołodziej (61 głosów), KWW TOMASZA KOŁODIEJA „GŁOSUJ NA LEPSZE JUTRO”⁴³⁵.

- W dniach 27 i 28 września 2008 r. 18 kobiet z Gminy Sosnowica miały możliwość skorzystania z wyjazdu studyjnego do Hołowna i Zaliszcza w ramach działania „Aktywizacja społeczna kobiet” Programu Integracji Społecznej jednego z komponentów Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich finansowanego ze środków z pożyczki Banku Światowego przeznaczonego na realizację programów integracji społecznej w 500 gminach w Polsce⁴³⁶.

- Gminny Ośrodek Kultury w Sosnowicy w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Kulturalno Regionalnym „Nałęcz” w Sosnowicy z siedzibą w Pieszowoli oraz Stowarzyszeniem Przyjaciół Sosnowicy i Okolicy, od 22 września 2008 roku do 31 grudnia 2008 roku realizował Projekt „Rozwijanie i wspomaganie

⁴³³ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁴³⁴ Tamże.

⁴³⁵ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 . <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307> Zachowano oryginalną pisownię nazw komitetów wyborczych.

⁴³⁶ Strona internetowa: <http://www.sosnowica.pl/>

istniejących świetlic wiejskich na terenie gminy Sosnowica” w ramach Programu Integracji Społecznej komponentu Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich⁴³⁷.

- 27 marca 2009 r. odbyło się referendum w sprawie odwołania wójta gminy. Z uwagi na niską frekwencję – 22,67% - referendum uznano za nieważne. Tym samym Krystyna Jaśkiewicz, wójt gminy Sosnowica pozostaje na stanowisku⁴³⁸.

Łąkarska Stacja Doświadczalna w Sosnowicy Katedry Łąkarstwa i Kształtowania Krajobrazu AR w Lublinie

Łąkarska Stacja Doświadczalna została utworzona w 1986 r., ale badania były prowadzone przez pracowników Katedry Łąkarstwa AR w Lublinie już od 1981 na podstawie umowy o dzierżawę łąk z PGR Turno. Inicjatorem utworzenia Stacji był prof. dr hab. J. Gajda, który wcześniej w latach 1965-1970 był kierownikiem Ośrodka Badawczo-Eksploatacyjnego KWK podległego WRN w Lublinie. Obecnie Stacja realizuje kilkanaście tematów badawczych rocznie. Użytki Stacji położone są pomiędzy rzeką Piwonią a KWK i zajmują łącznie prawie 22 ha, w tym 8,5 ha pastwisk i 10 ha łąk kośnych. Pozostałą powierzchnię stanowią zadrzewienia, drogi i rowy melioracyjne. W większości są to gleby torfowo-murszowe Mt II, a tylko około 4 ha zajmują ubogie czarne ziemie niedokształcone. W Stacji zatrudnionych jest dwóch pracowników stałych i dwóch sezonowych. Nadzór organizacyjny nad badaniami został zlecony dr Józefowi Sawickiemu, zaś prawa merytoryczne i finansowe podlegają Kierownikowi Katedry prof. dr hab. R. Wanda Harkot. Na użytkach zielonych Stacji swoje badania realizuje 7 pracowników naukowych Katedry Łąkarstwa i 5 pracowników innych jednostek AR w Lublinie.

Prowadzone w Stacji badania merytoryczne związane są z gospodarką pastwiskową, renowacją trwałych użytków zielonych, określeniem składu gatunkowego i odmianowego mieszanek na łąki kośne, wpływem nawożenia na skład i wartość paszy oraz wpływem podsianych gatunków i odmian roślin motylkowatych na plon i wartość paszy. Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie w tych badaniach dwóch siewników (szczelinowego i rowkowego) do podsiewów bezpośrednich w starą darń. Wszystkie badania pastwiskowe przeprowadzane są w warunkach rzeczywistego wypasu i nie są symulowane. Ostatnie zainteresowania badawcze pracowników Katedry związane są z kompleksową oceną różnych mieszanek trawnikowych i gazonowych oraz przeznaczonych na cele specjalne (pola golfowe, boiska

---

⁴³⁷ Strona internetowa: http://www.sosnowica.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=1&Itemid=28

⁴³⁸ Strona internetowa: <http://www.dziennikwschodni.pl/>

sportowe). W Stacji prowadzone są stałe obserwacje sukcesji roślinnych związanych z uwilgotnieniem i intensywnością użytkowania oraz przeobrażaniem gleb organicznych. Tematy ostatnio realizowanych badań: Badania statutowe. „Badania nad biologią oraz wpływem warunków siedliskowych i agrotechnicznych na trwałość, plonowanie i kształtowanie zbiorowisk trawiastych”. W ramach tego tematu w Sosnowicy realizowano badania dotyczące 2 zadań badawczych: Ocena wpływu nawożenia mineralnego na plony, wartość odżywczą paszy oraz zadarnienie łąki torfowo-murszowej w Sosnowicy. Ocena przydatności mieszanek traw do użytkowania gazonowego. „Badania nad doborem gatunków i odmian traw oraz roślin motylkowatych dorenowacji łąk i pastwisk w różnych warunkach siedliskowych”. W ramach tego tematu realizowano badania w 2 zadaniach badawczych oraz opracowano syntezę wyników badań z lat poprzednich: Przyrodniczo-gospodarcza ocena przydatności bezuprawowej metody odnawiania runi łąk i pastwisk w zróżnicowanych warunkach siedliskowych. Renowacja runi łąk i pastwisk przez podsiew odmian koniczyny białej, łąkowej i białoróżowej ze zróżnicowanymi terminami wysiewu. „Wpływ sposobu użytkowania runi trawiastej na wartość oraz skład florystyczny zbiorowisk roślinnych”. W ramach tego tematu badania realizowano w 3 zadaniach badawczych: Wydajność i wartość paszowa podsiewanej runi pastwiskowej w warunkach intensywnego użytkowania. Wpływ zmienności koszenia i nawożenia azotowego na plony i trwałość runi łąkowej. Rozwój i trwałość *Lolium perenne* w runi mieszanej na glebie organicznej w warunkach użytkowania pastwiskowego. „Przyrodniczo-gospodarcza ocena przydatności bezuprawowej metody regeneracji runi łąk i pastwisk w warunkach gleb torfowo-murszowych W tym temacie realizowano badania w ramach 4 zadań badawczych: Ocena polskich i amerykańskich odmian traw i roślin motylkowatych do podsiewów bezpośrednich łąk na glebach torfowo-murszowych. Renowacja pastwisk na glebie torfowo-murszowej przez podsiew nasion odmian koniczyny białej i łąkowej bezpośrednio w starą darni. Ocena skuteczności siewników specjalnych do podsiewów bezpośrednich łąk na glebach torfowo-murszowych. Wpływ dawek herbicydów do osłabienia konkurencyjności runi starej darni. Badania własne: „Biologiczne i siedliskowe czynniki warunkujące plonowanie traw i roślin motylkowatych oraz ich udział w zbiorowiskach trawiastych”. W ramach tego tematu realizowano badania z następujących zadań badawczych: Ocena rozwoju, plonowania i trwałości wybranych odmian koniczyny białej w mieszkankach z trawami w warunkach użytkowania pastwiskowego. Rozwój i produktywność wybranych odmian koniczyny białej w runi pastwiskowej w warunkach siedlisk pobagiennych. Ocena przydatności wybranych odmian życicy trwałej (*Lolium perenne*) do mieszanek na użytkowanie pastwiskowe i kośne w siedliskach pobagiennych.

Trwałość składu gatunkowego runi łąk i pastwisk Łąkarskiej Stacji Doświadczalnej w Sosnowicy w zależności od częstotliwości i sposobu użytkowania. Dydaktyka. W Łąkarskiej Stacji Doświadczalnej w Sosnowicy Katedra Łąkarstwa w ramach realizacji zadań dydaktycznych prowadzi cyklicznie następujące zajęcia: Zajęcia terenowe w ramach obowiązującego planu studiów Wydział Rolniczy, kierunek Agronomia, rok IV Wydział Zootechniczny, kierunek Zootechnika ogólna, rok II Wydział Zootechniczny, kierunek Hodowla koni, rok II Wydział Zootechniczny, kierunek Ocena Surowców pochodzenia Zwierzęcego Wydział Zootechniczny, kierunek Hodowle amatorskie, rok II. Zajęcia seminaryjne. Wydział Rolniczy, kierunek Agronomia, specjalność: Produkcja roślinna w agri- i pratekosystemach - rok IV Wydział Zootechniczny, kierunek Ochrona Środowiska - rok III. Praktyki dyplomowe (2 tygodnie). Wydział Rolniczy, kierunek Agronomia, specjalność: Produkcja roślinna w agri- i pratekosystemach - rok IV Wydział Zootechniczny, kierunek Ochrona Środowiska - rok III. Realizacja badań związanych z wykonywaniem pracy magisterskiej Wydział Rolniczy, kierunek Agronomia, specjalność: Produkcja roślinna w agri- i pratekosystemach Wydział Zootechniczny, kierunek Ochrona Środowiska - rok III Wydział Rolniczy, Magisterskie Studia Uzupełniające - Realizacja badań w wykonywaniu pracy doktorskiej studia doktoranckie, Wydział Rolniczy - 2 osoby. Seminaria i szkolenia dla służb związanych z rolnictwem oraz rolników indywidualnych (część wspólnie z Zakładem Hodowli Bydła). Praktyki produkcyjne dla uczniów średnich i zasadniczych szkół rolniczych z rejonu Sosnowicy (Zespół Szkół Rolniczych w Radoryżu, kierunek łąkarstwo, ZSR w Świerszczowie, Technikum Rolnicze w Okszwie). Na terenie Łąkarskiej Stacji Doświadczalnej w Sosnowicy prowadzona jest do celów dydaktyczno-szkoleniowych kolekcja najważniejszych gospodarczo gatunków i odmian traw oraz roślin motylkowatych. Zebrane i zakonserwowane okazy kwiatostanów tych roślin są pomocą dydaktyczną dla studentów na zajęciach kursowych. Informację opracował - internet 2003: dr inż. Józef Rawicki⁴³⁹.

Stawy. Kompleks Sosnowica położony jest na wschód od Piwonii, składa się z 11 obiektów o łącznej powierzchni 199 ha. Dla porównania według danych z początku lat 70-tych powierzchnia kompleksu Sosnowica wynosiła około 442,88 ha. W związku z procesem zarastania powierzchnia ta znacznie się zmniejszyła i obecnie wynosi 380,3 ha. Jest to wynikiem zarastania stawów i stopniowego wyłączania ich z produkcji. Łączna długość grobli wynosi 5168 m, a ich wysokość waha się od 1,4 do 1,6 m. Podłoże stawów stanowią torfy niskie w różnym stopniu przemieszane z namułami

---

⁴³⁹ Łąkarska Stacja Doświadczalna w Sosnowicy, strona internetowa <http://www.ar.lublin.pl/rolniczy/lakarstwo.html>

organicznymi. W części stawów bardziej pogłębionych są mniej mięzsze lub prawie w ogóle ich nie stwierdzono. Dla potrzeb nazewnictwa kompleks ten dzieli się na dwa mniejsze: dolny i górny o różnym sposobie zasilania i wysokości n.p.m. Powierzchnia zlewni stawów sosnowickich wynosi 27,8 km², w tym na część dolną przypada 13,2 km², a na górną – 14,6 km².

Stawy sosnowickie tzw. dolne położone są niżej i wykorzystują wodę przede wszystkim z Kanału Wieprz-Krzna. Na kompleks składa się 7 obiektów stawowych o łącznej powierzchni prawie 185 ha (tab. 2). Obiekty mają powierzchnię od około 3,5 do 54,5 ha, głębokość ich waha się od 0,5 do 1,2 m, a rzędna piętrzenia mieści się w zakresie 161,5-163,5 m n.p.m. Dawniej do tego kompleksu należały także stawy: Wenecja, Brzezina, Kocioł hetmański, Fantazyjny, a łączna powierzchnia tego kompleksu była 2-krotnie większa niż obecnie (*Dokumentacja Gospodarstwa Rybackiego w Sosnowicy*). Stawy dolne zasilane są doprowadzalnikiem o długości 2,1 km z Kanału Wieprz- Krzna. Bezpośrednio z doprowadzalnika nawadniane są stawy Hetman, Anielski i Strategiczny. Z Hetmana nawadniane są Renta, Jedlina i Bażantarnia, a z Anielskiego – Kłoda.

Stawy sosnowickie kompleksu górnego (na wschód i południe od Anielskiego) położone są wyżej (rzędna piętrzenia od 164 do 171 m n.p.m.). Według ewidencji z 1994 r. stawów tych było 15, a ich łączna powierzchnia wynosiła 43,16 ha. Obecnie ze względu na proces zarastania, większość z nich została wyłączona z produkcji, a w całym kompleksie użytkowane są tylko 4 stawy (Dubie, Czworakowy I, Chrobry, Paszenka) o łącznej powierzchni użytkowej około 15 ha. Stawy górne kompleksu sosnowickiego (Dubie, Czworakowy, Chrobry, Paszenka) zasilane są wodami z własnej zlewni (powierzchnia zlewni 13,2 km²), spływającymi rowami z górnej jej części. Stawy te połączone są siecią rowów ze sobą oraz ze stawem Anielskim. Zrzut wody ze stawów Sosnowickich (kompleks dolny i górny) odbywa się do rzeki Piwonii w sposób następujący: stawy górne Anielski – Kłoda – Hetman ze Strategicznym dalej rowem wzdłuż Renty zbierającym wody z pozostałych stawów. Staw Jedlina odwadniany jest częściowo innym rowem biegnącym bardziej na północ również do Piwonii⁴⁴⁰.

Historia parafii i kościoła

Pierwotny kościół drewniany, wybudowany w 1678 r. jako filia parafii wereszczyńskiej, a w 1685 r. biskup chełmski Andrzej Święcicki, erygował samodzielną parafię p.w. Trójcy Św. Obecnie kościół parafialny murowany, wybudowany w 1797 r. przez Teklę Sosnowską, wojewodzinę połocką, konsekrowany w 1804 r. przez biskupa lubelskiego Wojciecha

⁴⁴⁰ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007. s. 28-30.

Skarszewskiego. Kronika parafialna od 1975 r. Styl neoklasycystyczny. Księgi metrykalne od 1797 r. Z parafii pochodzą: ks. ks. Józef Grzywaczewski i Wojciech Majewski oraz siostra zakonna Maria Mikulska (nazaretanka) i Marcin Mikulski (zakon Paulinów). Parafia liczy 2871 mieszkańców. Pracę duszpasterską prowadzą: ks. Mieczysław Mikulski, proboszcz i ks. Marcin Dąbrowski, wikariusz⁴⁴¹.

Najstarsze obiekty budownictwa

- KOŚCIÓŁ PAR. p. w. Św. Trójcy. Pierwotny drewniany wzniesiony 1678 z fundacji Katarzyny z Zamiechowskich Sosnowskiej, wdowy po Oktawianie mieczniku braclawskim. Parafia erygowana 1685. Obecny wzniesiony 1797 z fundacji Tekli z Zenowiczów Sosnowskiej, wdowy po Józefie Sosnowskim, hetmanie polnym litewskim, wojewodzie połockim; konsekrowany 1804. Odnawiany m. i. 1884, 1948 i 1966 (z rozebraniem wieżyczki na sygnaturkę). Klasycystyczny z elementami późnobarokowymi. Orientowany. Murowany z cegły, otynkowany. Jednonawowy. Nawa prostokątna ze wsch. narożami zewnątrz ściętymi, wewnątrz zaokrąglonymi, zakończona półkolistą apsydą; przy przejściu nawy w apsydę od pn. i pd. zakrystie. Wewnątrz ściany rozczłonkowane uproszczonymi pilastrami, w części wsch. wnętrza parzystymi, podtrzymującymi profilowany gzyms. Sufit płaski, podtrzymywany w części zach. przez dwa czworoboczne filary, o które wsparty chór muzyczny na trzech półkolistych arkadach; pod jego częścią środkową wydzielona kruchta. W zakrystii pd. sklepienie kolebkowe z lunetami. Zewnątrz wszystkie elewacje rozczłonkowane uproszczonymi pilastrami podtrzymującymi profilowany gzyms wieńczący. Otwory okienne zamknięte odcinkowo. Fasada trójosiowa z pilastrami w wielkim porządku podtrzymującymi trójkątny fronton; powyżej nieco cofnięty mur attykowy i na nim wysokie prostokątne zwieńczenie nakryte schodkowo, ujęte w wolutowe spływy; pośrodku fasady prostokątne wejście i okno ponad nim, ujęte w dodatkową parę pilastrów; w polach bocznych przyziemia płyciny o ściętych narożnikach; w tympanonie Oko Opatrzności w glorii. Drzwi główne dwuskrzydłowe, klepkowe. Dachy nad korpusem i zakrystiami dwuspadowe, zakończone półkoliście, kryte blachą. - Wyposażenie wnętrza jednolite, klasycystyczne koniec w. XVIII, murowane (ołtarz główny i cztery boczne) i drewniane (ambona, chrzcielnica). Ołtarz główny architektoniczny, jednoosiowy, wklęsły, zwieńczony przerwany tympanonem z Okiem Opatrzności w glorii, w retabulum obraz Św. Trójcy sygn. Józef Wall 1795. OTOCZENIE KOŚCIOŁA. Symetryczne założenie współczesne kościołowi. Od zach. w narożach cmentarza dwie analogiczne dzwonnice, między nimi ogrodzenie z murowanych słupów i żelaznych sztachet z brama, na osi

⁴⁴¹ Por. Diecezja Siedlecka, gazeta internetowa (www.diecezja.siedlecka.pl) 2004.

kościół. (Obok bramy łączącej plac przykościelny i cmentarz znajdowała się krypta Julianny „z Wayneruw Bańkowska prosi o troje pozdrowienie. Umarła D. 8 kwietnia R. 1821”) - napis oryginalny z tablicy na krypcie. Z pozostałych stron cmentarz otoczony murem ceglanym, otynkowanym, z wnękami od strony wewnętrznej zamkniętymi łukiem odcinkowym i z trzema kapliczkami zwieńczonymi trójkątnymi szczytami. Przy pd.-wsch. części muru nagrobek Juliany Bankowskiej (zm. 1821). Klasycystyczny, murowany. - Dzwonnice. Murowane z cegły, otynkowane. Kwadratowe, dwukondygnacyjne. Dolna kondygnacja boniowana z gzymsem krytym dachówką, górna z arkadami dzwonowymi w szerokich opaskach, jej naroża ujęte pilastrami podtrzymującymi belkowanie. Hełmy czworo-boczne, baniaste, z wysokimi latarniami i kopułkami, zwieńczone kula z balasem.

DAWNY ZESPÓŁ DWORSKI. Istniał w. XVII, stopniowo powiększany, zwłaszcza w 2. pół. w. XVIII przez Józefa Sosnowskiego hetmana polnego litewskiego. Do końca w. XIX własność Sosnowskich, potem do 1945 Librowskiego; obecnie PGR. W czasie wojny w 1915 spalone i następnie rozebrane: dwór alkierzowy z w. XVII i 1. pół. w. XVIII (z rokokowym wystrojem wewnątrz) i zabudowania gospodarcze z 2. pół. w. XVIII, mieszczące m. i. koszary i stajnie; pd. oficyna zachowana w ruinie. Założenie ograniczone od pn. i częściowo zach. stawem Hetmańskim, od pd.-zach. podmokłymi łąkami, poza którymi od pd. osada, od zach. obszernym placem z kościołem leżącym na osi założenia. Oś ta przebiegała ze wsch. na zach., przez niezachowaną bramę wjazdową i podwórze ujęte niegdyś budynkami gospodarczymi i oddzielone rzeczką z mostem od prostokątnego dziedzińca przed dworem, z oficynami potokach; za dworem oś przedłużona aleją parkowa.

OFICYNA. Niegdyś dwie analogiczne, barokowe, wzniesione w pół. w. XVIII, zapewne 1753. Z oficyny pd. zachowany częściowo mur parteru z fragmentem sklepienia. Oficyna pn. odnawiana 1955 i 1968. Frontem zwrócona na pd. Murowana z cegły, otynkowana. Na rzucie kwadratu, z zaokrąglonymi narożnikami. Piętrowa ze sklepieniami piwnicami. Dwutraktowa z sienią i klatką schodową na osi. Pomieszczenia, parteru ze sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi, na piętrze sufity. Zewnątrz elewacje rozczłonkowane szerokimi lizenami w wielkim porządku, tylna ujęta nimi jedynie przy narożach. Otwory okienne w przyziemiu prostokątne, na piętrze zbliżone do kwadratu ł zamknięte łukiem odcinkowym, wszystkie w profilowanych obramieniach, od frontu uszaty. Nad wejściem tablica z datami 1753 i 1955. Dach czterospadowy mansardowy, z kominem pośrodku oraz lukarną z każdej strony, pobity gontem.

PARK DWORSKI. Założony w 2, pół. w. XVIII, o układzie regularnym, znacznie zatartym; czytelne ślady alei lipowych, drzewostan zdewastowany, zachowany m. i. okaz dębu⁴⁴².

Cerkiew prawosławna par. p.w. ŚŚ. Apostołów Piotra i Pawła, mur., 1891-1892 arch. Wiktor N. Syczugow, remont. 1908 (Istniejącą obecnie cerkiew wzniesiono wg projektu akademika Wiktora Iwanowicza Syczugowa: „kamiennyj chram postrojono po planu pokojnego akademika Syczugowa...”. Prace budowlane prowadziła firma Mołczanowa z Dyneburga (por. Ostrów Lub.). Data wmurowania aktu erekcyjnego 1891 r.; uroczystości konsekracyjne 1 maja 1894 r. Świątynię wyposażono w nowy ikonostas: „...dwuchjarusnyj, prekrasnoj roboty z riezboju, na russkomu style, z pozłotoju.” Stary ikonostas rzeźbiony w lipowym drewnie wyniesiono na poddasze. Cerkiew remontowano w latach: 1908-1909, po pierwszej i po drugiej wojnie światowej; około 1990 r. remontowano wieżbę i pokrycie dachowe. Obecnie funkcjonuje jako parafia w strukturach Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego⁴⁴³.); 39 domów z lat 1887 - nr 33, wł. Kazimierz Jachymski (ul. Wojska Polskiego nr 37, wł. Edmund Serafin i nr 52, wł. Amelia Drabik, oba z 1910) - 1945⁴⁴⁴.

Parki i pomniki przyrody

- Dawny układ przestrzenny z I poł. XVIII w. nosił cechy ogrodu geometrycznego. W wieku XIX nastąpiło częściowe rozluźnienie sztywnej kompozycji ogrodowej na korzyść elementów krajobrazowych. Dawny układ przestrzenny jest obecnie w znacznym stopniu przekształcony i zdeformowany. Od 1998 r. obiekt ma nowego właściciela, który przystąpił do jego rewaloryzacji. W 1999 r. prowadzony był, z wykorzystaniem opracowanej w 1998 r. przez E. Majka koncepcji rewaloryzacji zespołu (z wieloma odstępstwami) prace porządkowe parku. Wycięto dużą część wtórnych drzew i krzewów, wytyczono drogi parkowe, wprowadzono nowe nasadzenia⁴⁴⁵.

Cmentarze i mogiły

- Cmentarz kościelny. Założony w czasach zaboru austriackiego, na początku XIX wieku, przy drodze do Sosnowicy Lasek i Turna. (...) Pochowano tu m. in. weterana Powstania Listopadowego Piotra Kiwerskiego, zm. w 1884 r. (...) Na cmentarzu jest też pomnik Ignacego Zawadzkiego, mgr farmacji,

⁴⁴² Katalog zabytków sztuki w Polsce (województwo chełmskie), cz. II, Chełm 1991, s. 110-113.

⁴⁴³ Do piękna nadprzyrodzonego, tom I referaty, Chełm 2003, s. 279-280.

⁴⁴⁴ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 307-309.

⁴⁴⁵ Por. Wiadomości konserwatorskie województwa lubelskiego, Lublin 2000, s. 174.

byłego rolnika, założyciela pierwszej apteki w Sosnowicy, majora WP w spoczynku, zmarłego w 1955 r.⁴⁴⁶. Ponadto są tam pochowani: Andrzej Fedorowicz, starszy felczer medycyny, ppor. WP. Odznaczony Krzyżem Wirtuti Militari oraz Krzyżem Walecznych. Zmarł w 1959 r.⁴⁴⁷. Powierzchnia 1,4 ha. Najstarszy istniejący nagrobek (Walerii Kolesińskiej) pochodzi z 1877 r. Groby o znaczeniu historycznym: mogiła powstańców 1863 r., mogiła weteranów powstania styczniowego T. Żórawskiego, mogiły żołnierzy września 1939 r.⁴⁴⁸.

- Mogiła mieszkańca wsi Hola Karpa Repczyńskiego, założona 4.09.1929 r. Powierzchnia 1 m². Położona w lesie po południowej stronie szosy Sosnowica - Hola i Turno, około 200 m na północ od Stawu Anielskiego⁴⁴⁹.

- Dawny cmentarz prawosławny. Założony w I poł. XIX w. Powierzchnia 1,2 ha. Powierzchnia wolna 0,7 ha. Najstarszy istniejący nagrobek (Jurczakiewicza) pochodzi z 1884 r. Cmentarz zlokalizowany w terenie płaskim około 150 m. na płd. od cerkwi. Od płn. i zach. otoczony polami uprawnymi, od płd. i wsch. przylega do ugoru i łąk. Od płd.-wsch. teren lekko podmokły. Dojazd do cmentarza polną drogą gruntową⁴⁵⁰.

SOSNOWICA DWÓR, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°06'E i 51°32'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 91 osób, w tym 1 uczeń szkoły podstawowej, 6 gimnazjalistów, 1 kawaler powyżej 30 roku życia i 3 wdowy. Były 23 gospodarstwa domowe i 2 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 12 samochodów osobowych, 1 ciągnik oraz 7 domów drewnianych⁴⁵¹. Wszystkie domostwa posiadały przyłącza do wiejskiego wodociągu. Sołtysiem była Renata Paśnik. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁴⁵².

Z dziejów

- Po uwłaszczeniu w 1864 r. dobra sosnowickie składały się z 3 folwarków: Sosnowica Dwór, Sosnowica Lasek i Leśniów⁴⁵³.

---

⁴⁴⁶ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 108-109.

⁴⁴⁷ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁴⁴⁸ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz parafialny, rzymskokatolicki w Sosnowicy, sygn. 208.

⁴⁴⁹ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - mogiła mieszkańca wsi Hola Karpa Repczyńskiego w Sosnowicy, sygn. b.

⁴⁵⁰ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - d. cmentarz prawosławny w Sosnowicy, sygn. 207.

⁴⁵¹ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁴⁵² Tamże.

⁴⁵³ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 46.

- W 1935 r. w skład gromady Sosnowica Dwór wchodziły: Lasek-Sosnowica folwark, Izabelin kolonia, Zacisze kolonia i Karolin kolonia⁴⁵⁴.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 235 mieszkańców⁴⁵⁵.

- W listopadzie 1944 r. transportem z Sokołowa Podlaskiego do zespołu obozów Borowicze – ZSRR został wysłany Mieczysław Siwek, mieszkaniec kol. Sosnowica Dwór. Zmarł w obozie⁴⁵⁶.

- Ankieta z 1947 r. podaje, że w miejscowości żyło: 19 dzieci do lat 7, 10 dzieci do lat 14, 36 kobiet i 33 mężczyzn⁴⁵⁷.

- Według przeprowadzonej w 1949 r. ankiety we wsi mieszkało: 19 dzieci do lat 7, 10 dzieci do lat 14, 36 kobiet i 33 mężczyzn. Łącznie w miejscowości były 135 osoby, wszyscy Polacy⁴⁵⁸.

- W 1951 r. sołtysiem wsi był Stanisław Listos, bezpartyjny, a obowiązki podsołtysa pełnił Tadeusz Gziut, bezpartyjny⁴⁵⁹.

- Datowana na 1952 r. (? przyp. aut.)⁴⁶⁰.

- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 0,05 ha maku, 0,1 ha fasoli, 4 ha gryki, 0,5 ha lnu na słomę i 0,2 ha lnu na włókno⁴⁶¹.

- Od lutego 1984 r. do października 1986 r. funkcję członka Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej sprawował Leszek Maczuga, Leśniczy w Nadleśnictwie Parczew⁴⁶².

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Sosnowicy Dwór do rady gminy w Sosnowicy startowała Małgorzata

---

⁴⁵⁴ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁴⁵⁵ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁴⁵⁶ Tygodnik Chełmski nr 7-21 z 1990 r.

⁴⁵⁷ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146.

⁴⁵⁸ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

⁴⁵⁹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 2, k- 1-2.

⁴⁶⁰ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 192.

⁴⁶¹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

⁴⁶² APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.

Kuźmicz (uzyskała 17 głosów i mandatu nie zdobyła) KW Samoobrona RP⁴⁶³.

STARY ORZECHÓW, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°02'E i 51°27'N). Leżał w pobliżu rzeki Piwonia. W 2008 r. mieszkało tam 139 osób, w tym 2 dzieci do 6 roku życia, 6 uczniów szkół podstawowych, 1 gimnazjalista, 11 uczniów szkół średnich, 5 studentów, 3 panny, 12 kawalerów powyżej 30 roku życia, 15 wdów i 2 wdowców. Były 74 gospodarstwa domowe i 88 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 19 samochodów osobowych, 21 ciągników, 2 kombajny, 2 anteny satelitarne oraz 28 domów drewnianych, w tym 3 opuszczone⁴⁶⁴. Na zachód od wsi znajdowało się Jezioro Skomielno (75 ha, 3,2 m maksymalna głębokość, 753 m długość linii brzegowej), nad brzegami którego zorganizowane było łowisko ryb. Przez miejscowość przebiegał szlak turystyczny (niebieski) łączący najciekawsze miejscowości Pojezierza Łęczyńskiego - Włodawskiego. Wszystkie domostwa posiadały przyłącza do wiejskiego wodociągu. Istniała Ochotnicza Straż Pożarna (powstała w 1959 r.). OSP liczyła 23 członków. Jej prezesem był Jan Dariusz Branica, a naczelnikiem Seweryn Kaczorowski. Jednostka posiadała lekki samochód pożarniczy i 2 motopompy. Ludową twórczością artystyczną zajmował się Piotr Słowik (wikliniarstwo). Obowiązki sołtysa pełniła Danuta Chmiel, a radnym gminy był Marian Antoni Szuptarski. W pobliżu wsi znajdowało się Jezioro Skomielno (Skomelno). Jego powierzchnia wynosiła 75 ha, w tym 17 ha to wyspy. Zbiornik posiadał status obrębu hodowlanego. Pod względem ichtiologicznym jest to jezioro szczupakowo - linowe. Dla amatorów ryb zostały udostępnione liczne pomosty wędkarskie, stacja wędkarska, funkcjonuje wypożyczalnia łodzi. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁴⁶⁵.

Z dziejów

- W 1252 r. Orzechów Stary był własnością klasztoru sieciechowskiego⁴⁶⁶.
- O. Stary, ws. pow. włodawski. W dok. z r. 1252 własność klasztoru sieciechowskiego⁴⁶⁷.

---

⁴⁶³ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁴⁶⁴ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁴⁶⁵ Tamże.

⁴⁶⁶ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880.

- To najstarsza wieś gminy Sosonowica i jedna z najstarszych miejscowości Ziemi Chełmskiej - wymieniono ją po raz pierwszy (? przyp. aut.) w 1264 r. w dokumentach klasztoru w Sieciechowie nad Wisłą (ziemia stężycka w woj. sandomierskim), którego była własnością. Prawdopodobnie jednak klasztor sieciechowski miał nadanie tylko na samo jezioro „Orechow” (tj. Tomasznie), podobnie jak na pobliskie jez. Uściwierz (wówczas Ostafisz) należące do tej samej grupy jezior zwanych wtedy „chełmskimi”. Klasztor pozbył się później bardzo odległych dla niego posiadłości⁴⁶⁸.

- Datowany na 1504 r. Wówczas Orzechów Stary i Orzechów Nowy (Wola Orzechowska⁴⁶⁹. W 1538 r. Orzechow. Orzechów Stary i Nowy od 1720 r. Nowy Orzechów w 1981 r. Stary Orzechów w 1982 r.⁴⁷⁰.

- W 1510 r. wspomina się parafie (prawosławne przyp. aut.) w (...) Orzechowie⁴⁷¹.

- Na północno-zachodnich krańcach ziemi chełmskiej początek XVI w. wyznaczał etapy intensywnej rozbudowy włości majątkowej Sosnowskich, której bazą była wieś Sosnowica. (...) Podjęte przedsięwzięcia kolonizacyjne (...) pozostawiły trwały ślad. Zmaterializował się on w postaci dwóch osad: Turna i Woli Orzechów (obec. Orzechów Nowy)⁴⁷².

- W 1564 r. miejscowość wymieniona w księdze poboru Ziemi i powiatu chełmskiego nr 37. Wówczas Orzechow Uterque, własność Jana Sosnowskiego i Michała Sosnowskiego⁴⁷³.

- W r. 1564 „Orzechow uterque” wieś szlachecka. Sosnowscy płacą tu od 61/2 łan., 2 zagr. Prawdopodobnie klasztorowi nadane było samo jezioro tylko, podobnie jak i pobliskie jezioro Uściwierz (Ostfisz), należące do tejże grupy. Klasztor pozbył się następnie tych odległych i niedogodnych posiadłości⁴⁷⁴.

---

⁴⁶⁷ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 271-272.

⁴⁶⁸ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 81

⁴⁶⁹ W. Czarnecki, Rozwój sieci osadniczej Ziemi Chełmskiej w latach 1451-1510, w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 50-56.

⁴⁷⁰ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 184.

⁴⁷¹ A. Gil, Prawosławna Eparchia Chełmska do 1596 r., t. III, Lublin-Chełm 1999, s. 166.

⁴⁷² W. Czarnecki, Rozwój sieci osadniczej Ziemi Chełmskiej w latach 1451-1510, w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 34.

⁴⁷³ A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902, s. 183.

⁴⁷⁴ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 271-272.

- W 2 poł. XVI i w XVII w. właścicielami miejscowości byli przedstawiciele rodów Sosnowskich i Wietrzyńskich⁴⁷⁵.

- W 1678 r. w Orzechowie Nowym istniał dwór, wybudowany w w/w roku. (...) W 1705 r. w Orzechowie Starym istniał dwór drewniany z alkierzem, zbudowany na planie prostokąta z bocznym alkierzem, trójdzielny, półtoratraktowy z sienią na osi. Po jednej stronie sieni izba z alkierzem, po drugiej stronie sieni piekarnia. Dwór kryty słomą. Wybudowany w roku 1705. Właścicielem w roku 1705 był Wierzyński⁴⁷⁶.

- Miejscowość wymieniona na mapie szczegółowej województwa lubelskiego (Karola Pertheesa) z 1786 r.⁴⁷⁷.

- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodził między innymi Orzechów Stary, sprzedany wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego⁴⁷⁸.

- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że ze Starego Orzechowa należało do niej 159 osób, w tym 84 mężczyzn⁴⁷⁹.

- Miejscowość umieszczona na mapie województwa lubelskiego z 1826 r.⁴⁸⁰.

- O. Stary, wś i O. Nowy, wś, pow. włodawski, gm. Uscimów, par. Sosnowica, odl. 42 w. od Włodawy a 7 w. od Ostrowa. Są tu dwa jeziora (ob. Domasznie), pokłady torfu, młyn wodny. O. Stary ma 23 dm., 203 mk.; O. Nowy zaś 47 dm., 512 mk. Leżą między jeziorami Domasznie i Lejno. Dobra O. składały się w 1876 r. z fol. O. Nowy, awulus Czarnoładzice, os. młyn. Bobryk; wsi O. Stary i O. Nowy, rozl. mr. 3109: gr. or. i ogr. mr. 765, łąk mr. 344 past. mr. 135 wody mr. 175, lasu mr. 1616, nieuż. mr 74; bud. mur. 2, z drzewa 25; las nieurządzony. Wś O. Stary os. 26, z gr. mr. 649; wś O. Nowy os. 51, z gr. mr. 1899⁴⁸¹.

---

⁴⁷⁵ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 17.

⁴⁷⁶ I. Rolska-Boruch, Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych lubelszczyzną 1500-1700, Lublin, 1999, s. 231.

⁴⁷⁷ AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

⁴⁷⁸ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

⁴⁷⁹ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

⁴⁸⁰ Mappa jeneralna województwa lubelskiego ułożona według najlepszych źródeł przez Juliusza Colberga 1826.

- 1843 r. List gończy. Niżej wymienione Sądy wzywają uprzejmie wszelkie władze Cywilne i Wojskowe, izby na poniżej opisane osoby zbiegłe, baczną dawały oko, z ujętymi zaś wedle istniejących przepisów postąpiły. Sąd Policyi Poprawczej Wydziału Lubelskiego. Star.(ozakonnego przyp. aut.) Sruła Zelmana Gutermanna o liczne kradzieże obwinionego, dawniej we wsi Orzechowie Guberni Podlaskiej zamieszkiwać mającego lat 30 liczyć mogącego, wzrostu średniego, włosów na głowie i brodzie czarnych kędzierzawych, twarzy okrągłej, oczu czarnych. Lublin dnia 23 Paźdz: (4 Listopada) 1843 r.⁴⁸².

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Orzechowa Starego otrzymali 649 mórg i 117 przętów ziemi uprawnej⁴⁸³.

- W Orzechowie Nowym chłopci dostali prawo do drzewa na opał, drzewo na remonty według potrzeby oraz prawo wypasania 279 sztuk bydła rogatego. W 1882 r. wobec kontrowersji o ilość przypadającego chłopom drzewa spisano szczegółowo prawa chłopów w tym zakresie. Przysługiwało im corocznie 2 sosen (długość po 18 łokci, grubości 13 cali w szerszym i 7 cali w węższym końcu) na remonty, 26 wozów jednokonných lub 17 1/3 dwukonných. Raz na trzy lata chłopci otrzymywali graba (długości 15 łokci, 10 cali grubości w szerszym i 6 cali w węższym końcu) oraz na ogrodzenie dąb (długości 15 łokci i grubości 12 cali w szerszym i 6 1/2 cala w węższym końcu) i 31 żerdzi (długości 15 łokci i grubości 5 cali w węższym końcu). Co pięć lat przysługiwał im – dąb bez kory na narzędzia (długości 2 łokci i grubości 12 cali w szerszym i 6 1/2 cala w węższym końcu). Podobne serwitutu otrzymali chłopci z sąsiedniego Orzechowa Starego, z tym, że mieli oni również prawo do połowu ryb w jeziorze Skomielno⁴⁸⁴.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 16 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 97 osób z Orzechowa Starego⁴⁸⁵.

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej⁴⁸⁶.

---

⁴⁸¹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 271-272.

⁴⁸² Dziennik Urzędowy Gubernii Lubelskiej nr 3 z 1843 r. s. 39. Pisownia oryginalna.

⁴⁸³ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

⁴⁸⁴ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 101.

⁴⁸⁵ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

⁴⁸⁶ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

- Bank włościański w przeciągu roku 1910 nabył w guberni naszej (siedleckiej przyp. aut.) następujące majątki: (...) Orzechów Wielki A. (pow. włodawski), morg. 1698, pręt. 163 za 159500 rb. – Grinbauma i In. Z wolnej ręki (...) ⁴⁸⁷.

- Z 18 na 19 marca 1911 r. w majątku Orzechów Grynbergów kilku złoczyńców, sterryzowawszy służbę, zrabowało gotówki przeszło 600 rb. i kosztowności za kilkaset rubli, tak, że ogólny rabunek oceniony jest na przeszło 1500 rub. Rabusie gospodarowali przeszło 4 godziny, każąc się gościć i przyglądać sobie, mówiąc żeby im się dobrze przyglądano, aby na wypadek schwytania nie posądzać innych.

Orzechowski folwark stoi w oddali od wsi i dlatego amatorzy cudzej własności czuli się bezpiecznie i wcale nie śpieszyli się z odjazdem ⁴⁸⁸.

- 1913 r. Sprzedaż majątku. Należący do Banku włościańskiego majątek Orzechów Wielki w pow. włodawskim, obejmujący 154 morgi przestrzeni, będzie sprzedany na licytacji bez ograniczenia wyznania nabywcy. Majątek ten oszacowany został na 22,540 rb. 20,286 rb. może być rozłożone na raty. O nabyciu tego majątku ubiegają się okoliczni włościanie katolicy ⁴⁸⁹.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Uścimów. Posiadała 51 domów i 3 budynki z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyła 268 osób, w tym 130 mężczyzn oraz 138 kobiet, w tym 140 rzymskokatolików i 128 prawosławnych. 242 osoby deklarowały narodowość polską a 26 żydowską ⁴⁹⁰.

- W 1928 r. Jan Trupach był właścicielem jednego drzewka morwy czarnej ⁴⁹¹.

- W 1935 r. w skład gromady Orzechów Stary wchodziła wieś Orzechów Stary wieś, Bobryk osada i Orzechów kolonia ⁴⁹².

- 8 XI 1941. Żandarmi rozstrzelali rolnika. Zginął Teodor Bakun. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy (...) VIII 1942. Hitlerowcy zamordowali 6 osób. (...IX 1942. Funkcjonariusze żandarmerii rozstrzelali 2 mężczyzn i 2 kobiety - obywateli polskich pochodzenia żydowskiego.

---

⁴⁸⁷ Głos Podlasia nr 6 z 1911 r. s. 6.

⁴⁸⁸ Głos Podlasia nr 4 z 1911 r. s. 8.

⁴⁸⁹ Głos Podlasia nr 7 z 1913 r. s. 6.

⁴⁹⁰ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

⁴⁹¹ S. Kopczyński, Przemysł Ludowy..., s.97.

⁴⁹² Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

(...) 9 V 1943. Policjanci hitlerowscy rozstrzelali mężczyznę. (...) 25 XI 1943. Penetrujący teren policjanci hitlerowscy zastrzelili 3 mężczyzn. (...) Jesień 1943. Funkcjonariusze żandarmerii rozstrzelali 2 mężczyzn. Nazwiska ofiar: Bakun Mieczysław, Chomiuk Jan. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy⁴⁹³.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Orzechowa Starego wysiedlono 17 rodzin (57 osób)⁴⁹⁴.

- Po wojnie (II światowej przyp. aut.) utworzono we wsi Szkołę Podstawową (istniała do 1999 r.)⁴⁹⁵.

- 1996 r. Od dwóch lat istnieje zespół ludowy. Prezentuje pieśni, utwory satyryczne, kabaretowe. Najstarszą członkinią jest Halina Muzyka. Ponadto występują: Jadwiga Piekarcz, Ewa Krystyna Jabłońska, Helena Grodek, Ewa Szymańska i Stanisław Wawszczak, akordeonista⁴⁹⁶.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. ze Starego Orzechowa do rady gminy w Sosnowicy startowali: Dariusz Krzysztof Branica (zdobył 27 głosów) KW PiS; Marian Antoni Szuptarski (uzyskał 51 głosów i zdobył mandat), KW PiS; Jan Rapczuk (2 głosy) KW Samoobrona RP; Anna Irena Nowicka (6 głosów), KWW RDS⁴⁹⁷.

Najstarsze obiekty budownictwa

- Szkoła, ob. dom mieszkalny nr 5, wł. Józef Mischczuk, drewn., ok. 1910; 4 zagrody, najstarsza nr 72, wł. Kazimierz Kowaluk: dom, drewn., ok. 1920, stodoła, drewn., ok. 1922; 26 domów z lat 1920-1939; stodoła w zagrodzie nr 9, wł. Waldemar Piwnicki, drewn., ok. 1935; stodoła w zagrodzie nr 83, wł. Tadeusz Małecki, drewn., ok. 1920; spichlerz w zagrodzie nr 75, wł. Antoni Działko, drewn., ok. 1920⁴⁹⁸.

---

⁴⁹³ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 98-99.

⁴⁹⁴ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoszkowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

⁴⁹⁵ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 82.

⁴⁹⁶ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁴⁹⁷ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁴⁹⁸ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 305-306.

Cmentarze i mogiły

- Cmentarz w lesie ok. 1 km na zachód od drogi Łęczna-Sosnowica i ok. 250 m na północ od drogi gruntowej Orzechów-Uścimów (niemiecki). Pod rozłożystym dębem usypano 25 mogił ziemnych w 6 rzędach⁴⁹⁹. Cmentarz zakaźny (choleryczny). Założony w 2 poł. XIX w. Najstarsze istniejące nagrobki - NN - pochodzą z 2 poł. XIX w. Powierzchnia 0,01 ha.⁵⁰⁰
- Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej (1915 r.) - urządzony na skraju drogi Łęczna-Sosnowica. Powierzchnia 0,04 ha.⁵⁰¹. W 2002 r. na kopcu ustawiono płytę pamiątkową⁵⁰².
- Cmentarz wojenny z 1915 r. położony w polu na wschód od drogi Łęczna-Sosnowica ze śladami mogił ziemnych. Powierzchnia 0,03 ha.⁵⁰³
- Cmentarz z I wojny światowej (niemiecki). Założony w 1915 r. i pocz. lat dwudziestych okresu międzywojennego. Powierzchnia 0,015 ha. Położony w lesie (las mieszany) w odległości ok. 1 km. na zachód od drogi Łęczna - Sosnowica i ok. 250 m na pñ. od drogi gruntowej z Orzechowa do Uścimowa⁵⁰⁴.

TURNO, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°11'E i 51°33'N). W 2008 r. we wsi mieszkały 55 osoby, w tym 4 uczniów szkół średnich 2 kawalerów powyżej 30 roku życia, 8 wdów i 2 wdowców. Najstarszym mieszkańcem wsi był Jan Artyszuk (l. 83). Było 50 gospodarstw domowych. Ich właściciele posiadali między innymi: 8 samochodów osobowych, 1 samochód ciężarowy, 10 ciągników, 1 kombajn, 1 antenę satelitarną oraz 16 domów drewnianych, w tym 2 opuszczone⁵⁰⁵. Wszystkie domostwa posiadały przyłącza do wiejskiego wodociągu. Sołtysiem był Henryk Grzegorzczuk. Obowiązki radnej gminy pełniła Bożena Marianna Lędzwa. Była świetlica wiejska oraz kuźnia (właściciel Jan Wojtalski). Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁵⁰⁶.

Z dziejów

- Datowane na 1477 r. W 1538 r. Thurna. Turno, Turna w 1541 r.⁵⁰⁷.

⁴⁹⁹ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 111-112.

⁵⁰⁰ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz zakaźny (choleryczny) w Orzechowie Starym, sygn. 203.

⁵⁰¹ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz z I wojny w Orzechowie Starym, sygn. 202.

⁵⁰² Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁵⁰³ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz z I wojny w Orzechowie Starym, sygn. 204.

⁵⁰⁴ AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz z I wojny (niemiecki) w Orzechowie Starym, sygn. 205.

⁵⁰⁵ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁵⁰⁶ Tamże.

⁵⁰⁷ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 197.

- Na północno-zachodnich krańcach ziemi chełmskiej początek XVI w. wyznaczał etapy intensywnej rozbudowy włości majątkowej Sosnowskich, której bazą była wieś Sosnowica. (...) Podjęte przedsięwzięcia kolonizacyjne (...) pozostawiły trwały ślad. Zmaterializował się on w postaci dwóch osad: Turna i Woli Orzechów (obec. Orzechów Nowy). Pierwsza z nich obdarzona była kilkoma funkcjami równoległe, lecz używanymi wymiennie, nazwami. W 1504 r. w źródłach pojawia się Wola Sosnowska dieta Turna, gdy zaledwie kilka wierszy dalej (w tej samej zapisce) wymieniona jest już prefata Wolya Turna⁵⁰⁸.
- W 1564 r. miejscowość wymieniona w księdze poboru Ziemi i powiatu chełmskiego nr 37. Wówczas Turna. Współwłaściciele: Jan Sosnowski i Fryderyk Wietrzyński⁵⁰⁹.
- W 2 poł. XVI i w XVII w. właścicielami miejscowości byli przedstawiciele rodów Sosnowskich i Wietrzyńskich⁵¹⁰.
- Na podstawie rejestru poborowego Ziemi Chełmskiej z 1690 r. oraz innych materiałów (wiadomo, że przyp. aut.) Turno podzielone była pomiędzy kilku właścicieli⁵¹¹.
- Miejscowość wymieniona na mapie Metzburga z lat 1797 - 1803⁵¹².
- W 1801 w skład dóbr Sosnowica wchodził między innymi Turno, sprzedane wraz z całością posiadłości przez córki Józefa Sosnowskiego: Katarzynę Platerową i Ludwikę Lubomirską – byłemu szambelanowi Jego Królewskiej Mości Józefowi Sosnowskiego⁵¹³.
- Statystyka wiernych parafii unickiej w Sosnowicy z 1818 r. podaje, że z Turna należały do niej 362 osoby, w tym 172 mężczyźni⁵¹⁴.

⁵⁰⁸ W. Czarnecki, Rozwój sieci osadniczej Ziemi Chełmskiej w latach 1451-1510, w: Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999, s. 34.

⁵⁰⁹ A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902, s. 183.

⁵¹⁰ AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 17.

⁵¹¹ Ziemia Chełmska, 1961, s. 177-178.

⁵¹² Mapa Metzburga (1797 - 1803).

⁵¹³ M. Harasimiuk, A. Świeca, R. Krukowska, A. Tucki, Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007, s. 51.

⁵¹⁴ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 127.

- Turna, wś i folw., pow. włodawski, gm. Turna, par Hola (r. g.) i Sosnowica (r. ł.), odl. 25 w. od Włodawy, ma 28 dm., 314 mk. W 1827 r. 56 dm., 260 mk. Fol. T. w r. 1866 rozl. mr. 1177: gr. or. i ogr. mr. 785, łąk mr. 121, past. mr. 34, lasu mr. 208, nieuż. mr. 29; bud drewn. 8; las nieurzadzony. Wś T. os. 29, mr. 750. T. gmina graniczy z gm. Dębowa-Kłoda, Krzywowierzba, Wiryki, Hańsk, Uścimów i Wola Wereszczyńska, urząd gminy we wsi Zamołodycze, urząd powiatowy i st. poczt. we Włodawie o 21 w. Ma 7508 mr., 7958 mk. (5525 prawosł., 835 kat., 611 prot., 496 żyd. Sąd gm. okr. III we wsi Wereszczyńska Wola. W skład gminy wchodzi Bohutyn, Bruss, Czerniejów, Dębiny, Górki, Hola, Kropiwki, Laski, Leśniów, Ludwiczyn, Maryanka, Nowiny, Olchówka, Piesia Wola, Skorodnica, Sosnowica, Szmokotówka, Turno, Wołoska Wola, Zamołodycze⁵¹⁵.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Turna otrzymali 840 mórg i 187 przętów/48 mórg 010 przętów ziemi uprawnej⁵¹⁶.

- Od 1867 r. wieś dała swoją nazwę gminie „Turna” (tak wówczas mówiono) w pow. włodawskim. Siedzibą Zarządu Gminy była wieś Zamołodycze⁵¹⁷.

- W 1886 r., już po uwłaszczeniu, wieś liczyła 29 gospodarstw wiejskich. Właścicielem majątku Turno o powierzchni 1278 mórg była wówczas Justyna Zembrzaska⁵¹⁸.

- W 1898 r. dzieci z Turna uczęszczały do szkoły carskiej w Holi⁵¹⁹.

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 20 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 19 osób z Turna⁵²⁰.

- W 1905 r. w gminie Turno mieszkało: 2170 katolików (30,7% wszystkich mieszkańców), 2388 prawosławnych (33,8%), 1609 ewangelików (22,6%), 909 Żydów (12,8%). Razem gmina liczyła 7076 mieszkańców⁵²¹.

- Miejscowość wymieniona na mapie województwa lubelskiego z 1914 r.⁵²².

⁵¹⁵ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 400.

⁵¹⁶ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

⁵¹⁷ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 83.

⁵¹⁸ Tamże.

⁵¹⁹ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 87.

⁵²⁰ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s. 41.

⁵²¹ H. Wiercieński, W sprawie wydzielenia Chełmszczyzny, Warszawa, 1910, s. 40.

⁵²² Mapa województwa lubelskiego z 1914 r.

- Gmina Turno, w ramach przysługujących jej pewnych funkcji sędowniczych – jak pozostałe jednostki - wybierała sędziego gminnego i jego zastępcę. W 1914 r. zastępcą sędziego był Grzmisław Krassowski, młody ziemianin wyznania rzymskokatolickiego⁵²³.

- Według spisu z 30 września 1921 r. Turno wieś i folwark należały do gminy Turno. Wieś posiadała 53 domy i 274 mieszkańców, w tym 133 mężczyzn oraz 141 kobiet, w tym 75 rzymskokatolików, 177 prawosławnych i 22 wyznania mojżeszowego. 75 osób deklarowało narodowość polską, 177 rusińską i 22 żydowską. Folwark: 2 domy i 21 mieszkańców, w tym 9 mężczyzn oraz 12 kobiet, w tym 21 rzymskokatolików, wszyscy narodowości polskiej⁵²⁴.

- W 1926 r. wieś i gmina (z przynależnościami: Bruss, Dębina, Hola, Kropiwki, Marjanka Stara, Piesia Wola, Szmokotówka – (w 1921 r. 9 domów i 50 mieszkańców, w tym 20 mężczyzn i 33 kobiety, w tym 42 rzymskokatolików i 11 prawosławnych, w tym 42 osoby narodowości polskiej i 11 - rusińskiej⁵²⁵), Wołoska Wola). W omawianym okresie liczyło 274 mieszkańców. Właścicielami ziemskimi byli: Wojciech Biernacki (Izabelin 201), Leon Grabowski (Libiszów 543), Władysław Kamiński (Karolin 77), Stan. Karpińskiego Sukc. (W.W.171), Grzmisław Krassowski (P.W. 688), Stefan Kremky (Walerjanów 142), Teodor Libiszowski (Sosnowica Lasek 1206), Grzegorz Oleksiejuk (Pasieki 67), Tom. Potocki (140), Kazimierz Strzelec (Zacisze 60), Ludw. Wojno (Ludwiczyn 84), Józ. Załuska (B. 1945), Ignacy Zawadzki (Zawady Bór 99). Usługi świadczyli: S. Wawrzycki (W.W. - cieśla), S. Drozda (B.), J. Filipowicz (W.W.), J. Hodeński (B.) - kołodzieje, W. Czerwiński (B.), A. Dąbrowski, M. Kasperski (D.) - kowale, H. Maśluch (B.) - krawiec, J. Szafran (P.W.) - eksploatacja lasów, J. Baniek (W.W.), J. Borczeck (B.), S. Goldwasser (W.W.) - artykuły spożywcze, I. Stół i M. Stół (B.) - szewcy, J. Boreczek (B.) - wyroby tytoniowe, F. Chudaś (M.S.), A. Martynowski (H.), J. Matysiak (Sz.), D. Strupak (K.) - wiatraki⁵²⁶.

- W 1928 r. we wsi rosły 2 drzewka morwowe (1 morwa czarna i 1 morwa biała). Ich właścicielem był Dawid Knopmacher⁵²⁷.

⁵²³ M. Kolacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 88.

⁵²⁴ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

⁵²⁵ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

⁵²⁶ Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, Bydgoszcz 1926/27, s. 1186.

⁵²⁷ S. Kopczyński, Przemysł Ludowy..., s.97.

- W 1935 r. w skład gromady Turno wchodziły: Turno wieś i Turno folwark⁵²⁸.
- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 49 dzieci, w tym 19 rzymskokatolików i 30 prawosławnych. W placówce pracował 1 nauczyciel⁵²⁹.
- W 1940 r. w miejscowości funkcjonował szkoła ukraińska, do której uczęszczało 36 dzieci. Zajęcia prowadził Jewken Horbowycz⁵³⁰.
- XII 1942. Żandarmi rozstrzelali Żydówkę. Zwłoki pochowano w miejscu zbrodni. (...) IV 1944. Podczas pacyfikacji wsi, żandarmi zamordowali mieszkańca wsi. Zginął Jan Filipiuk. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy⁵³¹.
- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wołoskowola. Miała 305 mieszkańców⁵³².
- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Turna wysiedlono 44 rodziny rodzin (152 osoby)⁵³³.
- Spis gospodarstw poukraińskich w Turnie, sporządzony przez Zarząd Gminy Wołoskowola zawiera 45 pozycji. Ich poprzedni właściciele dysponowali na 269,65 ha, na ogólny obszar użytków rolnych gromady – 500 ha. Ilość gospodarstw polskich – 33. Ogólny obszar użytków rolnych będących w posiadaniu Polaków – 263 ha⁵³⁴.
- W lipcu 1947 r. wieś została spalona przez UPA. Odbudowała się w niewielkim stopniu. Na opuszczonych poukraińskich polach zorganizowano PGR. Dla pracowników PGR wybudowano osiedle mieszkaniowe, z ujęciem wody, siecią wodociagową, siecią kanalizacyjną i oczyszczalnią ścieków. Po likwidacji PGR ziemia jest dzierżawiona.

⁵²⁸ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁵²⁹ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

⁵³⁰ L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 66-68.

⁵³¹ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 108.

⁵³² Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁵³³ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoskowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

⁵³⁴ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 142, k-47-48. Dokument został sporządzony zapewne już po wysiedleniu z tych terenów Ukraińców. Warto odnotować, że w rubrykach pozostawiony inwentarz martwy i żywy zapisano „żaden”, a na pozostawionych 47 budynków mieszkalnych, w 27 przypadkach ich stan określono jako zły.

Osiedle popegeerowskie przejęła utworzona specjalnie Spółdzielnia Mieszkaniowa w Turnie⁵³⁵.

- Ankieta z 1949 r. podaje, że w miejscowości żyło: 9 dzieci do lat 7, 9 dzieci do lat 14, 29 kobiet i 23 mężczyzn. Łącznie we wsi mieszkało 100 osób, w tym 96 Polaków i 4 Ukraińców⁵³⁶.

- Wykaz gminny analfabetów podaje, że w 1951 r. w Turnie mieszkało 25 analfabetów⁵³⁷.

- Wykaz kowali gminy Wołoskowola z 1951 r. podaje, że w Sosnowicy usługi kowalskie świadczył Jan Wojtalski⁵³⁸.

- W 1951 r. sołtysem wsi był Jan Artyszuk, PZPR, a obowiązki podsołtysa pełnił Józef Wójcik, PZPR⁵³⁹.

- Plan kontraktacji roślin przemysłowych gminy Wołoskowola na 1953 r. przewidywał, że mieszkańcy wsi mogą zakontraktować: 0,1 ha buraków cukrowych, 0,05 ha maku, 0,1 ha fasoli, 2 ha gryki, 0,05 ha kukurydzy, 1,75 ha lnu na słomę i 0,4 ha lnu na włókno⁵⁴⁰.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Holi⁵⁴¹.

- Decyzją Rady Ministrów w 1958 r. z gromady Hola, w powiecie włodawskim wyłączone zostały wsie Kropiwki, Turno oraz PGR Turno i włączono je do gromady Sosnowica w powiecie parczewskim⁵⁴².

- Delegatem na I Konferencję Wyborczą Przedzjazdową PZPR w Chełmie, odbytej 17 listopada 1975 r. był Jan Artyszuk⁵⁴³.

---

⁵³⁵ S. Jadczak, Gmina Sosnowica..., s. 83.

⁵³⁶ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Sprawy różne dotyczące ewidencji i kontroli ruchu ludności 1950, sygn. 146, k-15-16.

⁵³⁷ APLOCh, Akta gminy Wykaz analfabetów 1951, sygn. 143.

⁵³⁸ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, Korespondencja Rolnictwo i Leśnictwo 1952, sygn. 140.

⁵³⁹ APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 2, k- 1-2.

⁵⁴⁰ Tamże.

⁵⁴¹ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

⁵⁴² Dz.U. z 1958 r. Nr 76, § 4, ust. 1. Rozporządzenia Rady Ministrów poz. 392.

⁵⁴³ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1.

- W 1981 r. zastępcą członka KW PZPR w Chełmie była Ewa Korcz, rolniczka ze wsi Turna. Luty 1984 – październik 1986: zastępcą członka KW PZPR – Lech Nowaczek, dyrektor Zakładu Rolnego w Turnie⁵⁴⁴.

- W 1996 r. wieś została stelefonizowana⁵⁴⁵.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Turna do rady gminy w Sosnowicy startowali: Marianna Bożena Lędźwa, (zdobyła 29 głosów i uzyskała mandat), Komitet Wyborczy PSL; Henryk Andrzej Grzegorzczuk (27 głosów) KW PiS; Czesław Józef Kalita (15 głosów) KW Samoobrona RP; Marek Andrzej Łoś (13 głosów), KWW RAZEM Dla Sosnowicy; Mirosław Sawicki (7 głosów) i Tadeusz Niedziałek (10 głosów) KWW NKWW⁵⁴⁶.

Najstarsze obiekty budownictwa

- Zagroda nr 25, wł. Antoni Wojtalski: dom i stodoła drewn., ok. 1930; 9 domów z lat 1920-1930⁵⁴⁷.

TURNO PGR. (zwane Turno Osada), gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°11'E i 51°33'N). W 2008 r. we wsi mieszkały 128 osoby, w tym 5 uczniów szkół średnich, 1 stara panna, 6 kawalerów powyżej 30 roku życia i 5 wdów. Było 58 gospodarstw domowych. ich właściciele posiadali między innymi: 25 samochodów osobowych, 2 ciągniki i 3 anteny satelitarne⁵⁴⁸. Wszystkie domostwa posiadały przyłącza do spółdzielczego wodociągu. Wchodził w skład sołectwa Turno. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁵⁴⁹.

Z dziejów

- W latach 1946-47 wyjechała ze wsi dobrowolnie lub pod przymusem większość ukraińskich mieszkańców wsi. Aby uniemożliwić osiedlanie się repatriantów zza Bugu w lipcu 1947 r. wieś została spalona przez UPA (Ukraińską Powstańczą Armię przyp. aut.). Odbudowała się w niewielkim

⁵⁴⁴ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.

⁵⁴⁵ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 83.

⁵⁴⁶ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁵⁴⁷ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 310.

⁵⁴⁸ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁵⁴⁹ Tamże.

stopniu. Na opuszczonych poukraińskich polach zorganizowano PGR (Państwowe Gospodarstwo Rolne przyp. aut.). Dla pracowników PGR wybudowano osiedle mieszkaniowe z ujęciem wody, siecią wodociągową, siecią kanalizacyjną i oczyszczalnią ścieków. Po likwidacji PGR ziemia jest dzierżawiona. osiedle popegeerowskie przejęła utworzona specjalna Spółdzielnia Mieszkaniowa w Turnie⁵⁵⁰.

- Decyzją Rady Ministrów w 1958 r. z gromady Hoła, w powiecie włodawskim wyłączone zostały wsie Kropiwki, Turno oraz PGR Turno i włączono je do gromady Sosnowica w powiecie parczewskim⁵⁵¹.

- W 1992 r. uległo likwidacji Państwowe Gospodarstwo Rolne w Turnie. Wchodziło w skład Kombinatu PGR w Urszulinie. Ziemię po gospodarstwie - 365 ha - zakupił Mariusz Furtak⁵⁵².

ZACISZE, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°06'E i 51°32'N). W 2008 r. we wsi mieszkały 30 osoby, w tym 1 uczeń szkoły podstawowej, 3 gimnazjalistów, 4 uczniów szkół średnich, 2 studentów, 1 stara panna, 2 kawalerów powyżej 30 roku życia i 1 wdowa. Były 4 gospodarstwa domowe i 12 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 7 samochodów osobowych, 1 ciągnik i 1 dom drewniany⁵⁵³. Ludową twórczość artystyczną oprowadzili: Leon Woźniak (wypalanie koszyków i Anna Paśnik (hafciarstwo). Miejscowość wchodziła w skład sołectwa Sosnowica Dwór⁵⁵⁴.

Z dziejów

- Wieś powstała po uwłaszczeniu w 1864 r.⁵⁵⁵.

- Zacisze, Z., folw., pow. włodawski, gm. Horodyszczce, par. Wisznice, odl. 34 w. od Włodawy. W r. 1885 folw. Z lit. A. oddzielony r. 1870 od dóbr Wisznice, rozl. mr. 457: gr. or. i ogr. mr. 196, łąk mr. 126, past. mr. 36, lasu mr. 89, w odpadkach mr. 5, nieuż. mr. 5; bud. drew. 8, płodozm. 6 pol. las nieurządzony⁵⁵⁶.

⁵⁵⁰ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 83.

⁵⁵¹ Dz.U. z 1958 r. Nr 76, § 4, ust. 1. Rozporządzenia Rady Ministrów poz. 392.

⁵⁵² Zestawienie - analiza z działalności gospodarczo finansowej gospodarstw zgrupowanych w Inspektoracie PGR Chełm, maszynopis, bez roku wydania.

⁵⁵³ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁵⁵⁴ Tamże.

⁵⁵⁵ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 84.

⁵⁵⁶ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 479.

- W 1867 r. miejscowość związana z gminą (gromadą) Wola Wereszczyńska w pow. włodawskim⁵⁵⁷.
- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.). Wówczas w Guberni Siedleckiej⁵⁵⁸.
- Według spisu z 30 września 1921 r. Zacisze folwark należał do gminy Turno. Posiadał 3 inne budynki z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczył 17 osób, w tym 7 mężczyzn oraz 10 kobiet, w tym 9 rzymskokatolików i 8 prawosławnych. Wszyscy deklarowali narodowość polską⁵⁵⁹.
- Niewielka miejscowość śródleśna miała przed II wojną światową 8 gospodarstw ukraińskich. Funkcjonował tu młyn K. Strzelca⁵⁶⁰.
- W latach 70-tych (XX w. przyp. aut.) zbudowano w Zaciszu blok mieszkalny pracowników Nadleśnictwa. (...) W 1996 r. Zacisze zostało stelefonizowane⁵⁶¹.
- W 1996 r. Zacisze zostało stelefonizowane⁵⁶².
- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Zacisza do rady gminy w Sosnowicy startował Ryszard Tokarzewski (uzyskał 22 głosy i mandatu nie zdobył), KW PiS⁵⁶³.

ZBÓJNO, gmina Sosnowica, powiat parczewski. (23°09'E i 51°30'N). W 2008 r. we wsi mieszkało 47 osób, w tym 3 uczniów szkół podstawowych, 1 uczeń szkoły średniej, 3 panny, 6 kawalerów powyżej 30 roku życia i 4 wdowy. Były 22 gospodarstwa domowe i 39 gospodarstw rolnych. ich właściciele posiadali między innymi: 9 samochodów osobowych, 6 ciągników, 1 antenę satelitarną i 11 domów drewnianych⁵⁶⁴. Sołtysem był

⁵⁵⁷ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 84.

⁵⁵⁸ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

⁵⁵⁹ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 120.

⁵⁶⁰ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 84.

⁵⁶¹ Tamże.

⁵⁶² S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 84.

⁵⁶³ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁵⁶⁴ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

Jerzy Stosulski. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁵⁶⁵.

Z dziejów

- W okolicach Zienek istniały (...) dwie wsie zamieszkiwane przez oczynszowanych chłopów. Pierwszą z nich by Lipnik, założony 1 I 1906 r. (...) 1 I 1807 r. Karol Godowski zawarł porozumienie z kolonistami osiadającymi w Zbójnie. W 1846 r. zamieszkiwało tam czterech gospodarzy – Mikołaj Sokołowski, Marianna Rycińska, Józef Zalewski i Marcin Niciewski. Posiadali oni po 8 morów, w tym pół morgi siedliska z ogrodem, 5,5 morgi ziemi ornej i 2 morgi łąk. Każdy z nich wysiewał rocznie 3 korcy oziminy i 3 korcy zbóż jarych. W zamian opłacali oni 6 rb. rocznie czynszu i podatki takie same jak w Lipniku (podymny – 85 kop., liwerunkowy – 80 kop., szarwark drogowy – 90 kop., transportowy – 3 kop., rekrucki – 3 kop. (przyp. aut.). Chłopi (...) otrzymywali również bezpłatne drzewo i opał oraz mieli wolność wypasania swojej trzody w lasach pańskich za zezwoleniem. W zamian jednak musieli odrabiać latem 20 dni pańszczyzny pieszej oraz odbywać 10 dni przymusowego najmu⁵⁶⁶.

- W 1827 r. miejscowość należała do gminy Wereszczyńska Wola⁵⁶⁷.

- Stosunkowo młoda wieś, w XIX w. wchodziła w skład dóbr Łomnica (w 1866 r. miała 7 gospodarstw). Od 1867 r. związana z gminą (gromadą) Wola Wereszczyńska w pow. włodawskim⁵⁶⁸.

- Datowane na 1884 r. (?)⁵⁶⁹.

- Zapomnianą dziś częścią wsi Zbójno jest Janówka, która liczy 2 domostwa. Jej nazwa pochodziła prawdopodobnie od nazwy karczmy „Janówka”, która w XIX w. stała na polu Jana Grzeszczuka⁵⁷⁰.

- Zbójno. Z., wś, pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. Wereszczyn, ma 6 dm., 86 mk., 93 mr. Wchodzi w skład dóbr Łomnica⁵⁷¹.

---

⁵⁶⁵ Tamże.

⁵⁶⁶ M. Kołacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 98-99.

⁵⁶⁷ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 419.

⁵⁶⁸ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 84.

⁵⁶⁹ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 204.

⁵⁷⁰ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

⁵⁷¹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. 499.

- Miejscowość wymieniona na mapie - wykaz miast i gmin w powiecie radzyńskim, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie. Wieś przed 1866 r. Wówczas majdan Zbójno⁵⁷².

- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 18 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm. W tym było 13 osób ze Zbójna- 17/30 IV 1905 r. car Mikołaj II ogłosił słynny ukaz tolerancyjny. Skorzystało z niego ponad tysiąc unitów w parafii sosnowickiej i 17 maja przeszło z prawosławia na katolicyzm⁵⁷³.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Posiadała 8 domów, w których mieszkało 57 osób, w tym 29 mężczyzn i 28 kobiet, w tym 57 rzymskokatolików, wszyscy narodowości polskiej⁵⁷⁴.

- W 1935 r. w skład gromady Zbójno wchodziły: Zbójno wieś i Janówka kolonia⁵⁷⁵.

- 10 VI 1942. Podczas masowej łapanki żandarmi zabili młodego rolnika. Zginął Franciszek Kowalczyk, l. 18. Zwłoki pochowano na cmentarzu w Sosnowicy. (...) 25 VI 1942. Podczas pacyfikacji wsi żandarmi rozstrzelali rolnika oraz kilku jeńców radzieckich. Nazwisko Polaka: Julian Pilarski, l. ok. 60. Polak poniósł śmierć za udzielanie schronienia jeńcom radzieckim. Pochowany na cmentarzu w Sosnowicy⁵⁷⁶.

- 25 czerwca 1942 r. Niemcy dokonali pacyfikacji Zbójna - zastrzelili 50-letniego Juliana Pilarskiego i przechowywanych przez niego jeńców sowieckich. Spalili też zabudowania Pilarskiego⁵⁷⁷.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Miała 200 mieszkańców⁵⁷⁸.

---

⁵⁷² AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

⁵⁷³ J. Geresz, Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002, s.41.

⁵⁷⁴ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 121.

⁵⁷⁵ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁵⁷⁶ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 121.

⁵⁷⁷ S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 85.

⁵⁷⁸ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

- W latach 1943 - 44 w Zbójnie kwaterował oddział leśny AK dowodzony przez nauczyciela z Chełma ppor. rez. Ludwika Pałysa ps. Ludwik. 11 maja 1944 r. oddział ten wszedł w skład III baonu OP 7 AK⁵⁷⁹.

- W 1944 lub 1945 r. internowany do ZSRR został Waclaw Majewski, zamieszkały w Zbójnie. Obóz nie ustalony. Powrócił 5.II.1946 r.; Stanisław Mielniczuk, ur. 20.II.1926 r., zamieszkały w Zbójnie. Obóz nie ustalony. Powrócił 5.II.1946 r.; Aleksander Skowronek, zam. w Zbójnie. Wywieziony 18.11.1944 r. do zespołu obozów Borowicze – ZSRR (był między innymi w Jegolsku i Szybatowie). Następnie przebywał w obwodzie swierdłowskim (Kamionka i Krasne). Powrócił 15.11.1947 r.; Jan Skowronek wywieziony 18.11.1944 r. do zespołu obozów Borowicze (był między innymi w Jegolsku). Data powrotu nie ustalona; Józef Skowronek, ur. 1899 r. Wywieziony w listopadzie 1944 r. do zespołu obozów Borowicze. Powrócił 2.03.1946 r.; Stefan Skowronek, ur. 1919 r., rolnik, członek AK. Wywieziony w listopadzie 1944 r. do zespołu obozów Borowicze. Zmarł w obozie; Jan Szelest ur. 1914 r., rolnik. Wywieziony w listopadzie 1944 r. z Białegostoku do obozu w Ostaszkanie. Powrócił 5.II.1946 r.; Franciszek Zalewski, rolnik. Wywieziony 18.11.1944 r. do zespołu obozów Borowicze. Powrócił prawdopodobnie w lutym 1946 r.; Marian Zalewski. Wywieziony listopadzie 1944 r. do zespołu obozów Borowicze. Powrócił 5.02.1946 r.; Tadeusz Zalewski, kowal. Obóz nie ustalony (prawdopodobnie Borowiczy). Powrócił 5.02.1946 r.⁵⁸⁰.

- Wykaz ludności gminy Wola Wereszczyńska z 15 marca 1945 r. podaje, że w miejscowości było 50 rodzin polskich (186 osób)⁵⁸¹.

- Wyciąg z powiatowego wykazu okręgów w związku z sumarycznym spisem ludności cywilnej z dnia 14 lutego 1946 r. podaje, że w skład sołectwa Zbójno wchodziła wieś Zbójno i Janówka kolonia⁵⁸².

- W 1950 r., według rejestru podatku gruntowego, miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska⁵⁸³.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Sosnowicy⁵⁸⁴.

---

⁵⁷⁹ Tamże.

⁵⁸⁰ Tygodnik Chełmski nr 7-21 z 1990 r.

⁵⁸¹ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

⁵⁸² Tamże.

⁵⁸³ APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 111.

⁵⁸⁴ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. ze Zbójna do rady gminy w Sosnowicy startowali: Anna Grzeszczuk (otrzymała 25 głosów), KW PiS; Hieronim Kazimierz Choma (22 głosy), KWW RAZEM Dla Sosnowicy⁵⁸⁵.

ZIENKI, gmina Sosnowica, powiat parczewski (23°07'E i 51°28'N). Leżał w pobliżu rzeki Piwonia. W 2008 r. we wsi mieszkało 336 osób, w tym 20 uczniów szkół podstawowych, 17 gimnazjalistów, 21 uczniów szkół średnich i 15 studentów. Było 8 gospodarstw domowych i 83 gospodarstwa rolne. ich właściciele posiadali między innymi: 45 samochodów osobowych, 3 ciągniki, 1 kombajn i 4 anteny satelitarne⁵⁸⁶. 78 gospodarstw domowych korzystało z wody bieżącej. Miejscowość leżała obok drogi powiatowej nr 06121. We wsi jest świetlica wiejska, sklep oraz filia biblioteczna, gdzie pracowała Renata Paśnik. Działalność pedagogiczną prowadziła szkoła filialna (9 dzieci, 2 oddziały)⁵⁸⁷. Ludową twórczość artystyczną prowadziła Anna Grzeszczuk (koronkarstwo). Działa także Spółdzielnia Mieszkaniowa (prezes Barbara Wojda). Sołtysiem była Barbara Wojda, a obowiązki radnych gminy pełnili: Jarosław Kostecki i Krzysztof Szeliga. W pobliżu wsi znajdowało się Jezioro Zienkowskie. Jego powierzchnia wynosiła 7,6 ha, a maksymalna głębokość to 4,9 m. Miejscowość należała do Parafii Rzymskokatolickiej w Sosnowicy⁵⁸⁸.

Z dziejów

- Datowane na 1542⁵⁸⁹. W 1564 r. Zinki. Od 1693 r. Zienki⁵⁹⁰.

- W 1564 r. miejscowość wymieniona w księdze poboru Ziemi i powiatu chełmskiego nr 37. Wówczas Zinki, współwłasność Stanisława Wereszczyńskiego i Andrzeja Wereszczyńskiego⁵⁹¹.

- Wieś wzmiankowana po raz pierwszy (? przyp. aut.) w 1564 r. podczas lustracji Ziemi Chełmskiej jako Zinki (nazwa rodowa od imienia Zi(e)nek, Zi(e)nko - od Zenona, Zenobiusza lub ukr. Zinowiej. W pobliżu obecnej wsi

⁵⁸⁵ Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁵⁸⁶ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

⁵⁸⁷ Kuratorium Oświaty w Lublinie, Dane identyfikacyjne szkół i placówek według danych SIO z 31 marca 2007 r. Nr 2007.03.31/01

⁵⁸⁸ Tamże.

⁵⁸⁹ W. Czarnecki, Przemiany sieci osadniczej w Ziemi Chełmskiej od 1511 roku..., w: Rocznik Chełmski, t. VI, Chełm, 2000, s. 47-51.

⁵⁹⁰ B. Czopek, Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Belskiej, Wrocław, 1988, s. 204.

⁵⁹¹ A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902, s. 183.

Zienki odkryto najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy Sosnowica. W kurhanie położonym na terenie Poleskiego parku narodowego, zwanym przez ludność „Szwedzka Mogiła”, przed ok. 3500 laty ludność kultury trzcinińskiej dokonała pochówku szkieletowego. Jednocześnie archeolodzy ustalili, że w tym miejscu założono w II połowie XVII wieku cmentarz grzebalny, najprawdopodobniej unicki. Znalezione tu szczątki 163 mieszkańców Polesia Chełmskiego w różnym wieku⁵⁹².

- 1659 - dwór. Wybudowany przed rokiem 1659. Właścicielami w roku 1659 byli Uhrowieccy⁵⁹³.

- Zienki, wś nad rz. Piwonią, pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. Sosnowica ma 31 dm., 242 mk., 1603 mr. Wchodzi w skład dóbr Łomnica. Na obszarze wsi znajdują się jeziora: Dolne al. Zienkowskie i Cycowskie, w pobliżu zaś jez. Mosze. W 1827 r. było 25 dm., 250 mk.⁵⁹⁴.

- W rejestrze dymów wiejskich i podatku podymnego we wsiach i miasteczkach Ziemi Chełmskiej i powiatu krasnostawskiego z 1775 r. wymienione są oprócz Woli Wereszczyńskiej wsie (...), Zienki (...)⁵⁹⁵.

- Miejscowość wymieniona na mapie Metzburga z lat 1797 - 1803⁵⁹⁶.

- Miejscowość umieszczona na mapie województwa lubelskiego z 1826 r.⁵⁹⁷.

- W 1827 r. wieś Zienki miała 25 domów i 250 mieszkańców i wchodziła w skład dóbr Łomnica w parafii rzymsko-katolickiej Wola Wereszczyńska. Dobra Łomnica składały się ze wsi Łomnica, Zienki, Lipniaki i Zbójno - miały w 1866 r. powierzchnię 1966 mórg. We wsi Łomnica były wówczas 24 osady, a w Zienkach - 35⁵⁹⁸.

- W wyniku uwłaszczenia z 1864 r. chłopci z Zienek otrzymali 1255 mórg i 160 prętów ziemi uprawnej⁵⁹⁹.

---

⁵⁹² S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 85.

⁵⁹³ I. Rolska-Boruch, Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych lubelszczyzną 1500-1700, Lublin, 1999, s. 315.

⁵⁹⁴ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880, s. 501.

⁵⁹⁵ AWOSOZLDCh, H.E. Płusa, Stare Załucze, gm. Urszulim, woj. Chełmskie, Monografia wsi, studium historyczno - etnograficzne, maszynopis, s. 29, Kielce, 1987.

⁵⁹⁶ Mapa Metzburga (1797 - 1803).

⁵⁹⁷ Mapa generalna województwa lubelskiego ułożona według najlepszych źródeł przez Juliusza Colberga 1826.

⁵⁹⁸ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 85.

⁵⁹⁹ M. Kolacz, D. Tarasiuk, Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego, Sosnowica 2008, s. 100.

- W latach 1867 - 1975 Zienki wchodziły w skład gminy (gromady) Wola Wereszczyńska w pow. włodawskim⁶⁰⁰.

- W 1891 roku miejscowość należała do parafii prawosławnej w Woli Wereszczyńskiej⁶⁰¹.

- W 1892 r. Zienki miały 32 domy i 250 mieszkańców. W latach 1834-64 właścicielem folwarku w Zienkach był Jan Godowski (konserwatysta, przeciwnik Powstania Styczniowego)⁶⁰².

- Miejscowość wymieniona na mapie Józefa Michała Bazewicza (ilustrowany atlas Królestwa Polskiego z 1907 r.) jako Zeńki. Wówczas w Guberni Siedleckiej⁶⁰³.

- Według spisu z 30 września 1921 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Posiadała 28 domów i 20 innych budynków z przeznaczeniem na zamieszkanie. Liczyła 222 osób, w tym 118 mężczyzn oraz 104 kobiet, w tym 222 prawosławnych, wszyscy narodowości polskiej⁶⁰⁴.

- W 1935 r. w skład gromady Zienki wchodziły: Zienki wieś i Zienki kolonia⁶⁰⁵.

- W 1939 r. we wsi była szkoła powszechna. Uczyło się w niej 133 dzieci, w tym 50 rzymskokatolików, 57 prawosławnych i 26 wyznania mojżeszowego. W placówce pracowało 2 nauczycieli⁶⁰⁶.

- W 1943 r. miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska. Miała 344 mieszkańców⁶⁰⁷.

- W 1944. Hitlerowcy rozstrzelali w czasie pacyfikacji 2 mężczyzn i kobietę⁶⁰⁸.

---

⁶⁰⁰ Tamże, s. 86.

⁶⁰¹ Por. APPCh, Chelmsko..., 1891, s. 20-23, sygn. 163.

⁶⁰² S. Jadcak, Gmina Sosnowica..., s. 85.

⁶⁰³ J.M. Bazewicz, Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

⁶⁰⁴ Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924, s. 121.

⁶⁰⁵ Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.

⁶⁰⁶ Por. L. Sobiecki, Z dziejów..., s. 17-20.

⁶⁰⁷ Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C, 1944, s. 35-50.

⁶⁰⁸ Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986, s. 121.

- Wykaz ludności gminy Wola Wereszczyńska z 15 marca 1945 r. podaje, że w miejscowości było 89 rodzin pochodzenia ukraińskiego (333 osoby) i 7 rodzin polskich (18 osób). Do wyjazdu na Ukrainę zgłosiło się 45 rodzin (135 osób). Wyjechało 20 rodzin (63 osoby)⁶⁰⁹.

- W ramach deportacji ludności narodowości ukraińskiej do ZSRR, na przełomie czerwca i lipca 1946 r. z Zienek wysiedlono 63 rodzin (212 osób)⁶¹⁰.

- W 1946 r. w wykazie istniejących kościołów i sekt religijnych na terenie gm. Wola Wereszczyńska umieszczono m. in. dom modlitwy Baptistów w Zienkach. W skład zarządu dozoru wchodził: Maksym Prażmowski, Roman Białasik, Paweł Pilipiuk, Adam Panasiuk⁶¹¹.

- Wyciąg z powiatowego wykazu okręgów w związku z sumarycznym spisem ludności cywilnej z dnia 14 lutego 1946 r. podaje, że w skład sołectwa Zienki wieś i Cycowce kolonia⁶¹².

- W końcu 1946 r. ukraińska wieś Zienki przestała istnieć - jej mieszkańcy wyjechali do ZSRR (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich przyp. aut.). Opuszczone gospodarstwa zostały w lipcu 1947 r. spalone przez UPA. Kiedy więc w końcu lat 40-tych XX wieku rozpoczęto organizację na poukraińskich ziemiach Państwowego Gospodarstwa Rolnego, zabudowę wsi ulokowano w nowym miejscu, ok. 1 km na południowy zachód od spalonej wsi. W latach 70-tych zbudowano tu wzorcowe osiedle PGR., wyposażone w wodę bieżącą i sieć centralnego ogrzewania i kanalizację⁶¹³.

- W 1950 r., według rejestru podatku gruntowego, miejscowość należała do gminy Wola Wereszczyńska⁶¹⁴.

- W 1954 r., po nowym podziale administracyjnym powiatu włodawskiego miejscowość należała do Gromadzkiej Rady Narodowej w Woli Wereszczyńskiej⁶¹⁵.

---

⁶⁰⁹ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

⁶¹⁰ APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73. Dane pochodzą z zestawienia dotyczącego gminy Wołoszkowola, deportacja odbywała się od 21 czerwca do 12 lipca 1946 r.

⁶¹¹ APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, USC - 1946, sygn. 161

⁶¹² APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, Ewidencja i kontrola ludności, sygn. 162.

⁶¹³ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 86.

⁶¹⁴ APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 112.

⁶¹⁵ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.

- Rozporządzeniem Rady Ministrów z 28 listopada 1961 r. z gromady Wola Wereszczyńska w powiecie włodawskim wyłączone zostały: wieś i PGR Zienki, które przyłączono do gromady Sosnowica⁶¹⁶.

- Luty 1984 – październik 1986: członek KW PZPR w Chełmie był Józef Skulimowski, brygadzysta w Zakładzie Rolnym w Zienkach⁶¹⁷.

- W 1992 r. uległo likwidacji Państwowe Gospodarstwo Rolne w Zienkach. Wchodziło w skład Kombinatu PGR w Urszulinie. Ziemię po gospodarstwie dzierżawi Jerzy Bogusław (550 ha), a 24 ha kupił Mariusz Siejko, specjalizujący się w hodowli strusi⁶¹⁸.

- W 1996 r. kontynuowano ratownicze badania kurhanu niszczonego przez lisy. Na kopcu datowanym na kulturę trzciniecką założono w XVII w. cmentarz funkcjonujący do początków wieku XVIII. Przebadano 10 arów eksplorując warstwami mechanicznymi. Założono sondáže celem rozpoznania zasięgu cmentarza. Po zakończeniu prac kopiec zrekonstruowano⁶¹⁹.

- 1999 r. Osiedle mieszkaniowe w Zienkach (gmina Sosnowica) wzbogaciło się o dwie ekologiczne inwestycje. Na potrzeby lokalnej społeczności oddano do użytku nową biologiczną oczyszczalnię ścieków, a w ubiegłym roku spółdzielcy podjęli decyzję o budowie kotłowni olejowej. Środki na ten cel pochodzą z Agencji Własnościowej Skarbu Państwa⁶²⁰.

- W 2001 r. zlikwidowana została miejscowa szkoła podstawowa. Jej początki sięgały okresu międzywojennego XX w.⁶²¹.

- W wyborach samorządowych, które odbyły się 12 listopada 2006 r. z Zienek do rady gminy w Sosnowicy startowali: Jarosław Kostecki (zdobył 70 głosów i uzyskał mandat), KW PiS; Krzysztof Szeliga, (41 głosów i uzyskał mandat), WKW SLD+SDPL+PD+UP Lewica i Demokraci; Janusz Stelmaszczyk (28 głosów) i Ryszard Olko (9 głosów) obaj KW Samoobrona

---

⁶¹⁶ Dz.U. z 1961 r. Nr 304, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1961 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwie lubelskim.

⁶¹⁷ APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.

⁶¹⁸ Zestawienie - analiza z działalności gospodarzo finansowej gospodarstw zgrupowanych w Inspektoracie PGR Chełm, maszynopis, bez roku wydania.

⁶¹⁹ Por. Wiadomości konserwatorskie województwa lubelskiego, Lublin 1999, s. 35.

⁶²⁰ A.W. Ekologiczne inwestycje, w: Tygodnik Chełmski nr 19 (202) z 9 maja 1999 r., s. 5.

⁶²¹ Materiały własne autora, maszynopis, 2007.

RP; Łucja Elżbieta Król (39 głosów) (7 głosów) KWW RAZEM Dla Sosnowicy⁶²².

Najstarsze obiekty budownictwa

- Zespół folwarczny, wł. J. Bogusław: 2 obory, mur., l. 20 XX, budynek gospodarczy, mur., l. 20 XX⁶²³.

Cmentarze i mogiły

- Cmentarz grzebalny, pounicki, z XVII-XVIII w. położony przy kurhanie⁶²⁴.
- Kurhan kultury trzcinieckiej – „Szwedzka Mogiła”. Jest to duży kopiec ziemny (20 m średnicy i 1,2 m wysokości) usypany na niewielkim północnym stoku cieką wodnego płynącego do Jeziora Zienkowskiego, ok. 700 m na wschód od szosy Zienki-Sosnowica, położony w ok. 30-letnim lesie świerkowym⁶²⁵.

---

⁶²² Strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej Wybory Samorządowe 2006 <http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

⁶²³ Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999, s. 310.

⁶²⁴ S. Jadczyk, Gmina Sosnowica..., s. 112.

⁶²⁵ Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.

Objaśnienie skrótów najczęściej w tym dziele używanych⁶²⁶.

akad. - akademia,
al. - alians, inaczej,
analf. - analfabeci, nieumiejący czytać,
apt. - apteka,
art. - artykuł,
bisk. - biskup, biskupi, -a, -e, biskupstwo,
brz. - brzeg,
c., centr. - cent austriacki,
chrz. - chrześciance,
c. k. - cesarsko - królewski,
cm. - centimetr,
cz. - część,
czet. - czetwiert,
czyt. - czytaj,
d., dm., - dom, domy,
dek. - dekanat,
dł. - długi, -a, -e, długość,
dł. g. - długość geograficzna,
domin. - dominium,
dr. - drewniany, - a, -e,
druk. - drukowany, -a, -e,
dr. żel. droga żelazna,
dyec. - dyecezya,
dz., dzies. - dziesięcina,
Dzien. - Dziennik,
emfit, - emfiteuza,
ew., ewang. - ewangelik, ewangelicki, -a, -e,
exel. - exclusive, wyłącznie,
f. - fenig pruski,
fabr. - fabryka,
fil. - filia,
fl. - floren, złoty reński,
folw. - folwark,
fr. - frant, francuski, -a, -e,
Gal. - Galicya,
Gaz. - Gazeta,
gimn. - gimnazyum,

---

⁶²⁶ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. XVIII-XIX.

gł. – głęboki, -a,-e,
gm. – gmina,
gr. kat. greko-katolicki, -a, -e,
gub. – gubernia, gubernialny, -a, -e,
ha - hektar,
hr. – hrabia, hrabstwo,
i in. - i inne,
inel. – inclusive, wyłącznie,
inst. – instytut,
izr.- izraelici, izraelski, -a, e,
jarm. – jarmark,
J.Ch. – Jezus Chrystus,
jez. – jezioro,
jęz. – język,
j.w. – jak wyżej,
k., kop. – kopiejka,
Kal. – kalendarz,
kapl. – kaplica,
kat. – katolik, katolicki, -a, -e,
kil. – kilometr,
kl. – klasą,
kob. – kobiety,
kol. – kolonia,
kom. cel. – komora celna,
kop. kopiejki,
kośc. – kościół,
kr. – król, krajcar,
król. – królewski, -a, -e,
Król. Pol. – Królestwo Polskie,
ks. – książę,
kś. – ksiądz,
kw. – kwadratowy, -a, -e,
l., ludn. – ludność,
lit. – litewski, -a, -e,
łac. – łacina
łot. – łotewski, -a, -e,
M. – Mały, -a, -e,
mad. – madziarski, -a, -e,
men. – menonici,
męż. – mężczyzna,
m. i. – między innymi,
mil. – milion,

mk. – mieszkańcy,
mko – miasteczko,
mm. – milimetr,
mr. – morg,
mrk. marka (niemiecka moneta),
mt. – metr,
mur. – murowany, -a, -e,
n. – nad,
N. – Nowy, -a, -e,
nal. – należy,
Nadw. Nadwiślańska (dr. ż.),
nied. – niedaleko,
niem. – niemiecki, -a, -e,
n. p. m. – nad powierzchnią morza,
n. s. – nowego stylu,
ob. – obacz,
obr. – obraz,
odl. – odległy, -a, -e; odległość,
odn. – odnowiony, -a, -e,
okr. – okrąg,
os. osada,
Pam. – Pamiętnik,
par. – parafia, parafialny, -a, -e,
płd. – południe,
płn. – północ,
pobl. – pobliski, w pobliżu,
pol. – polski, -a, -e,
poł. – położony, -a, -e,
półw. – półwysep,
por. – porównaj,
pow. – powiat,
prawosł. – prawosławny, -a, -e,
prod. – produkcja,
pryw. – prywatny, -a, -e,
przył. – przyległość,
przyst. – przystań, przystanek,
przyw. – przywilej,
p. w. – pod wezwaniem,
r. - rok,
ref. – reformowani (ewangelicy),
reg. – regencja,
rob. – robotnicy,

rodz. – rodzina,
roln. – rolnik, -cy,
ross. – rosyjski, -a, -e,
rs. – rubel srebrny,
rz. – rzeka,
rz.-kat. – rzymski-katolik, -cy,
rząd. – rządowy, -a, -e,
sąż., sąż. – sążeń, sążeń,
s. gm. - sąd gminny,
s. s. - starego stylu,
st. stopa; stacya; stopień,
St. – Stary; Sanet,
staroż. – starożytny,
st. dr. ż. – stacya drogi żelaznej,
stol. – stolica,
st. p. stacya pocztowa,
str. – stronnica,
st. tel. – stacya telegraficzna,
stul. – stulecie,
stwo – starostwo,,
sz., szer. – szeroki, -a, -e, szerokość,
sz., sześć. – sześcienny, -a, -e,
sz. g. – szerokość geograficzna,
szk. – szkoła,
szl. – szlachecki, -a, -e,
Szl. - Szląski,
szp. – szpital,
Ś., Św. – Świety, -a, -e,
t. – tom; tona,
tal. – talar,
tm. – tamże,
t.n. – tegoż nazwiska,
tys. – tysiąc,
u. gm. – urząd gminny,
um. – umarł, uniw. – uniwersytet,
ur. - urodził się,
v. – vel, albo; von,
vol. – volumen, tom,
w. – wiek; wiorsta,
W. – Wielki, -a, -e,
w. a. - waluty austriackiej,
Wiad. – Wiadomości,

W. Ks. P. – Wielkie Księstwo Poznańskie,
wł. – włóka,
wł., włas. – własność,
właś. – właściwy,
włośc. – włościanie, włościanski -a, -e,
woj. – województwo,
wsch. – wschód, wschodni, -a, -e,
wś – wieś,
wyd. – wydanie,
wym. – wymawiaj,
wys. – wysoki, -a, -e, wysokość,
wyst. – wystawiony, -a, -e,
wzn. – wzniesiony, -a, -e,
zach. – zachód, zał. – założony, -a, -e,
zańc. – zaścianek,
zabud. – zabudowany, -a, -e,
złr. – złoty reński w. a.,
zm. – zmarł, -a, -e,
zw. zwany, -a, -e,
źr. – źródło.

Porównanie wspomnianych w tem dziele miar wielkości wszelkiego rodzaju⁶²⁷.

- 1 łokieć polski = 2 stopy polskie = 0,8099 aryszyna = 0,576 metra,
1 sążień polski = 3 łokcie polskie,
1 arszyn = 16 werszkom. = 0,7111936 metra,
1 stopa ross. = 0,3047973 metra,
1 sążień = 3 arszyny = 7 stóp = 2,1336 metrów,
1 łokieć austr. = 0,7775586 metrów,
1 sążień austr. = 1,896484 metrów,
1 łokieć pruski = 0,66694 metrów,
1 stopa pruska lub reńska = 0,3238535 metrów,
1 metr = 1,73611 łokci polskich.
1 mila geogr. = 7407,4074 metrów = 4286,695 sąż. polskie = 6,9437 wiorst.
1 mila polska lub ross. = 7 wiorst,
1 wiorsta = 1500 arszynów = 1066,7805 metrów,
1 kilometr. = 1000 metrów,
1 mila austr. = 7585,937 metrów.
1 włóka pols. (nowopolska) = 30 morgów,
1 mórg polski = 55,9872 arów = 0,512459 dziesiątyn,
1 diesiatyna (diesięcina) = 1,9508 morgów n. p. = 109,252 arów,
1 hektar = 100 arów,
1 ar = 100 metrów kw.
1 mórg austr. = 57,7464 arów,
1 mórg pruski = 25,532 arów,
1 mórg chełmiński = 56,170 arów.
- 1 kwarta polska = 1 liter,
1 korzec = 120 kwart.
1 łaszt polski = 30 korcy,
1 beczka = 25 garncy,
1 czetwert' = 209,9076 litrów,
1 łasz ross. = 16 czetwerti,
1 wiadro = 12, 99276 litrów,
1 beczka = 40 wiader,
1 szefel pruski = 54,9615 litrów,
1 wispel = 24 szefle,
1 łaszt pruski = 60 szefli.

---

⁶²⁷ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880. s. XXII.

1 funt polski = 405,504 gramów,
1 kamień = 25 funtów,
1 cetnar = 4 kamienie,
1 funt ross. = 409,51156 gramów,
1 pud = 40 funtów,
1 berkowiec = 10 pudów, 1 funt austr. = 560, 060 gramów,
1 cetnar = 100 funtów austr., 1 funt pruski – 500 gramów,
1 kilogram = 1000 gramów,
1 tona = 1000 kilogramów,
1 łasz okrętowy = 2 tony.

1 złp = 15 kop.
1 rubel = 100 kop.
1 złr. w. a., gulden albo reński = 61,742 kop.
1 marka niemiecka w złocie = 30,871 kop.
1 talar = 3 marki.

INDEKS NAZWISK

A

- Andrzejewski Hieronim i Steczko: 46,
- Andrzejewski Iwan: 46,
- Andrzejuk Krzysztof Bogdan: 80,
- Aleksiejczuk Waław: 21,
- Armaciński Andrzej: 54,
- Armaciński Henryk: 72,
- Artyszuk Jan: 96, 100, 101,

B

- Babkiewicz Zygmunt Jan: 7,
- Bakun Aniela: 17,
- Bakun Jan: 17,
- Bakun Mieczysław: 94,
- Bakun Stefan: 77,
- Bakun Teodor: 94,
- Bancierz Marzena: 54,
- Bancierz Stanisław: 80,
- Baniek J.: 99,
- Bankowska Julia: 85,
- Baraban A.: 36,
- Bartoszewicz Julian: 57,
- Bartoszek Fruzja: 20,
- Bazewicz Michał: 9, 35, 39, 43, 48, 68, 93, 103, 109,
- Bloch Stanisław: 77,
- Bochman Bronisław: 18,
- Boczek Piotr: 51,
- Bogdanowicz Kazimierz: 26, 27,
- Bogusław J.: 112,
- Borczek J.: 99,
- Borysiuk P.: 72,
- Bożyk Anna: 54,
- Białasik Roman: 110,
- Białuszko Henryk: 77,
- Bielecki Henryk Zdzisław: 18,
- Biernacki Wojciech: 98,
- Branica Jan Dariusz: 89, 95,
- Brodniewicz Sylwester: 72,

- Brotkiewicz Sylwester: 72,
- Brzózka: 66,
- Budkiewicz Marcin: 57,
- Budzyńska Milena Renata: 14,
- Bulanda (Bułanda ?) Mieczysław: 75,

C

- Colberg Juliusz: 23,
- Chibowski Marek Stanisław: 7, 45, 52,
- Chlebowski B.: 8, 11, 16, 19, 23, 32, 38, 42, 46, 48, 57, 66, 90, 91, 103, 104, 105, 108,
- Chmiel Danuta: 90,
- Chmiel Marcelli: 25,
- Choiński Daniel: 46,
- Chojecki Władysław: 70,
- Chojeńska Kostowicz Joanna: 46,
- Chojeński Sebastian: 46,
- Choma Czesław: 77,
- Choma Hieronim Kazimierz: 107,
- Chomiuk: 43, 44,
- Chomiuk Bronisława: 11, 14,
- Chomiuk Bronisław: 7,
- Chomiuk Jan: 94,
- Chruścik Aneta: 37,
- Chuciuk S.: 52,
- Chybowska Regina: 18,
- Chybowski Kazimierz: 18,
- Cybulski Józef: 76,
- Cymerman N.: 72,
- Czarnecki Tadeusz: 77,
- Czarnecki W.: 22, 46, 55, 56, 90, 91, 96, 108,
- Czarnowska Anna: 54,
- Czartoryski: 60,
- Czeczko Iwo: 54,
- Czerluszczakiewicz: 24,
- Czerniak: 29, 72,
- Czerwiński W.: 99,
- Czopek Barbara: 8, 11, 22, 33, 35, 42, 46, 55, 89, 90, 96, 105, 108,
- Czosnecki Tadeusz: 54,
- Czuma: 45, 72,

D

- Danielak J.: 72,
- Dawidek Antoni: 74,
- Dawidek Marian: 7, 80,
- Dawidziak Jan: 20,
- Dąbrowski A.: 99,
- Dąbrowski Marcin: 54, 84,
- Dąbrowska Stefania: 77,
- Deczkowski Andrzej: 80,
- Demczuk Maksym: 24,
- Detiuk: 46,
- Dobiecki Karol: 47,
- Doda Grzegorz: 77,
- Doroszu Piotr: 40,
- Drabik Amelia: 87,
- Drozd A.: 72,
- Drozda S.: 99,
- Drożyńska Barbara Bronisława: 41,
- Drożyński Marek: 36,
- Dudek Konrad: 40,
- Dudycz: 43,
- Durys Anna: 17,
- Duś Mikita: 34,
- Dziadko Antoni: 41, 95,
- Dzwonkowski W.: 64,

F

- Fedorowicz Andrzej: 87,
- Filipeczuk Adam: 54, 80,
- Filipiuk Jan: 99,
- Filipowicz J.: 99,
- Filipiak Zdzisław: 22, 26,
- Finkelsztein S.: 72,
- Furtak Mariusz: 102,

G

- Gajda J.: 81,
- Gajos Teresa: 11,
- Gąsiorowski Tadeusz: 74,

- Geresz J.: 12, 16, 19, 24, 33, 34, 43, 48, 59, 68, 78, 98, 105,
- Gerlich M.: 72,
- Gil A.: 90,
- Glemp Józef: 79,
- Gliński Zygmunt: 74,
- Gogoliński: 73,
- Gol Jan: 40,
- Goldwasser S.: 99,
- Golec Franciszek: 51,
- Goliński Paweł: 57
- Goloch Antoni: 51,
- Godowski Jan: 108,
- Godowski Karol: 32, 104,
- Goliński: 71,
- Gołkowski Ignacy: 70,
- Grabowski Leon: 98,
- Grabowski Ludwik: 27,
- Grodek Edyta: 37,
- Grodek Helena: 37, 41, 95,
- Górska Justyna: 80,
- Gruszewski Paweł: 47,
- Gryciuk Marian Józef: 80,
- Gryf L.: 72,
- Grynberg: 93,
- Grynszpan M.: 72,
- Grzegorzczak Henryk: 96, 101,
- Grzeszczak Anna: 107,
- Grzeszczak Mariusz Zbigniew: 52,
- Grzeszczak Jan: 105,
- Grzeszczak Teresa: 10,
- Grzywaczewska Agnieszka: 54,
- Grzywaczewska Bronisława Katarzyna: 7, 80,
- Grzywaczewska Lucyna: 77,
- Grzywaczewscy Stefania i Michał: 52,
- Grzywaczewski Bolesław: 74,
- Grzywaczewski Jan: 77,
- Grzywaczewski Józef: 15, 77, 78, 84,
- Grzywaczewski Mirosław: 52,
- Grzywaczewski Robert Dariusz: 52,
- Grzywaczewski Władysław (Jan): 74,
- Guldenstern: 66,
- Gutermann Zelman Srul: 92,

- Gziut Tadeusz: 89,

H

- Habelbaum I.: 72,
- Harasimowicz Jacenty: 45,
- Harasimiuk M.: 8, 11, 31, 38, 42, 47, 65, 68, 84, 92, 97,
- Harmasz Jan: 77,
- Harkot Wanda: 81,
- Hodeński J.: 99,
- Hołowińska Urszula Maria: 7, 41,
- Horbowycz Jewken: 99,

I

- Izdebski Marcin: 32,
- Izdebski Władysław: 74,

J

- Jabłońska Krystyna: 37, 41, 95,
- Jabłońska Magda: 37,
- Jabłonowski A.: 22, 46, 56, 91, 96, 108,
- Jachimski Stanisław: 76,
- Jachymski Kazimierz: 87,
- Jadczak S.: 8, 12, 15, 17, 18, 19, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 44, 46, 48, 59, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 87, 88, 90, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 102, 104, 108, 109, 111, 112,
- Jadwirzuk Antoni: 51,
- Jagiełło H.: 26,
- Jaśkiewicz Maria Krystyna: 7, 54,
- Jemielniak Monika Róża: 80,
- Jędruszczak M.: 40,
- Józwiak Izydor: 77,
- Józwiak Zbigniew: 26,
- Jurczakiewicz: 87,
- Jurczuk Józef: 80,
- Juskowicz Andrzejewska Joanna: 46,

K

- Kaczkowska: 64,

- Kalita Czesław Józef: 101,
- Kamińska: 74,
- Kamińska Alina: 74,
- Kamiński Hipolit: 74,
- Kamiński Władysław: 98
- Karpiński Jan: 17, 51,
- Karwacki L.: 67,
- Kasperski M.: 99,
- Kasprzyk Stanisław: 80,
- Kępa Krystyna Zofia: 45,
- Kitowicz J.: 61,
- Kiperski Piotr: 87,
- Kluziak Bolesław: 73,
- Kluziak Maria: 73,
- Kłębowski Czesław: 76,
- Knopmacher Dawid: 99,
- Knopmacher Sz.: 72,
- Kolesińska Waleria: 87,
- Kołacz M.: 8, 9, 15, 16, 23, 24, 32, 35, 38, 39, 42, 66, 70, 92, 93, 97, 98, 104, 109,
- Kołodziej Stanisław: 76,
- Kołodziej Tomasz: 7, 11, 12, 80,
- Koncewicz Marian: 31,
- Kondracka Felicja: 52,
- Kopczyński S.: 39, 94, 99,
- Korcz Ewa: 101,
- Korneluk Józef: 40,
- Korneluk Marian: 21,
- Kosik Tomasz: 7,
- Kosiński Kazimierz: 18,
- Kosobudzki Filip: 32,
- Kostecki Jarosław: 7, 107, 111,
- Kotlarski Jan: 51,
- Kowalczyk Jan: 74,
- Kowalczyk Maria: 54,
- Kowalczyk – Turbaj Zofia Grażyna: 52,
- Kowalczyk W.: 72,
- Kowalczyk Franciszek: 105,
- Kowaleski J.: 25,
- Kowalik Krystyna Albina: 41,
- Kowaluk Kazimierz: 41, 95,
- Kościuszko: 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70,

- Kościuszko Tadeusz: 63, 65, 71, 78, 79,
- Kozłowiec Aleksander: 77,
- Krassowski Grzmisław: 49, 98, 99,
- Krasowski Ludwik: 53,
- Krassowski Ludwik: 48,
- Krahelska Krystyna: 46,
- Kremy Stefan: 99,
- Kret Aneta: 17,
- Kret Janina: 17,
- Król Lucja Elżbieta: 112,
- Krukowska R.: 8, 11, 31, 38, 42, 47, 65, 68, 84, 92, 97,
- Krukowski Józef: 77,
- Krupka Jolanta: 54,
- Krygier Barbara: 10,
- Krysiński: 66,
- Kubeluk Antoni: 77,
- Kuberski Ireneusz: 53,
- Kupiński: 67,
- Kuprianowicz I. i R.: 22,
- Kuszniarczyk Andrzej: 11,
- Kuziora Witold: 54,
- Kuźmich Małgorzata: 89,
- Kwiatkowski Jan: 51,
- Kwiatkowski Stanisław: 77,
- Kwieciński: 66,

L

- Lech Aleksander: 40,
- Lech Bronisław: 40,
- Lejlejk Grigorij: 48,
- Lesiuk Iwan: 24,
- Lewandowski W.: 66,
- Łędzwa Bożena Marianna: 7, 96, 101,
- Libiszowski Teodor: 27, 28, 29, 68, 70, 75, 99,
- Liniewski: 26,
- Lipko Agnieszka: 16,
- Listos Stanisław: 77, 89,
- Lorentz E.: 48, 49,
- Lubomirska Ludwika: 8, 38, 42, 47, 65, 92, 97,
- Lubomirski Józef: 63, 64,
- Lubomirski Stanisław: 63,

Ł

- Łasocha Zofia: 54,
- Łebkowski Antoni: 58,
- Łopaciuk Daniel: 29,
- Łopaciuk Teodor: 39,
- Łopatiuk: 35,
- Łoś Marek Andrzej: 101,
- Łoziński Józef: 40,
- Łukaszuk Jerzy: 41,

M

- Maczuga Leszek: 78, 89,
- Majcher Zygmunt: 79,
- Majewska Maria: 7, 8, 80,
- Majewski Waław: 106,
- Majewski Wojciech: 84,
- Majka E.: 87,
- Małecki Jan: 77,
- Małecki Tadeusz: 41,
- Marcińskowski F.: 72,
- Marczuk Andrzej: 21,
- Markiewicz Franciszek: 74,
- Maroszek J.: 60,
- Martynowski A.: 99,
- Maszkiewicz W.: 72,
- Matejuk Franciszek: 74,
- Matejuk Józef: 36,
- Matejuk Marta: 37,
- Matejuk Robert: 7, 41,
- Matejuk Stanisław: 74,
- Matwiejuk Rytm: 40,
- Matysiak J.: 99,
- Maśluch H.: 99,
- Maśluch Jerzy: 7, 54,
- Mencil T.: 26
- Metzburg: 19, 37, 47, 97, 109,
- Michajłowicz Aleksander: 68,
- Mielniczuk Stanisław: 106,
- Mikołaj II: 33, 35, 39, 43, 48, 68, 92, 98, 105,

- Mikołajewski Bronisław: 77,
- Mikulska Maria: 84,
- Mikulski Mieczysław: 54, 84,
- Mikulski Marcin: 84,
- Mielniczuk Krzysztof Eugeniusz: 52,
- Milarski Antoni: 15,
- Miszczuk Józef: 41, 95,
- Motyka G.: 20, 76,
- Mrugała Wiesława Sabina: 41,
- Musieju: 43,
- Muzyka Halina: 40, 94,
- Muzyka Mariola: 14, 80,

N

- Niciewski Marcin: 104,
- Niedziałek Tadeusz: 101,
- Niedziałkowski Irena: 74,
- Niedziałkowski Maria: 74,
- Niedziałkowski Mieczysław: 74,
- Niepokulczycka Waleria: 67,
- Niezabitowska Bożena: 45,
- Niezabitowski Antoni: 7, 45, 46, 52,
- Nitschowa L.: 46,
- Nowaczek Lech: 101,
- Nowicka Anna Irena: 95,
- Nyszko Halina: 54, 79,

O

- Oleksiak Grzegorz: 44,
- Olko Ryszard: 112,
- Olszewski Edward: 75,
- Orłowski Jan: 17,
- Osenko Jolanta: 10,
- Osiej Artur: 80,

P

- Paluch-Kasprzak Teresa: 54,
- Pałys Ludwik: 106,
- Panasiuk Michał: 68,

- Panasiuk Adam: 110,
- Paradyszczuk Maria: 20,
- Parafiniuk Michał: 48,
- Paśnik Anna: 103,
- Paśnik Renata: 88,
- Pawlak Czesław: 77,
- Pawluk Józef: 51,
- Pawłowska A.: 59, 65,
- Pelica G.J.: 71, 72,
- Perthees Karol: 23, 34, 37, 42, 65, 91,
- Piątek Michał: 74,
- Pilarski Antoni: 13,
- Piekarz Agnieszka: 37, 41,
- Piekarz Jadwiga: 37, 95,
- Pieszakowski Eugeniusz: 26,
- Pilarski Julian: 105, 106,
- Pilipiuk Paweł: 110,
- Piwnicka Krystyna: 78,
- Piwnicki Waldemar: 41, 95,
- Piwowarski Ignacy: 40,
- Platerowa Katarzyna: 8, 38, 42, 47, 65, 92, 97,
- Płusa H. E.: 108,
- Pogonowski Tadeusz: 75, 76,
- Poletyło Wojciech: 47,
- Popławska Władysława: 77,
- Prażmowski Maksym: 110,
- Puczek: 43,

R

- Radomski: 68,
- Rapeczuk Jan: 95,
- Rawicki Józef: 83,
- Repczyński Karp: 87,
- Reymont Władysław: 68,
- Rolska-Boruch I.: 37, 58, 91, 108,
- Romaszewska Grażyna: 54,
- Romaszewski Wiesław: 80,
- Rybak Andrzej: 75,
- Rycińska Marianna: 104,
- Ryciński Piotr: 32,
- Rzepeccy T. i W.: 29,

S

- Sadłak A.: 24, 67,
- Safanowicz Stanisław: 72,
- Saj Jan: 40,
- Saj Mikołaj: 40,
- Salcer M.: 72,
- Sawicki Józef: 81,
- Sawicki Mirosław: 101,
- Semeniuk Stanisław: 46,
- Seniuk B.: 56,
- Serafin Edmund: 87,
- Sidor Aleksander: 74,
- Sidor Andrzej Dariusz: 80,
- Sidor Natalia: 74,
- Sidoruk: 43,
- Sidoruk Piotr: 77,
- Siejko Mariusz: 111,
- Siemieński L.: 63,
- Simborski Leon: 22,
- Siwek Mieczysław: 88,
- Siwik Krzysztof Waldemar: 7, 54, 80,
- Siwik Waław: 77,
- Siwik Zbigniew Jerzy: 80,
- Skarszewski: 57,
- Skarszewski Wojciech: 84,
- Skowronek Aleksander: 106,
- Skowronek Jan: 106,
- Skowronek Józef: 106,
- Skowronek Stanisław: 54,
- Skowronek Stefan: 106,
- Skulimowski Józef: 77, 78, 111,
- Słobodian W.: 55,
- Smuglewicz: 57,
- Sobiecki L.: 12, 20, 33, 50, 73, 75, 99, 110,
- Sokołowski Jakub: 32,
- Sokołowski Mikołaj: 104,
- Solecki Jan: 21, 25,
- Somik Michał: 67,
- Sosnowska Kasia: 63,
- Sosnowska Ludwika: 63, 65, 69,

- Sosnowska Tekla: 63, 84,
- Sosnowska z Zamiechowskich Katarzyna: 57,
- Sosnowski Eustachy: 56, 57,
- Sosnowski Grzegorz: 55,
- Sosnowski Iwaszko: 55, 56,
- Sosnowski Jan: 56, 91, 96,
- Sosnowski Józef: 8, 37-38, 42, 47, 57, 58, 60, 65, 85, 92, 97,
- Sosnowski Michał: 91,
- Sosnowski Stanisław: 66,
- Stelmaszuk (Stelmaszczyk) Mitrofan: 72,
- Stelmaszczyk Janusz: 112,
- Strupak D.: 99,
- Strzelec Kazimierz: 99,
- Suchorab Jan: 32,
- Suchorab Maciej: 32,
- Sulimierski F.: 8, 11, 16, 19, 23, 32, 38, 42, 46, 48, 57, 66, 90, 91, 103, 104, 105, 108,
- Stanek – Lebioda B.: 11, 28, 29, 37, 42, 54, 55, 57, 59, 60, 68, 91,
- Stańczuk Agnieszka: 54, 80,
- Stosulski Jerzy: 104,
- Strupak D.: 20,
- Strzelecki Jan: 21,
- Syczugow: 56,
- Syczugow Wiktor N.: 86,
- Szafran J.: 49, 99,
- Szajda Jan: 77,
- Szamryk Jakub: 74,
- Szatyło Stefan: 77,
- Szczerba Władysława: 54,
- Szczygieł Ryszard: 75
- Szelepajło Piotr: 14,
- Szelest Aleksander: 50,
- Szelest Jan: 106,
- Szeliga Krzysztof: 7, 107, 111,
- Szeremeta Jan: 40,
- Szewczyk: 43,
- Szubski Onufry: 40,
- Szubski Stefan: 40,
- Szumiało Józef: 72,
- Szumski: 35,
- Szumski Józef: 72,
- Szuptarski Marian Antoni: 7,

- Szymańczuk Marzena Anna: 7, 22, 26,
- Szymańska Ewa: 41, 95,
- Szymański Tadeusz: 33,
- Szynkowa Stanisław: 18,
- Szyplowski Marian: 41,

Ś

- Śniatkowski Zygmunt: 17,
- Świątkowski W.: 70,
- Świć Helena: 54,
- Świeć Antoni: 74,
- Świeć (Świć) Michalina: 74,
- Świeć Jan: 74,
- Świeca A.: 8, 11, 31, 38, 42, 47, 65, 68, 84, 92, 97,
- Świącicki Andrzej: 84,
- Świącicki Stanisław Jacek: 59,
- Świrska Beata: 52,

T

- Tarasiuk D.: 8, 9, 11, 12, 15, 16, 23, 24, 32, 35, 38, 39, 42, 66, 70, 92, 93, 97, 98, 109,
- Tatomyr Aleksander: 50,
- Tennenbaum J.: 72,
- Timofin: 55,
- Tokarzewski Bolesław: 76,
- Tonkiel Aleksander: 24,
- Traczyński E.: 9, 34, 37, 42, 65, 91, 105,
- Trójniak Tadeusz Zbigniew: 7,
- Trupa Kazimierz: 74,
- Trupach Jan: 94,
- Trzebiński W.: 59, 65,
- Tucki A.: 8, 11, 31, 42, 47, 65, 68, 84, 92, 97,
- Turbinek M.: 72,
- Turuk M.: 44,
- Tyszczyk Krzysztof: 7, 54, 80,

U

- Uhrowieccy: 108,
- Ulińska Anna: 10,

- Ulińska Katarzyna: 10,
- Uliński Mieczysław: 77,

W

- Wajs Karol: 74,
- Walewski W.: 8, 9, 11, 16, 19, 23, 32, 38, 42, 46, 48, 57, 66, 90, 91, 103, 104, 105, 108,
- Wall Józef: 85,
- Waterman L.: 72,
- Wawszczak Stanisław: 77, 95,
- Wawrzycki S.: 99,
- Wawrzyszak Stanisław: 41,
- Werduch Piotr: 40,
- Wereszczyński Andrzej: 108,
- Wereszczyński Stanisław: 108,
- Węgliński Michał: 47,
- Wiązowski Marcin: 80,
- Wierciński H.: 98,
- Wierzyński: 37, 42, 91,
- Wierzyński Fryderyk: 56, 57, 96,
- Wierzyński: 91,
- Winderbaum I.: 72
- Winogrady F.: 72,
- Witoniuk Jerzy: 75,
- Wodnicki Mirosław: 41,
- Wojda Barbara: 107,
- Wojtalski Antoni: 101,
- Wojtalski Jan: 100,
- Wownysz Jan: 21,
- Woźniak Kazimierz: 22,
- Woźniak Leon: 102,
- Wójcik Czesław: 77,
- Wójcik Józef: 100,
- Wójcikowski W.: 28,
- Wróblewski Bronisław: 40,
- Wrzecionko Iwan: 48,
- Wszyńska Maria: 77,

Z

- Zabłocki: 67,

- Zając: 43,
- Zając Szymon: 43,
- Zajączkowska Ewa Jolanta: 14,
- Zalewski Franciszek: 106,
- Zalewski Józef: 104,
- Zalewski Marek Waldemar: 80,
- Zalewski Marian: 106,
- Zalewski Tadeusz: 106,
- Załuska Józ.: 99,
- Zamoyski Jędrzej: 61,
- Zarebska Barbara: 54,
- Zarebski Bogdan: 78,
- Zawadzka Alina: 54,
- Zawadzki Ignacy: 99,
- Zawadzki Zdzisław: 77,
- Zembrzuska Justyna: 98,
- Zenowiczówna Karolina: 62,
- Zieliński Wawrzyniec: 32,
- Zimmer B.: 60, 66,
- Ziniuk Elżbieta: 37,

Ż

- Żako Małgorzata: 41,
- Żelazowski Czesław: 77,
- Żuk Czesław: 77,
- Żurawski T.: 87,

INDEKS MIEJSCOWOŚCI (wytłuszczenie – strona główna miejscowości)

A

- Andrzejów: 9, 11, 19, 23, 37, 46, 105,

B

- Biała Podlaska: 29,
- Białka: 67, 74,
- Białystok: 60, 106,
- Bobryk: 38, 39, 92, 94,
- Bogdanka: 31,
- Bohutyn: **8**, 9, 10, 57, 65, 97,
- Borowicze: 33, 50, 106,
- Bór Leśniczówka: 9,
- Brus: 71, 98,
- Bruss: 46, 97,
- Budki Starościńskie: 74,
- Bydgoszcz: 20, 25, 49,

C

- Chełm: 11, 13, 14, 22, 23, 29, 45, 46, 50, 51, 55, 56, 57, 59, 60, 65, 67, 73, 75, 76, 77, 78, 86, 89, 90, 91, 96, 101, 106, 108, 111,
- Cycowce kolonia: 110,
- Czarnoładzice: 92,
- Czeniów: 45,
- Czerniejew: 97,
- Czołoma: 45,

D

- Daleczką: 16,
- Daleczką kolonia: 17,
- Daleczkont: 16,
- Daleki Kąt: 16, 23,
- Darczyn kolonia: 12,
- Dębiny: 97, 98,
- Dębowa Kłoda: 97,
- Dratów: 71,

- Dubienka: 69,
- Dyneburg: 56, 86,

F

- Fajslawice: 66,

G

- Gdańsk: 20, 25, 72,
- Górki: 7, **10**, 11, 12, 13, 14, 57, 65, 97,
- Górki kolonia: 12,

H

- Hańsk: 12, 97,
- Hola: 19, 20, 21, 59, 87, 97, 98, 101, 102,
- Hołodyska: 45,
- Horodnica: 29,
- Horodyszcze: 103,

I

- Izabelin: **15**, 79,
- Izabelin kolonia: 74, 88,

J

- Jabłeczna: 72,
- Jabłoń: 76,
- Jagodno: 23,
- Janówka: 105, 107,
- Jamniki: 10,
- Jegolsk: 106,

K

- Kamionka: 106,
- Karolin: 99,
- Karolin kolonia: 88,
- Kielce: 9, 11, 19, 23, 34, 37, 91, 108,
- Kijów: 22,

- Kodeniec: 74,
- Komarówka: **15**, 16, 17, 18,
- Konstantynów: 29,
- Kostrzów: 47,
- Kraków: 45, 63, 67,
- Krasne: 70, 106,
- Kropiwki: **18**, 19, 20, 21, 97, 98, 101, 102,
- Kutowołoki: 47,
- Lejno: **21**, 22, 23, 24,
- Krzywowierzba: 19, 21, 97,

L

- Lasek: 9, 15, 57, 66,
- Laski: 97,
- Lejno: 7, **21**, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 67,
- Leśniów: 57, 65, 67, 88, 97,
- Libiszów: **27**, 28, 29, 70, 73, 79,
- Lino: 25,
- Lipnik: **31**, 32, 33, 67, 104,
- Lubartów: 40,
- Lubiczyn: 74,
- Lublin: 9, 10, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 25, 26, 28, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 45, 47, 50, 54, 55, 58, 59, 60, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 75, 79, 80, 81, 87, 88, 90, 91, 92, 97, 99, 106, 107, 108, 110, 111,
- Ludwiczyn: 97, 99,
- Ludwiczyn-Stary folwark: 49,
- Lwów: 55,

Ł

- Łęczna: 95,
- Łomnica: 33, 104, 105,
- Łódź: 28,

M

- Maciejów: 69,
- Maryanka: 97,
- Marjanka: 98,
- Mława: 75,
- Mogiłki: 47,

- Mościska: **34**, 35,

N

- Nowiny: 97,

- Nowy Orzechów: 7, **36**, 38, 39, 90,

O

- Okszków: 83,

- Olchówka: 9, **41**, 42, 43, 57, 65, 97,

- Orzechów: 26, 47, 56, 59, 78, 90, 91, 92, 93, 95, 96,

- Orzechów kolonia: 94,

- Orzechów Nowy: 18, 37, 38, 39, 40, 41, 56, 65, 90, 91, 92,

- Orzechów Stary: 7, 37, 41, 65, 74, 90, 91, 92, 93, 94,

- Orzechów Wielki: 93,

- Ostaszkowo: 106,

- Ostrów: 60, 92,

- Ostrów Lubelski: 60, 74,

P

- Parczew: 42, 59, 60, 61, 71, 74, 79,

- Pasięka: **44**, 48, 99,

- Pasięka leśniczówka: 45,

- Paryż: 78,

- Piesia Wola: 46, 47, 48, 97, 98,

- Piesia Wolya: 46,

- Piesi Chostch: 46,

- Piesz Wola: 47,

- Pieszowola: 7, **45**, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 59, 65, 67,

- Pieszowola kolonia: 45,

R

- Raławice: 69,

- Radoryż: 83,

- Radzyń: 29,

- Rowisko: 23,

S

- Sieniawa: 63,
- Skorodnica: 97,
- Sokołów Podlaski: 88,
- Sosnowica: 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 52, **53**, 55, 56, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 83, 84, 87, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 112,
- Sosnowica Dwór: 15, 63, 67, **88**, 103, 108,
- Sosnowica Lasek: 67, 71, 75, 79, 87, 88, 99,
- Stare Zatlucze: 108,
- Stary Orzechów: **89**, 90, 92, 95,
- Szmokotówka: 97, 98,
- Szczekocin: 69,
- Świerszczów: 83,
- Szybatowo: 106,

T

- Turno (Turna): 8, 9, 11, 15, 19, 20, 21, 35, 42, 43, 47, 48, 49, 56, 59, 65, 66, 71, 72, 73, 87, 91, **96**, 97, 98, 100, 101, 102,
- Turno PGR: 21, 51, **101**, 102,
- Tyśmienica: 70,

U

- Uhnin: 74,
- Urszulin: 9, 11, 19, 23, 37, 42, 45, 102, 105, 108, 111,
- Uścimów: 38, 39, 94, 95, 96,

W

- Walerianów 99,
- Warszawa: 9, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 56, 57, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 71, 72, 73, 75, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 112,
- Wereszczyn: 23, 32, 57, 58, 105,
- Wereszczyńska Wola: 16, 23, 33, 97,
- Wilno: 57,
- Witwiczno: 46,

- Wisznice: 103,
- Włodawa: 10, 13, 17, 25, 29, 36, 42, 43, 56, 59, 60, 61, 71, 72, 73, 78, 92, 94, 97,
- Wola Orzechów: 91, 96,
- Wola Sosnowska: 56, 96,
- Wola Wereszczyńska: 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 34, 70, 97, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
- Wołosza: 46,
- Wołoska Wola: 47, 97, 98,
- Wołoskowola: 10, 13, 14, 20, 21, 36, 43, 44, 47, 48, 50, 51, 52, 74, 75, 76, 88, 89, 99, 100,
- Wrocław: 11, 22, 33, 35, 42, 89, 90, 96, 105,
- Wiryki: 97,

Z

- Zacisze: 99, **102**, 103, 104,
- Zacisze folwark: 103,
- Zacisze kolonia: 88,
- Zamłyniec: 23, 25,
- Zamołodycze: 97,
- Zarowie: 23,
- Zawady Bór: 99,
- Zawady-Bór kolonia: 10,
- Zbójno: **104**, 105, 106, 107,
- Zeńki: 109,
- Zienki: 32, 51, 59, 104, **107**, 109, 110, 111, 112,
- Zienki kolonia: 110,
- Zinki: 108,

WYKAZ WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ I OPRACOWAŃ

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Chełmie

- APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 146.
APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 120.
APLOCh, Akta gminy Hańsk, Rejestr, sygn. 97.
APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 143.
APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, 140.
APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.
APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 162.
APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 15.
APLOCh, Akta Gminy Krzywowierzba, sygn. 98.
APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 114.
APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 94.
APLOCh, Akta gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 31.
APLOCh, Akta gminy Wołoskowola, sygn. 1.
APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1.
APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 1-10.
APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 3.
APLOCh, KW PZPR w Chełmie, sygn. 4.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 2.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 3.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 4.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 5.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 6.
APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 111.
APLOCh, Akta Gminy Wola Wereszczyńska, sygn. 112.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 144.
APLOCh, Akta Gminy Wołoskowola, sygn. 145.
APLOCh, Akta Starostwa Powiatowego we Włodawie, sygn. 73.

Archiwum Parafii Prawosławnej w Chełmie

- APPCh, Chołmsko - Warszawskie Widomosti Jeparchialne, 1891, sygn. 163.
APPCh, Chołmsko - Warszawskie Widomosti Jeparchialne Chołmskij, 1889, sygn. 195.
APPCh, Chołmsko - Warszawskie Widomosti Jeparchialne, 1894, sygn. 166.

Archiwum Wojewódzkiego Ośrodka Służby Ochrony zabytków w Lublinie Oddział w Chełmie

AWOSOZLDCh, E. Traczyński, Andrzejów, gm. Urszulin, woj. chełmskie, Monografia wsi, maszynopis, Kielce, 1987, sygn. 95.

AWOSOZLDCh, B. Stanek - Lebioda, Sosnowica, woj. chełmskie, Studium historyczno-ruralistyczne, Lublin, 1989, s. 34.

AWOSOZLDCh, B. Seniuk, Cerkiew w Holi, studium historyczno - architektoniczne, Lublin 1990, maszynopis, s. 28, sygn. 447.

AWOSOZLDCh, B. Seniuk, Cerkiew prawosławna w Horostycie, studium historyczno - architektoniczne, Lublin 1990, s.16, sygn. 448.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - d. cmentarz prawosławny w Lejnie, sygn. 200.

AWOSOZLDCh, Karta obiektu - mogiła powstańców styczniowych (lub symboliczna mogiła Kazimierza Bogdanowicza) w Lejnie.

AWOSOZLDCh, Karta obiektu - cmentarz z I wojny w Orzechowie Nowym.

AWOSOZLDCh, E. Lorentz, Pieszowola, gm. Sosnowica, woj. chełmskie, Ewidencja parku podworskiego, Zamość, październik - listopad 1992, maszynopis, s. 1-3, sygn. 722.

AWOSOZLDCh Karta cmentarza - cmentarz rodziny Krasowskich w inwentarzu z 1738 r. zwany „Mogiłki” w Pieszowoli, sygn. 206.

AWOSOZLDCh, Karta obiektu - mogiła powstańców styczniowych w Sosnowicy, bs.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz parafialny, rzymskokatolicki w Sosnowicy, sygn. 208.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - mogiła mieszkańca wsi Hola Karpa Repczyńskiego w Sosnowicy, sygn. b.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - d. cmentarz prawosławny w Sosnowicy, sygn. 207.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz zakaźny (choleryczny) w Orzechowie Starym, sygn. 203.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz z I wojny w Orzechowie Starym, sygn. 202.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz z I wojny w Orzechowie Starym, sygn. 204.

AWOSOZLDCh, Karta cmentarza - cmentarz z I wojny (niemiecki) w Orzechowie Starym, sygn. 205.

Rękopisy, maszynopisy, źródła niepublikowane

- Kuratorium Oświaty w Lublinie, Dane identyfikacyjne szkół i placówek według danych SIO z 31 marca 2007 r. Nr 2007.03.31/01.

- Materiały własne autora, maszynopis, 2007.
- Sobiecki L., Z dziejów szkolnictwa podstawowego powiatu włodawskiego w okresie okupacji z uwzględnieniem tajnego nauczania, praca magisterska, maszynopis, Lublin, 1974.
- Urząd Gminy w Sosnowicy, maszynopis, 2007.
- Zestawienie - analiza z działalności gospodarczo finansowej gospodarstw zgrupowanych w Inspektoracie PGR Chełm, maszynopis, bez roku wydania.

Dzienniki Ustaw i Urzędowe

- Dziennik Ustaw Gubernii Lubelskiej nr 24 z 1837 r., s. 354.
- Dziennik Urzędowy Guberni Lubelskiej nr 9 z 1839 r. s. 105.
- Dziennik Urzędowy Gubernii Lubelskiej nr 3 z 1843 r. s. 39.
- Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, nr 15 z 3 grudnia 1954 r. poz. 64.
- Lubelski Dziennik Wojewódzki, rocznik XVI, rok 1935.
- Dz.U. z 1954 r. poz. 214. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1954 r. w sprawie utworzenia powiatu parczewskiego w województwie lubelskim, §1 ust. 1 a i b.
- Dz.U. z 1957 r. Nr 8, § 1 ust. 6 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 stycznia 1957 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwach: lubelskim, opolskim, rzeszowskim, warszawskim i wrocławskim.
- Dz.U. z 1958 r. Nr 76, § 4, ust. 1. Rozporządzenia Rady Ministrów poz. 392.
- Dz.U. z 1961 r. Nr 304, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1961 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwie lubelskim.
- Dz.U. z 1968 r. Nr 176, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1968 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwie lubelskim.

Publikacje, monografie:

- Akty izdatielnyje bileńskoju kommissjeju dla razbora drewnich aktow, t. XXIII. Akta chołmskiego gorodskogo syda, Wilna 1896, s. CII.
- Chołmszczyzna i Pidlaszszja historyczno – etnograficzne doslidrzenia, Kijów 1997 r.
- Bacewicz J.M., Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł opracowany, Warszawa 1907.

- Czuma I., Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego, t. I, Zagadnienia podstawowe (z mapami, wykresami i ilustracjami), Lublin 1932.
- Czopek B., Nazwy miejscowe dawnej Ziemi Chełmskiej i Bełskiej, Wrocław, 1988.
- Do piękna nadprzyrodzonego, tom I referaty, Chełm 2003.
- Dzwonkowski W., Tadeusz Kościuszko, Warszawa 1917.
- Gil A., Prawosławna Eparchia Chełmska do 1596 r., t. III, Lublin- Chełm 1999.
- Guldenstern, Hanna, Poemat na tle powstania z 1863 r., 1890.
- Geresz J., Z dziejów Sosnowicy i okolic, Sosnowica, 2002.
- Harasimiuk M., Świeca A., Krukowska R., Tucki A., Potencjały i uwarunkowania rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych w gminie Sosnowica, Lublin, 2007.
- Informator powszechny Rzeczypospolitej Polskiej z kalendarzem P.P. na rok 1925, Warszawa, 1925.
- Jabłonowski A., Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, tom VII, część I-sza, Ziemie Ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902.
- Jadczak S., Gmina Sosnowica, monografia, Lublin - Sosnowica, 2003.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce (województwo chełmskie), cz. II, Chełm 1991.
- Kołacz M., Tarasiuk D., Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału gospodarczego, Lublin, 2008.
- Kopczyński S., Przemysł ludowy na tle stosunków gospodarczych powiatu włodawskiego, Warszawa, 1930, s. 46.
- Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, Bydgoszcz 1926/27.
- Mencil T., Wieś pańszczyźniana w Królestwie Polskim w połowie XIX w, Lublin 1988.
- Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego, t. I zagadnienia podstawowe, red. I. Czuma, Lublin 1932.
- Maroszek J., Targowiska wiejskie w Koronie Polskiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku, Białystok 1990.
- Olszewski E., i Szczygieł R., Dzieje Włodawy, Lublin - Włodawa 1991.
- Pelica G.J., Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918-1939), Lublin 2007.
- Rejestr miejsc i faktów zbrodni popełnionych przez okupantów hitlerowskich na Ziemiach Polskich w latach 1939-1945, województwo chełmskie, Warszawa 1986.
- Rolska-Boruch I., Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych lubelszczyzną 1500-1700, Lublin, 1999.

- Rybak A.: Dzieje Ziemi Chełmskiej kalendarium, Chełm, 1998.
- Rzepeccy T. i W., Sejm i Senat 1922-1927, Podręcznik dla wyborców, zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmowych oraz mapy poglądowe, Poznań 1923.
- Schizma i jej apostołowie z okoliczności ostatnich prześladowań Unitów w Dyecezyi Chełmskiej przez A.P.L. Na korzyść księży Unitów wygnanych, Kraków, 1875.
- Seniuk B., Architekt Wiktor Iwanowicz Syczugow, członek Carskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu – autorem projektu prawosławnej cerkwi p.w. św. Aleksandra Newskiego (Narodzenia Najświętszej Panny Marii i św. Mikołaja Cudotwórcy) we Włodawie, w: Zeszyty Muzealne nr 12.
- Siemieński L., Żywot Tadeusza Kościuszki, Kraków 1866.
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, tom IV województwo lubelskie, Warszawa 1924.
- Słobodian W., Cerkwie chełmskiej eparchii, Lwów, 2005.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Sulimierski F., Chlebowski B. i Walewski W., tomy I-XV, Warszawa 1880.
- Sprawoznajna książka lublińskiej guberni, Lublin, 1905.
- Statystyka Spółdzielni Związkowych za rok 1940, Warszawa, 1941.
- Systematischer Verzeichnis der Gemeinden und Dörfer, Distrik Lublin C.
- Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej w pracowaniu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia), Warszawa, 1924/25.
- Wiadomości konserwatorskie województwa lubelskiego, Lublin 2000.
- Świątkowski W., Podlasie piąta wycieczka po kraju, Warszawa 1929.
- Trzebiński W., Działalność urbanistyczna magnatów i szlachty w Polsce XVIII wieku, Warszawa 1962.
- Wierciński H., W sprawie wydzielenia Chełmszczyzny, Warszawa, 1910.
- Wójcikowski W., Polesia czar: knieje i mszary: przewodnik po Polesiu Zachodnim, Lublin 2005.
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, województwo chełmskie. Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa, 1999.
- Ziemia Chełmska, 1961.
- Zimmer B., Miasta ziemi chełmskiej od XIII do XIX w. w zarysie, Lublin 1993.

Mapy

Mapa Galicji Zachodniej Mayre a von Heldensfelda z 1801 - 1804 r.

Mappa jeneralna województwa lubelskiego ułożona według najlepszych źródeł przez Juliusza Colberga 1826.
Mapa Metzburga (1797 - 1803).
Mapa województwa lubelskiego z 1914 r.

Prasa:

Rocznik Chełmski, t.6, Chełm 2000.
Rocznik Chełmski, t. 3, Chełm,1997.
Rocznik Chełmski, t. 2, Chełm 1996.
Rocznik Chełmski, t. 5, Chełm, 1999.
Głos Podlasia nr 4 z 1911 r.
Tygodnik Chełmski nr 7-21 z 1990 r.
Tygodnik Chełmski nr 19 (202) z 1999 r.

Strony internetowe;

Strona internetowa Gminy Sosnowica
<http://www.sosnowica.pl/sosnowica.pdf>
Strona internetowa www.interklasa.pl/portal/dokumenty/
Diecezja Siedlecka, gazeta internetowa (www.diecezja.siedlecka.pl) 2004.
Strona internetowa <http://www.cerkiew.pl/administracja.php?mode=42>
Łąkarska Stacja Doświadczalna w Sosnowicy, strona internetowa
<http://www.ar.lublin.pl/rolniczy/lakarstwo.html>
<http://wybory2006.pkw.gov.pl/kbw/wybRadaGminy.html?jdn=061307>

Spis treści

Wstęp

Gmina Sosnowica.....	5
Butyń.....	8
Górki.....	10
Izabelin.....	15
Komarówka.....	15
Kropiwki.....	18
Lejno.....	21
Libiszów.....	27
Lipnik.....	31
Mościska.....	34
Nowy Orzechów.....	36
Olchówka.....	41
Pasieka.....	44
Pieszowola.....	45
Sosnowica.....	53
Sosnowica Dwór.....	88
Stary Orzechów.....	89
Turno.....	96
Turno PGR (zwane Turno Osada).....	101
Zacisze.....	102
Zbójno.....	104
Zienki.....	107
Objaśnienie skrótów najczęściej w tym dziele używanych.....	113
Porównanie wspomnianych w tem dziele miar wielkości wszelkiego rodzaju.....	118
Indeks nazwisk.....	120
Indeks miejscowości.....	135
Wykaz wykorzystanych źródeł.....	141